

Автори та упорядники:

Алла Тютюнник,

президент Херсонського обласного Фонду милосердя та здоров'я, шеф-редактор газети «Вгору», експерт з питань громадського представництва та захисту прав людини.

Андрій Матросов,

голова правління Херсонської міської Асоціації журналістів «Південь», керівник медіа-клубу «Південь».

Наталя Бімбірайте,

голова виконавчого комітету Херсонського обласного Фонду милосердя та здоров'я, редактор газети «Вгору», позаштатний консультант Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією.

Світлана Смаль,

заступник голови правління Херсонської міської Асоціації журналістів «Південь», координатор медіа-клубу «Південь». Наталя Козаренко, юрист, керівник Центру громадського правозахисту ХОФМЗ.

Олександр Бурмагін,

юрист ХОФМЗ, експерт з питань дотримання права на свободу слова та доступу до інформації.

Роман Бондарчук,

керівник видавничих програм ХОФМЗ.

Денис Костюнін,

менеджер ХОФМЗ.

Херсонський обласний Фонд милосердя та здоров'я,
Херсонська міська Асоціація журналістів «Південь»

«Міцні горішки»

- 2 -

Друге доповнене видання здійснене за підтримки, яку надано на підставі угоди про співпрацю між Інститутом сталих спільнот (Монпельє, штат Вермонт, США) та Агенством міжнародного розвитку США. А також за підтримки Міжнародного Фонду Чарльза Стюарта Мотта.

Виражені у виданні думки належать авторам і не обов'язково відображають погляди Інституту сталих спільнот та АМР. (Перше видання «Права людини для «міцних горішків» було здійснене у 2001 році за підтримки Міжнародного Фонду Чарльза Стюарта Мотта та Міжнародного Фонду «Відродження»)

Розповсюджується безкоштовно. Наклад 1000 примірників.

ХЕРСОН
2004

Зміст:

Від редколегії.....	7
---------------------	---

Розділ I. Влада і одиниця

Що таке права людини. Марек Новицький.....	11
Як держава захищає права людини.....	18
- судова система України.....	19
- правоохоронні органи: система та основні функції.....	22
- органи виконавчої влади та місцевого самоврядування.....	28
- позасудові органи захисту прав.....	29
- методи та форми захисту прав.....	31
Буквар для скаржника.....	32
Історії успіху:	
«Як перемогти бюрократа». Римма Бараненко.....	43
«Як я кров здавав». Сергій Качанов.....	45
«Як я купував квиток». Андрій Матросов.....	46
«Як я уник штрафу». Денис Костюнін.....	47
«Сила ввічливості і знання законів». Сергій Смаль.....	48
«Як я захищався від ВВІРу». Володимир Свириденко.....	49
«Не хочу платити за погані послуги». Жанна Верещак.....	50

Розділ II. «Grass Roots Activity» – активність «коріннятрави»

Про студентський театр та почуття гідності. Зузана Фіалова.....	54
Що таке «третій сектор» та НДО.....	56
Історії успіху:	
«Гласність – сильна зброя проти корупції». Ніна Шеховцова.....	58
«Електричні детективи». Наталя Козаренко.....	60
«Приватний підприємець підкорився закону». Віталій Нікітенко.....	64
«Начальник ЖЕКу був неправий». Олексій Светіков.....	65
Види дій НДО для захисту громадських інтересів. Марек Новицький.....	67
Розробка стратегії дій НДО. Марек Новицький.....	72
Як правозахисним НДО зберегти незалежність. Марек Новицький.....	80

Розділ III. Чи любите ви конфлікт?

Що можна робити з конфліктом? Агнешка Клосовська.....	85
Історія успіху:	
«Як влада заважала торгувати морозивом». Світлана Смаль.....	88

Розділ IV. Ціна людської гідності

Що таке моральна шкода	99
Що таке здоров'я.....	99
Історії успіху:	
«Як ми рятували кінотеатр «Україна». Наталя Бімбірайте.....	100
«Рости здоровим, Ростуку!». Ірина Ухваріна.....	102
«1000 гривень моральної шкоди». Апполінарія Михайлова.....	104
«Неповага до споживача дорого коштує». Анатолій Іванюченко.....	105
«Перемогти монополіста – можливо». Іван Мельник.....	107
«За поправлення Конституції – 3000 гривень». Віталій Нікітенко.....	109
«Затягнув ремонт даху – плати 2992 грн.!». Віталій Нікітенко.....	110

Розділ V. Європейський суд як інструмент виховання власної держави

Пишіть скарги до Європейського Суду.....	113
Рішення Європейського Суду стосовно України.....	118
Історія успіху:	
«Пенсіонерка виховує державу Україна». Наталя Козаренко.....	121

Розділ VI. Ви зможете все, коли застосуєте едвокасі

Що таке едвокасі?	124
Вплив на владу – це теж влада. Девід Коен	126
Історії успіху:	
«Як ми з мерією створили Центр Громадського Правозахисту». Наталя Бімбірайте.....	130
«Як ми перемогли ДАІ». Андрій Матросов	136
«Мерія не має права встановлювати тарифи на воду та тепло». Уляна Куйдич	138
Коаліція – це те, що робить нас сильними	141
Історія успіху:	
«Як рятували дитячий курорт». Алла Тютюнник	142
Переваги й недоліки коаліції	151
Едвокасі у ЗМІ	154
Історія успіху:	
«Як ми захищали свободу слова» Алла Тютюнник, Олександр Бурмагін..	155
Додаткова література.....	161
Корисні сайти.....	162
Адреси органів центральної влади	163
Довідка про Херсонський обласний Фонд милосердя та здоров'я.....	166
Довідка про Херсонську міську Асоціацію журналістів «Південь».....	167

Алла Тютюнник

президент Херсонського обласного Фонду милосердя та здоров'я,
член правління Херсонської міської Асоціації журналістів «Південь».

Три роки тому ми видали навчальний посібник «Права людини для «міцних горішків», щоб роздавати його лідерам та активістам громадських організацій, які брали участь у наших семінарах зі стратегій і технік захисту прав людини, з громадського представництва та лобіювання.

Згодом нам почали надходити листи з бібліотек, шкіл і вузів з проханням надіслати бодай кілька примірників книжки. «Права людини для «міцних горішків» хотіли мати журналісти й голови сілрад, бізнесмени й члени різних партій. Листи надходили з Херсонської й Івано-Франківської, Сумської й Луганської областей. На прохання колег-правозахисників ми відправляли бандеролі з книжками в колонії й тюрми Донецької й Херсонської областей. Кілька сотень нашої оптимістичної книжки ми роздали колегам з коаліції «Партнерство за прозоре суспільство» – до неї входить 150 громадських організацій з 13 міст України.

Потім до нас почали приходити й приїздити з інших міст активні люди – справжні «міцні горішки», – які прочитали посібник і хотіли створити власні організації. Завдяки консультаціям фахівців Херсонського обласного Фонду милосердя та здоров'я та Херсонської міської Асоціації журналістів «Південь» впродовж тільки останніх трьох років утворилися 22 нові дієві громадські організації, які займаються громадським представництвом та захистом прав людини.

Минув час, і нам стало цікаво: чи була користь від нашої книжки тим, хто її прочитав? І якщо була, то що в ній справило найбільший вплив на наших читачів?

Десятки людей, що відповіли нам, були одноставні: найдужче їх надихнули історії успіху – і окремих людей, і організацій. Вони надсилали нам свої історії успіху й писали, що досягли цього завдяки «Міцним горішкам».

Врешті-решт, коли тритисячний наклад посібника скінчився, ми вирішили перевидати його, доповнивши новими історіями успіху – і нашими, й наших колег з різних куточків України. Бо ніщо так не надихає й не спонукає людей боротися за свої права, як успішні історії звичайних людей.

Від редколегії:

Усім, хто вистояв на малих і великих майданах
України в час Помаранчевої революції,
присвячується.

Застереження

Для деяких категорій людей **ця книга – небезпечна.**

Якщо ви любите свій затишний диван і ліричні хвилини, коли так приємно поскаржитися ближнім на життя, закони, владу, і нічого при цьому не робити, бо «все одно ж нічого не вийде», – **не читайте цю книгу.** Бо як прочитаєте, то вже ніколи не зможете сказати, що «нічого не вийде». Ви навіки втратите найголовніше виправдання своїй бездіяльності. Ви дізнаєтесь, що в інших людей все давно «вийшло» – захистити свої права і права інших, приборкати безсовісного чиновника, навіть добитися кращих законів. Від цих знань у вас, боронь Боже, з'явиться комплекс неповноцінності. Це може навіки отруїти вам ліричні хвилини звичних зітхань на дивані. І тоді у вас залишиться вибір: **жити з комплексом неповноцінності, чи встати з дивана й почати діяти.** Добре подумайте, чи ви готові до таких змін.

Важливе повідомлення

Цю книгу склали не теоретики, а практики. Кожне слово в ній перевірене й підтвержене життям. Усі описані технології захисту прав людини апробовані й адаптовані в умовах специфічної української дійсності. Причому, з кожним роком ці технології розвиваються й удосконалюються, а історій успіху стає все більше.

У першому виданні було 10 яскравих і переконливих історій успіху. У другому доповненому й розширеному виданні їх уже 21, причому, це історії успіху не лише херсонських організацій, але і наших партнерів з інших регіонів, якими ми щиро захоплюємося. І в цьому полягала найбільша складність при укладанні книги: ми знаємо стільки історій успіху, що їх вистачило б на багато томів.

Наші гасла

- Не дозволяй жодному з президентів псувати твоє єдине і неповторне життя.
- Що б тобі не приснилося вночі, що б не напроорокували астрологи в гороскопі, що б не пообіцяли політики, яких би депутатів не обрав електорат, яких би міністрів не призначив Президент – жити доведеться завтра, післязавтра і ще дуже довго. Подбай, щоб тобі не було нудно.
- Якщо впродовж п'яти хвилин ти не отримуєш задоволення від життя – ти живеш неправильно, подумай, як змінити життя на краще.

Слово до тих, хто вирішив читати далі

У нас є приємна для Вас новина: ви – унікальна і неповторна, а відтак надзвичайно цінна для всього людства особистість, наділена від природи багатьма правами і свободами. Більше того, Ви маєте неміряну кількість обслуговуючого персоналу, котрий зобов'язаний вдень (а деякий персонал і вночі) пильнувати і дбати, щоб Вам, унікальному і неповторному, було зручно і приємно жити у Вашій державі. Цей персонал – уся чиновницька рать від начальника ЖЕКу й міліціонера аж до Президента. Ви з власної кишені оплачуєте їхню роботу, аби вони створили всі умови, щоб Ви могли з приємністю і без перешкод вчитися, лікуватися, молитися, думати, висловлюватися і багато ще чого робити, про що записано в Європейській Конвенції з прав та основних свобод людини та в Конституції України.

Хвилинку! Не треба відкладати книжку тільки через те, що Ви натрапили на слова Конвенція і Конституція, які поки що нічого не говорять вашому серцю. Коли Ви дізнаєтесь, які це прекрасні інструменти, і зрозумієте, як ними користуватися, щоб захистити себе (унікального й неповторного!) від беззаконня недобросовісного обслуговуючого персоналу, - Ви палко полюбите Конвенцію й Конституцію і будете вчити ці документи напам'ять, а на ніч класти під подушку, аби не загубилися. (До речі, члени редколегії так і роблять).

Якщо Ви вже встали з дивану й знайшли те місце, де можна отримати цю книгу, – очевидно, Ви готові діяти. Вам тільки лишилося раз і назавжди відмовитися від звички скаржитися на життя, нарікати на чиновників і чекати, коли вони полюблять Вас настільки, що, забувши про себе, дбатимуть виключно про Ваше щастя. Це – утопія, яка віднімає життєві сили і перетворює людей на плаксивих, а іноді навіть істеричних нігілістів та песимістів.

Загальновідомо, що влада – в усі часи і в усіх країнах – прагнула і буде прагнути обмежити права простих громадян, бо така її – влади – природа. А Ваш обслуговуючий персонал по сумісництву є ще й влада (якою ми з вами, до речі, самі цей персонал наділили). А влада псує навіть дуже відданий персонал. Отож не варто сподіватися від чиновника любові і щастя в житті, – краще почати з вивчення його посадової інструкції і вимагати тільки те, що він може і зобов'язаний дати. І пам'ятайте: це Ви платите йому зарплатню, а не навпаки.

Слово до тих, хто переймається правами ближніх

Ця книга задумана як дієвий засіб від правового нігілізму та песимізму. Ми – активісти Херсонського обласного Фонду милосердя та здоров'я та Херсонської міської Асоціації журналістів «Південь» – впродовж багатьох років допомагаємо захистити свої права тим, хто сам їх захистити неспроможний. Ми навчилися робити це успішно і познайомилися з багатьма іншими правозахисними організаціями, які охоче діляться з нами досвідом. Наш спільний досвід показує, що основні проблеми розвитку демократії в Україні донедавна були – по-перше, пасивність громадян, правова безграмотність, страх і недовіра до суду, а по-друге, недосконалість і корумпованість суду. Ми говоримо «були», бо після осінніх подій 2004 року вже ніхто не зможе

говорити про пасивність українців. Але все інше поки що залишається з нами. Подолати ці проблеми можна, інформуючи якнайбільше людей про позитивні приклади захисту прав людини. Історії успіху вкупі з правовою просвітою надихають людей грамотно користуватися своїми правами, судовою системою, об'єднуватися і добиватися справедливих рішень. Тільки цей шлях веде до правової держави.

У ст. 55 Конституції України записано: «Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань». Отже, перемагає той, хто знає більше не заборонених законом засобів захисту і вміє згуртувати однодумців.

Ця книга про те, як об'єднатися і стати сильними.

Слово до професійних громадських правозахисників

Шановні колеги! Мало хто в Україні розуміє, що за кожним новим демократичним законом, за кожною реформою, за кожним найменшим кроком нашого суспільства в сторону демократії – ваш подвижницький щоденний труд. Ми розуміємо. Ми захоплюємося вами, для кого сенс життя – покращувати світ. Ми сподіваємося, що ця книга надихне багатьох інших людей і вони захочуть приєднатися до нашої роботи.

Будемо дуже вдячні, якщо, прочитавши цей збірник, ви схочете надіслати зауваження, доповнення, побажання та нові історії успіху.

Розділ І.

Влада й одиниця

Мареk Новицький

міжнародний експерт з прав людини

Мареk Новицький,
1947-2003 рр.

У грудні 1982 р. був одним із засновників підпільного Гельсінського комітету в Польщі. Був співавтором перших рапортів Гельсінського комітету на тему порушень прав і свобод людини в ПНР, які передавалися в Організацію по Безпеці та Співробітництву в Європі. Один із співзасновників Гельсінського Фонду з Прав Людини в Польщі, який він очолював із 1990 по 2003 рік. Багато разів ОБСЄ та ООН, комісії обох палат польського парламенту запрошували Марека Новицького в якості експерта з прав людини. Він був співавтором „Хартії Прав і Свобод”. Створив Школу Прав Людини Гельсінського Фонду. Майже до останніх місяців свого життя Мареk Новицький їздив з лекціями по Росії, Середній Азії й Кавказу. Завдяки своїй силі й харизмі, в очах світової громадськості він став символом мирної боротьби за гідність і права людини.

Фрагменти лекцій у Міжнародній Літній Школі з прав людини

ЩО ТАКЕ ПРАВА ЛЮДИНИ?

Журналісти часто задають питання: який сенс займатися правами людини, якщо «у нас вже перемогла демократія»? Вони ототожнюють демократію із владою більшості, доказом чого – на їхню думку – є вільні чесні вибори.

Однак, як показує історія, влада більшості може виявитися дуже жорстокою у відношенні до окремих людей або різноманітних меншин. Саме більшість винесла смертний вирок Сократу, і навряд, чи можемо стверджувати, що це добре свідчення про політичний устрій Афін.

Якщо ми попросимо групу людей скласти список із 10-20 ознак, що характеризують або їх самих, або їхнє становище, то виявиться, що у цьому списку переважають властивості, характерні для меншин. Але більшість зазвичай забуває про проблеми меншин, а деякі із цих проблем навіть викликають ворожість більшості. Отже, необмежена влада більшості таїть в собі загрозу для окремих осіб і груп.

І тому у нашому розумінні демократія – це обмежена влада більшості, обмежена

всіма правами і свободами, які належать окремим людям. Більшість не має права порушувати ці права і свободи. В демократичному суспільстві права і свободи людини визначають межі влади більшості.

Одним із ключових понять у сфері прав людини є поняття правової держави. Правова держава, - це держава, у якій існують чіткі, стабільні і всім зрозумілі правила гри між людиною і владою. Це держава, у якій людина може дуже чітко передбачити, як влада буде реагувати на її поведінку, бо в цій державі правлять не самоуправні чиновники і посадові особи, а чіткий закон.

Зрозуміло, що правова держава не завжди є демократичною, а демократична – правовою.

Права і свободи людини стосуються виключно взаємовідносин людини і держави. І хоча сім'я, любов, дружба або стосунки із сусідами є джерелами цілого ряду прав та обов'язків, поняття прав людини до них не застосовується.

Права людини не колективні, а індивідуальні.

Існують дві основні групи прав людини: матеріальні права і процесуальні права.

Матеріальні права охоплюють конкретні права і свободи, які належать людині: свободу слова, совісті, вибору місця проживання, право на освіту та інші.

Процесуальні права – це надані в розпорядження людини способи дії і пов'язані з ними інститути, за допомогою яких людина примушує владу дотримуватися і виконувати права.

Матеріальні права охоплюють права і свободи. Права, які іноді називають позитивними правами, це активні обов'язки влади у відношенні до кожного з нас. Наприклад, право на освіту накладає на владу обов'язок створити школи, в яких зможуть вчитися всі діти. Так само право на суд передбачає обов'язок побудувати мережу судових установ, у які може звернутися кожна людина для вирішення важливої для неї справи.

Свободи, які іноді називають негативними правами, це накладені на владу заборони втручатися в ті чи інші сфери нашого життя. Свобода слова або свобода совісті – це заборона втручання державної влади у ці життєві питання людини. Інакше кажучи, якщо я маю на щось право, то влада зобов'язана щось зробити для мене. Якщо мені належить свобода, то держава мусить утриматися від будь-яких дій.

Деякі права вважаються невід'ємними. Це ті права людини, від яких вона не може відмовитися. Підписаний людиною документ, у якому вона відмовляється від особистої свободи і переходить до когось у рабство, не має ніяких юридичних наслідків, він позбавлений найменшого сенсу. Але ми можемо розпоряджатися своїм майном і обмежити своє право власності, оскільки право власності не є невід'ємним правом людини.

Оскільки все, що пов'язане з правами і свободами, відбувається на лінії взаємостосунків людини з владою, то варто згадати про три абсолютно різні підходи до природи цих стосунків.

Перший підхід: влада – первинна, і саме влада, із власної милості обдаровує людей тими чи іншими правами. Це означає, що у людей рівно стільки прав, скільки схотіла дати їм влада. Такий підхід представлений у

конституціях усіх комуністичних країн і в конституціях деяких європейських країн, прийнятих у ХІХ столітті.

Другий підхід базується на моделі громадської угоди. Громадська угода вкладається між владою з одного боку і народом як сукупністю окремих людей з іншого. Ті, ким правлять, погоджуються давати правителям гроші, наприклад, платити податки, а правитель, зі свого боку, зобов'язується щось для них зробити: реалізувати їхні права і утримуватися від втручання в деякі сфери їхнього життя, тобто, визнавати їхні права. Така угода – більш чи менш вигідна для однієї із сторін – часто називається конституцією.

Третій підхід властивий американському мисленню. Люди, які мають природні, властиві самій сутності людській права і свободи, вирішують створити державу і призначити владу для того, щоб їм стало краще і зручніше жити. І заради того, щоб держава могла діяти, вони з власної доброї волі погоджуються обмежити деякі із своїх прав, передаючи їх державі. Наприклад, вони погоджуються обмежити свої майнові права і платять податки або обмежують власну свободу і – по мірі необхідності – погоджуються служити в армії.

Остання із цих моделей корінним чином відрізняється від першої. При першому підході у людей рівно стільки прав, скільки їм дає влада. При третьому підході у влади стільки прав, скільки їй погодилися передати люди.

Основним для концепції прав людини є поняття невід'ємної вродженої людської гідності. Людська гідність витікає із самої суті людськості, вона притаманна як немовляті, яке ще не встигло нічого вчинити, так і запеклому злочинцю. Людська гідність – це зовсім не те ж саме, що гідність особиста. Особисту гідність ми заробляємо самі, вона зростає, якщо ми поведимося благородно, і падає, якщо ми вчиняємо ницисть.

Наші права і свободи – це щит, який прикриває нас, нашу людську гідність від зазіхань з боку держави. Права людини не в змозі надати нам гарантії, що нас будуть любити і плекати, не гарантують ні щастя в житті, ні справедливості або хоча б найменшого достатку – вони лише захищають нас від принижень і зазіхань на нашу гідність і то лише з боку одного, але найсильнішого порушника, тобто, державної влади, що в демократії означає волю більшості.

Сам факт визнання прав і свобод людини не мав би суттєвого значення, коли б не існували процедури, завдяки яким кожна людина може захищатися від порушень її прав. Влада завжди схильна порушувати права, бо так їй легше правити і легшим здається досягнення ідеалів. Ця схильність влади не пов'язана з якимось конкретним ладом і саме тому дуже важливе створення процедур, які б запобігали таким діям, зупиняли спроби держави знехтувати своїми обов'язками, «обійти» правила.

У державах з демократичними традиціями у захисті прав і свобод людини беруть участь суди, зокрема, конституційний та адміністративний суд, парламентські уповноважені по правах людини (омбудсмени), з цією ж метою використовуються інститути громадянської законодавчої ініціативи і референдуму, інститут індивідуальної конституційної скарги і петиції, пряме застосування інститутами держави конституції і міжнародних угод в галузі прав людини, неурядові організації, котрим закон надає можливості діяти, і ін.

Деякі матеріальні права, наприклад свобода слова, право на доступ до інформації про роботу державних органів, свобода зібрань та асоціацій, слід розглядати не лише як цінності, які слід захищати, а й як інструменти, які допомагають захищати інші права.

Нарешті, слід сказати, що легше захищати права людини, якщо в державі існує відповідний політичний устрій, діє принцип розподілу влади – законодавчої, виконавчої і судової, - котрі контролюють одна одну.

Схильність обмежувати права особистості – іманентна властивість влади як такої. Зокрема, це стосується і влади більшості. Через те ніколи не зникне потреба в громадському рухові на захист прав людини. Сьогодні ми вже знаємо, що чим сильніша демократія, тим сильніший громадський рух, більше організацій, які захищають від зазіхань влади індивідуальний і неповторний характер кожної людини.

ПРАВОВА ДЕРЖАВА

Є дуже важливе поняття для прав людини – це поняття правової держави. У країнах, які з'явилися після розпаду СРСР, і в інших країнах бувають великі проблеми з розумінням визначення правової держави. Найпростіше визначення (а я знаю їх близько 70): правова держава – це така держава, у якій людина може з великою ймовірністю передбачити, як відповідь держава на її дії. Тобто, якщо я вчиню щось, то відповідь держави буде саме такою, а не якою-небудь іще. Ці закони взаємодії держави й одиниці зрозумілі й однозначні. Немає проблеми з тим, що коли я зроблю щось, то один Бог знає, що у відповідь на це зробить чиновник. Якщо я зроблю А, то чиновник зробить В, а не С і не D. ЦЕ – правова держава.

Я часто використовую такий доволі простий приклад із історії Індії. Англійці заборонили мешканцям Індії варити сіль. І ось одного разу на березі океану сіли 10 індусів і, не криючись, почали варити сіль. Прийшли поліцейські, взяли їх за вуха й відвели до тюрми. Через день на березі океану сіли 100 індусів і заходились варити сіль. Прийшли поліцейські й відвели їх до тюрми. Наступного дня на березі всілися 10000 індусів і почали варити сіль. Тоді англійці відмінили закон. Чому? Тому що неможливо посадити в тюрму таку кількість людей. А вони ж усі варили сіль, тому не можна було одного посадити, а іншого не саджати. Отже такий закон не може діяти, тому що порушує принцип правової держави, а Великобританія була правовою державою.

А як би все це відбувалося в комуністичній країні? Першого дня, коли варили сіль 10 індусів, прийшли б міліціонери, всіх би побили, 6-х посадили б у тюрму, а 4-х відправили додому, і всі думали б: «Хто їх знає, чому вони їх відпустили?» А ще додатково посадили б у тюрму 3-х чоловік, яких взагалі не було на березі океану, - щоб усі боялися. Бо чи варю я сіль, чи не варю, а як влада схоче – посадить, а не схоче – не посадить. Тому що комуністична країна – не правова держава, і це дуже важливо для захисту прав людини.

У нас останнім часом були дуже дивні закони. Наприклад, хтось збирав гроші, щоб поїхати в Німеччину й купити собі машину. Нарешті зібрав, поїхав, купив машину, прийшов на кордон і тут дізнався, що митний податок учора

збільшився в 10 разів. І подітися йому нікуди, і взагалі йому простіше викинути цю машину, ніж платити. Це теж не правова держава – людина не знає, що зробить влада, що скоїться у майбутньому. Проблема правової держави стосується не лише поліції й кримінального законодавства, але й щоденного життя. Ми повинні знати закони і вірити, що держава буде їх дотримуватися.

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ

У більшості наших конституцій права та обов'язки з'являються поруч. Ось частина польської Конституції, де говориться про мої права. Вона називається: “Права та обов'язки громадян”. І шкільні закони говорять: “Права та обов'язки учня”. Мається на увазі, що коли ти виконуватимеш свої обов'язки, то ми, влада, будемо гарантувати твої права. З точки зору прав людини – це чистісінька юринда. Чому? Бо мої права і свободи є у мене тому, що я – людина. Вони виникають з моєї людської гідності. Мої обов'язки перед державою дійсно є, але це зовсім інша проблема. Вони – результат того, яку ми державу збудували, які права ми їй передали. Тут немає цих філософських основ, і в мене є права і свободи незалежно від того, виконую я свої обов'язки, чи ні. Держава може мене покарати, якщо я не буду цього робити, але права від цього не залежать.

Якщо вже говорити про обов'язки, то можна дуже коротко сказати, скільки їх. Їх усього-на-всього чотири.

Перший обов'язок – платити податки. Якщо я не буду платити податки, то держава не зможе виконувати своїх основні дії: організувати армію, поліцію, суд.

Другий обов'язок – це захищати Батьківщину. Якщо я – громадянин моєї країни і хтось їй загрожує, то я зобов'язаний її захищати. Це не обов'язково означає, що мені слід брати до рук «Калашнікова» і йти стріляти. Захищати можна по-різному, але це мій обов'язок – долучитися якимось чином до захисту Батьківщини.

Із третім обов'язком вже більш складно. Дехто говорить, і вони неправі, що громадянин зобов'язаний виконувати закон. Це не так. Громадянин має право порушувати закон. Я думаю, що більшість із нас в комуністичні часи порушували закон. Усі революції, вся підпільна діяльність – це було порушення закону. Але я, коли порушував закони моєї країни, відчував, що виконую свій громадянський обов'язок, що мені треба порушувати ці закони, і це справедливо. Я думав, що уряд, який був у моїй країні, – це не мій уряд, що моєю країною править хтось не той, що треба.

А зараз мова йде про демократичну країну. Тут також можна порушувати закони, але це ціла теорія опору незаконній владі. І якщо я відчуваю, що я тут живу, що це моя країна, що це демократична справна дієва влада, але в моїй країні є якийсь закон, з яким я не згоден, він мені не подобається, я думаю, що він аморальний і шкодить людям, – тоді я можу піти й офіційно стати порушником цього закону, але мій обов'язок – підкоритися рішенню суду. Це – мій громадянський обов'язок. А інші будуть дивитися, що я сиджу в тюрмі, все більше й більше людей будуть звертати на це увагу, будуть

виступати проти закону, і закон зміниться. Ми не криємося, ми порушуємо закони, котрі вважаємо поганими, але підкоряємося рішенню нашого суду. Багато хто з нас ховався, але у нас було виправдання, більшість із нас думали, що уряд наших країн – це не наш уряд, і це виправдовувало те, що ми не йшли у тюрму, а просто намагалися сховатися.

І останній, четвертий громадянський обов'язок. Це дуже просто. Скинути владу, котра порушує права людини. Якщо шляхом демократичних виборів чи ще яким іншим шляхом до влади прийшли люди, котрі порушили права громадян, котрі діяли на свою користь, а не служили людям, то потрібно скинути таку владу. Це також обов'язок громадянина. Цікаво, що у першому варіанті французької конституції був цей обов'язок громадянина скинути владу, котра почне служити самій собі, а не громадянам. Але з часом це зникає, і зараз у французькій конституції цього вже немає.

Оце й усі обов'язки громадянина. Більш немає ніяких. Є обов'язки стосовно дружини, сусіда, але це вже інший тип обов'язків.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА

Процесуальні права дозволяють примусити тих, у кого є влада, насправді виконувати свої обов'язки. Щоб вони не втручалися в мої свободи, щоб ці права були насправді реальні, щоб вони діяли. Я спробую зараз коротко перелічити деякі з цих процесуальних прав. Найважливіші – це незалежні суди. І в усіх наших країнах такі суди є. Кілька років назад на семінарі, коли ми визначали стратегію на найближчі роки, один з колег раптом сказав: якщо ви вважаєте, що права людини виникають з людської гідності, то візьміть аркуш паперу й напишіть, коли ви відчуваєте, що ваша гідність порушується. Ну от, ми написали, зібрали аркуші, і раптом виявилось, що більшість цих випадків – одні й ті ж самі. Коли мені треба йти до чиновника і щось оформляти, коли потрібно зустрічатися з дурним чиновником, котрий не знає своїх обов'язків і закону, котрий не хоче виконувати закон, – це порушує мою гідність і право. Не висока політика, а ця щоденна робота з чиновниками.

Адміністративні суди – це суди, котрі перевіряють рішення чиновників, чи були вони прийняті згідно з законом. Суд не розбирається, було рішення добре чи погане, це – справа чиновників. Суд лише дивиться, чи мав право чиновник приймати таке рішення. Це дуже важливий інструмент в захисті прав людини. Звичайні суди – це суди, котрі будуть захищати мене перед поліцейським, або прокурором, або якимось насильством з боку влади. Цивільні суди захищають мою машину, сім'ю.

ПРАВО НА ПРЯМУ ДІЮ КОНСТИТУЦІЇ

Це, мабуть, одне з найважливіших процесуальних прав – право на пряму дію конституції.

Коли я приходжу до чиновника й говорю: «Дорогуша, ти мені зробиш те

й оте», а він говорить: «Я тобі цього не зроблю, у мене є наказ міністра цього не робити», тоді я дістаю з кишені конституцію й говорю: «Дорогуша, ти все ж таки це зробиш. Мені начхати на твого міністра. У мене є конституційне право». І якщо конституція справді прямої дії, це означає, що і виконавча, і судова влади повинні прийняти рішення, спираючись безпосередньо на конституцію, тому що конституція важливіша за всі інші закони.

ГУРТОМ ЛЕГШЕ БОРОТИСЯ

У країнах, де демократія діє вже давно, люди помітили, що набагато легше боротися, коли вони діють гуртом. Я спостерігав це в Норвегії. Статистичний норвежець є членом 22 або 23 неурядових організацій. Він не обов'язково офіційний член, але якимось чином підключається до їх роботи. Це величезна кількість організацій – від любителів кататися на лижах і до тих, хто бореться з магазинами, котрі продають горілку. І дуже важливо, щоб законодавство допомагало організаціям такого типу. Існує вислів «Grass Roots Activity» – активність «коріння трави». Корінь у трави легко рветься, він слабкий, але коли таких організацій багато, то вони можуть об'єднатися, і таке «коріння трави» дуже важко буде «розірвати». Таке об'єднання захищає людину від більшості й від влади, яка представляє цю більшість. Чим більше організацій такого типу, тим краще захищені наші права.

СУД – ЦЕ ТРЕТЯ ВЛАДА

Наші юристи дуже погано розуміють, що суди – це третя влада, котра може й повинна контролювати виконавчу й законодавчу влади. І ми взагалі дуже погано розуміємо роль судів в наших країнах. Ця проблема існує і в Польщі.

Якщо у мене виникла сварка з сусідом з приводу того, що можна і що не можна робити у під'їзді нашого будинку, і я притягну його до суду, то я буду така сволота, такий агресор в очах сусідів! Якби я набив йому пику, то це було б м'якше, ніж іти до суду.

В демократичних країнах зовсім інакше. Якщо раптом виникла якась проблема між мною й моїм сусідом, то ми приходимо до висновку: «Ми платимо податки, щоб держава організувала нам суд, отож ми підемо в суд, і нашу проблему вирішить незалежний суддя, а ми підкоримося йому. Для чого нам сперечатися? А поки він розглядатиме справу, в цей же час ми можемо разом сходити випити, погуляти й не нападати один на одного».

У наших країнах суд – це ворог, тому що суд завжди представляв інтереси влади проти громадян. Немає такої традиції, такого мислення, що суд може діяти на користь людині, що це інструмент, котрий допомагає нам жити, пом'якшуючи тертя між людьми, і що користуватися ним справді зручно. А у судді немає відчуття, що він важливий для людей.

Як держава захищає права людини

Від редколегії

Навряд чи суди, або правоохоронні органи, або інші органи влади з власної ініціативи добровільно робитимуть що-небудь, аби змінити ставлення до людей та ставлення людей до них. Це можемо зробити тільки ми самі, громадяни. Перший крок до цього ми вже зробили – усвідомили, що ми – наймачі, а вони – наймані нами працівники, які на наші податки отримали освіту й на наші податки отримують зарплатню. І що суд, правоохоронні органи і виконавча влада існують для зручності громадян.

Тепер потрібно зробити другий крок: з'ясувати свої основні права. У найближчому від Вашого дому книжковому кіоску продається текст Конституції України, брошура коштує 40 копійок. Навіть якщо Ви щасливчик, у Вас немає жодних проблем, Ви любите читати лише детективи, радимо завжди мати Конституцію під рукою. Вона тільки на перший погляд здається «важким» читвом, – доти, доки Ви не випробуєте її магічний вплив на представників влади. Радимо придбати також Європейську Конвенцію з прав людини та основних свобод. Або хоча б взяти в бібліотеці, прочитати й дізнатися, яким важливим і безцінним для всього людства створінням Ви є насправді й скільки прав і свобод маєте вже тільки тому, що народилися людиною. Це теж магічний документ, який дасть Вам силу, про яку Ви досі навіть не здогадувалися.

Тепер потрібно зробити третій крок: з'ясувати, які установи створені в державі для нашої зручності й для захисту наших прав та свобод і як ці установи функціонують. Коли ми знатимемо, що зобов'язаний і що не зобов'язаний робити для нас кожен працівник цих установ, хто і за що відповідає в коридорах влади, нам стане зрозуміло, яким чином впливати, аби вони сумлінно виконували свої обов'язки і надавали нам, платникам податків, якісні послуги.

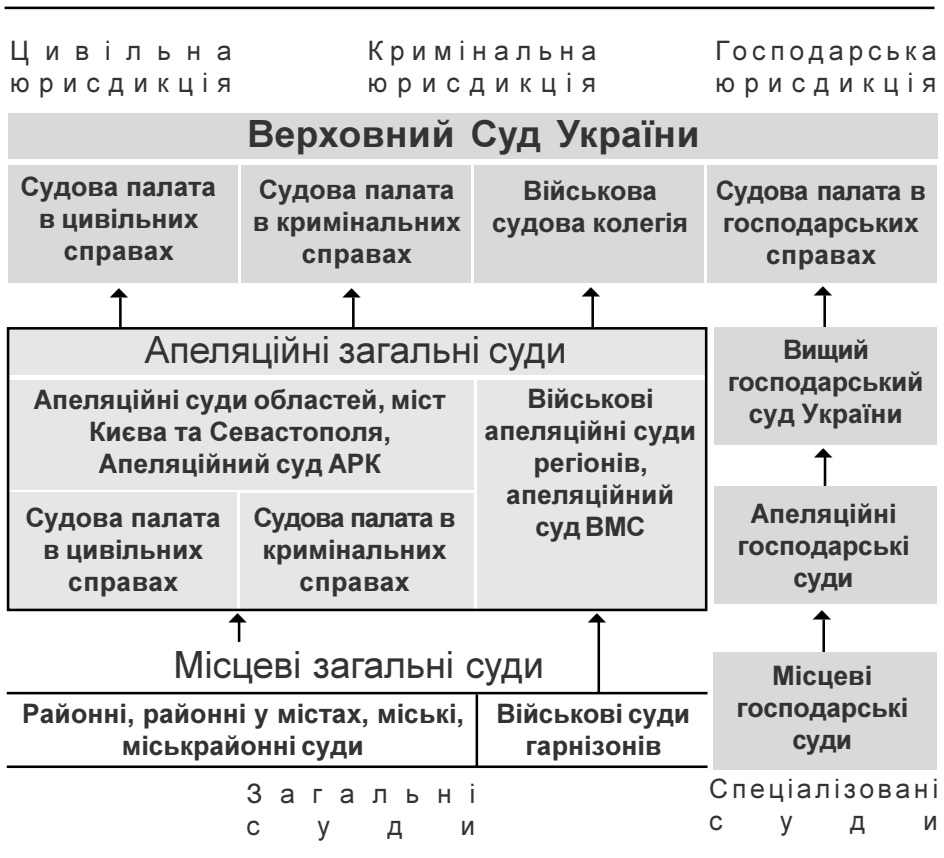
У цій книзі ми обмежимося коротким переліком цих установ та документів, які регламентують їхню роботу. Одна з причин – ситуація в країні міняється, законодавство міняється, функції владних структур міняються. Але найголовніша причина в іншому. Наш досвід показує: люди не запам'ятовують подібну інформацію, доки «смажений півень не клюне», тобто, доки не виникне потреба вирішувати якусь особисту проблему. Або проблему ближнього. Тоді, як правило, люди самі знаходять потрібну інформацію, вчитуються в «найтяжчі» тексти і легко запам'ятовують.

Судова система України

«Судову систему України складають суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України» – ст. 3 Закону України «Про судоустрій України».

1. Система судів загальної юрисдикції:

Схема 1. Діюча система судів загальної юрисдикції (за матеріалами робочої зустрічі „Перспективи організації правосуддя та роль неурядових організацій у цій сфері”, 3 жовтня 2003 року, м. Київ).

Але наразі судова система України продовжує трансформуватись, і на сьогодні, законодавчо виписана, але ще не втілена у життя судова система виглядає наступним чином:

Схема 2. Система судів загальної юрисдикції згідно з Законом України „Про судоустрій України” і проектами процесуальних кодексів (за матеріалами робочої зустрічі „Перспективи організації правосуддя та роль неурядових організацій у цій сфері”, 3 жовтня 2003 року, м. Київ).

Основні завдання судочинства у судах загальної юрисдикції:

Цивільне і господарське судочинство – послуга держави щодо вирішення приватноправових спорів сторонам, які самостійно не можуть їх залагодити.

Адміністративне судочинство – захист прав, свобод та правових інтересів особи у публічно-правових відносинах від порушень з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Кримінальне судочинство – встановлення винуватості чи невинуватості особи у вчиненні злочину; справедливе застосування заходів кримінальної відповідальності; захист і відновлення прав, свобод та інтересів особи, інтересів суспільства, держави від злочинних посягань, а також захист особи від необгрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності, порушень її прав при здійсненні досудового розслідування.

2. Конституційний Суд України.

Організація, повноваження та порядок діяльності Конституційного Суду України визначаються Конституцією України (Розділ XII) та Законом України «Про Конституційний Суд України».

Конституційний Суд України приймає рішення та дає висновки у справах щодо:

- 1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- 2) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;
- 3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;
- 4) офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Форми звернення до Конституційного Суду України:

- **конституційне подання** (мають право: Президент України, не менш, ніж 45 народних депутатів; Верховний суд України, Уповноважений з прав людини; Верховна Рада Автономної Республіки Крим) – це письмове клопотання до Конституційного Суду України про визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, про визначення конституційності міжнародного договору або про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України;

- **конституційне звернення** (мають право: громадяни України, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи) – це письмове клопотання про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації та захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи.

У конституційному зверненні зазначаються:

1) прізвище, ім'я, по батькові громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса, за якою особа проживає, або повна назва та місцезнаходження юридичної особи;

2) відомості про представника особи за законом або уповноваженого за дорученням;

3) статті (окремі положення) Конституції України або Закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України;

4) обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України;

5) дані щодо інших документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне звернення (копії цих документів і матеріалів додаються);

6) перелік документів і матеріалів, що додаються.

Конституційне звернення, документи та інші матеріали до нього подаються у трьох примірниках.

Термін розгляду справ:

за поданням – 3 місяці, за зверненням – 6 місяців.

Правоохоронні органи України: система та основні функції.

1. Прокуратура.

Розділ VII Конституції України, Закон України «Про прокуратуру».

- Генеральна прокуратура України;
- Прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя (на правах обласних);
- Міські, районні, міжрайонні прокуратури;
- Військова прокуратура;
- Транспортна прокуратура;
- Природоохоронна прокуратура;
- Прокуратура по нагляду за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах.

На Прокуратуру України відповідно до Конституції України та Закону України «Про прокуратуру» покладаються такі функції:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

На прокуратуру не може покладатися виконання функцій, не передбачених Конституцією України Законом України «Про прокуратуру».

Акти прокурорського реагування:

- **Протест** на акт, що суперечить закону, приноситься прокурором до органу, який його видав, або до вищестоящого органу. У такому ж порядку приноситься протест на незаконні рішення чи дії посадової особи. Протест прокурора зупиняє дію опротестованого акта і підлягає обов'язковому розгляду відповідним органом або посадовою особою у 10-й строк після його надходження.

- **Письмовий припис** про усунення порушень закону вноситься прокурором органу чи посадовій особі, які допустили порушення, або вищестоящому органу чи посадовій особі, які правомочні усунути порушення. Вноситься у випадках, коли порушення закону має очевидний характер і може завдати істотної шкоди інтересам держави, підприємства, установи, організації, а також громадянам, якщо не буде негайно усунуто. Припис підлягає негайному виконанню.

- **Подання** з вимогами усунення порушень закону, причин цих порушень і умов, що їм сприяють, вносяться прокурором у державний орган, громадську організацію або посадовій особі, які наділені повноваженнями усунути порушення закону, і підлягає невідкладному розгляду. Не пізніше як у місячний строк має бути вжито відповідних заходів до усунення порушень закону, причин та умов, що їм сприяють, і про наслідки повідомлено прокурору.

- В залежності від характеру порушення посадовою особою або громадянином закону прокурор вносить **Постанову** про дисциплінарне провадження, провадження про адміністративне правопорушення або про порушення кримінальної справи.

2. Органи внутрішніх справ.

Розділ VI Конституції України, Закон України «Про міліцію», Положення «Про Міністерство внутрішніх справ України» (затверджене Указом

Президента України N 1138/2000 від 17 жовтня 2000 року).

Міністерство внутрішніх справ України (головні управління: по боротьбі з оргзлочинністю; карного розшуку; державної служби боротьби з економічною злочинністю; Українське бюро Інтерполу; слідче управління; управління внутрішніх справ на транспорті; державної служби охорони);

- Головні управління МВС України в АР Крим, місті Києві та Київській області;
- Управління МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті;
- Районні, районні у містах, міські управління і відділи;
- Підприємства, установи і організації, що належать до сфери управління МВС.

Найважливішою складовою частиною органів внутрішніх справ є міліція України. Відповідно до Закону України «Про міліцію» вона складається з наступних підрозділів: кримінальна міліція; міліція громадської безпеки; місцева міліція; транспортна міліція; державна автомобільна інспекція; міліція охорони; судова міліція; спеціальна міліція.

Основні функції органів внутрішніх справ:

- охорона громадського порядку, запобігання адміністративним правопорушенням та їх припинення;
- профілактичні і оперативно-розшукові заходи щодо запобігання злочинам, їх виявлення, припинення і розкриття, провадження дізнання і досудового слідства;
- здійснення у передбачених законодавством випадках спецзаходів щодо забезпечення безпеки службових осіб суду, органів прокуратури, внутрішніх справ, митних органів, органів державної податкової служби, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, Антимонопольного комітету України, їх близьких родичів, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;
- боротьба з організованою злочинністю, наркобізнесом і злочинами у сфері економіки;
- вживає разом з іншими державними органами заходів щодо запобігання дитячій безпритульності та правопорушенням серед неповнолітніх;
- розшук громадян;
- участь у ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі;
- контроль за придбанням, зберіганням, носінням і перевезенням зброї, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів і речовин, щодо зберігання і використання яких встановлено спеціальні правила, за відкриттям і функціонуванням об'єктів, де вони використовуються;
- вживає заходів до забезпечення безпеки дорожнього руху;
- контроль за додержанням громадянами паспортних правил, правил в'їзду, виїзду, перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію іноземців та осіб без громадянства;
- здійснення заходів щодо рятування людей, охорони їх безпеки,

забезпечення громадського порядку, збереження майна в разі стихійного лиха, аварій, пожеж, катастроф та щодо ліквідації їх наслідків.

3. Служба безпеки України.

Конституція України, Закон України «Про службу безпеки України».

- Центральне управління Служби безпеки України;
- Служба безпеки Республіки Крим;
- Обласні управління СБУ;
- Міжрайонні, районні та міські підрозділи;
- Органи військової контррозвідки, військові формування;
- Навчальні, науково-дослідні та інші заклади Служби безпеки України (визначаються Президентом України);
- Антитерористичний центр.

Основні функції Служби безпеки України:

- захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України,
- законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці;
- попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

4. Органи юстиції.

Конституція України, Закон України «Про державну виконавчу службу», Закон України «Про органи реєстрації актів громадянського стану», Положення «Про Міністерство юстиції України» (затверджено Указом Президента України N 1396/97 від 30 грудня 1997 року).

- Міністерство юстиції України;
- Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в АР Крим;
- обласні, Київське і Севастопольське міські управління юстиції;
- районні, міські (у містах обласного значення), районні у містах управління юстиції.
- підприємства, установи і організації, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України.
- Державна виконавча служба:

- Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України;
 - Відділи державної виконавчої служби Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції;
 - районні, міські (міст обласного значення), районні у містах відділи державної виконавчої служби відповідних управлінь юстиції.
- Відділи реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції.

Основні функції органів юстиції:

- реалізація державної правової політики та політики у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;
- підготовка пропозицій щодо проведення в Україні правової реформи, сприяння розвитку правової науки;
- систематизація законодавства, розроблення проектів нормативно-правових актів та міжнародних договорів України з правових питань, правова експертиза проектів нормативно-правових актів, державна реєстрація нормативно-правових актів, ведення Єдиного державного реєстру таких актів;
- організація виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) відповідно до законів України, робота з кадрами, експертне забезпечення правосуддя;
- реєстрація актів цивільного стану, внесення до актових записів необхідних змін, доповнень та виправлень, поновлення втрачених та анулювання повторно складених актових записів, видача громадянам свідоцтв про реєстрацію, збереження архівного фонду;
- розвиток правової інформатизації, формування у громадян правового світогляду;
- здійснення міжнародно-правового співробітництва.

5. Нотаріат.

Конституція України, Закон України «Про нотаріат».

- Державні нотаріуси;
- Приватні нотаріуси;
- У передбачених законом випадках, певні права, факти можуть посвідчувати також: посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, головлікарі, капітани суден, начальники експедицій, командири частин, начальники місць позбавлення волі;
- Вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські

установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, - на дипломатичні представництва України;

- Державний нотаріальний архів.

Основні функції нотаріату:

- посвідчення прав, фактів, що мають юридичне значення (угод, заповітів, підписів тощо);

- вживання заходів щодо охорони спадкового майна;

- видача свідоцтв про: право власності на частку в спільному майні подружжя; право на спадщину; придбання жилих будинків з прилюдних торгів; придбання нерухомого майна, яке було предметом іпотеки;

- видача дублікатів і засвідчення вірності копій і виписок з документів;

- прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів;

- вчинення виконавчих написів;

- прийняття документів на зберігання.

6. Адвокатура.

Конституція України, Закон України «Про адвокатуру», Статuti адвокатських об'єднань.

Адвокатура України є добровільним професійним громадським об'єднанням. Адвокатські об'єднання діють на засадах добровільності, самоврядування, колегіальності та гласності. Порядок утворення, діяльності, реорганізації та ліквідації адвокатських об'єднань, структура, штати, функції, порядок витрачання коштів, права та обов'язки керівних органів, порядок їх обрання та інші питання, що належать до їх діяльності, регулюються статутом відповідного об'єднання.

Основні функції адвокатури:

- захист прав, свобод та представлення законних інтересів громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб;

- надання роз'яснень з юридичних питань, усних і письмових довідок щодо законодавства;

- складання заяв, скарг та інших документів правового характеру;

- посвідчення копій документів у справах, які вони ведуть;

- здійснення представництва в суді, інших державних органах, перед громадянами та юридичними особами;

- надання юридичної допомоги підприємствам, установам, організаціям;

- здійснення правового забезпечення підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності громадян і юридичних осіб.

Органи виконавчої влади та місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування.

В першу чергу НДО мають справу з органами місцевого самоврядування, діяльність яких регламентується Законом «Про місцеве самоврядування в Україні».

Закон регламентує взаємовідносини в самих Радах, окремих громадян з Радами та участь громадян у місцевому самоврядуванні.

Згідно з Законом місцеве самоврядування – це «гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села, кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції України та законів України».

- Ст. 9 «Місцеві ініціативи» – місцева громада має право ініціювати в місцевій Раді розгляд будь-яких питань, що відносяться до її відання. Це дає змогу громадській організації, її членам або просто громадянам звернутися до Ради за вирішенням питання, організувати збір підписів тощо;

- Ст. 13 «Громадські слухання» дає місцевій громаді право проводити слухання з усіх питань, що відносяться до компетенції місцевого самоврядування. На такі слухання може бути запрошений будь-який депутат або посадова особа, якому громада може задати питання щодо його тих чи інших дій та рішень. Порядок організації громадських слухань визначається Статутом територіальної громади.

- Ст. 14 передбачає створення «Органів самоорганізації населення», яким місцева влада має право передавати частину своїх повноважень, майна, фінансів тощо. Порядок створення та діяльності, статус органів самоорганізації населення регламентується Законом України «Про органи самоорганізації населення» згідно якого вони є представницькими органами, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених цим Законом. Згідно ст.3 вищезгаданого закону такими органами можуть бути: будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети. Серед їх основних завдань закон передбачає:

- 1) створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України;

- 2) задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг;

- 3) участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Завдання НДО – стимулювати створення та діяльність таких органів.

Структура органів місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування включають в себе: сільську, селищну, міську, районну (в місті), районну та обласну Ради, їх треба відрізнити від органів державної влади (держадміністрацій), які поділяються на районні, міські, обласні держадміністрації. Держадміністрації мають подвійне підпорядкування – Кабінету Міністрів та відповідним Радам в певній частині своїх повноважень, а саме: вони звітують перед Радами про виконану роботу, вони виконують певні рішення місцевої влади. Ради, навпаки, підпорядковуються тільки вищим за статусом Радам (районна міській тощо).

Органи центральної виконавчої влади.

Виконавча влада складається з Кабінету Міністрів, який очолює Прем'єр-міністр, міністерств, відомств та комітетів. Кабінет Міністрів – вищий колегіальний орган виконавчої влади. Міністерства – це центральні органи виконавчої влади, що створюються за галузевим принципом (Міністерство транспорту, енергетики). Державні комітети – це центральні органи виконавчої влади, що створюються по напрямках, які не охоплені діяльністю відповідних міністерств (Держком статистики). Відомства – органи центральної виконавчої влади, які працюють в міжгалузевій сфері (Служба безпеки України може працювати в економічній, політичній та інших сферах).

Позасудові органи захисту прав

До позасудових органів можна віднести Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Закон від 23 грудня 1997 року) та різноманітні органи, що діють при ВР, Президенті та Кабінеті Міністрів України.

Уповноважений ВР з прав людини.

Інститут Уповноваженого з прав людини (омбудсмена) отримав широке розповсюдження в світі після другої світової війни, хоча історію свою він починає у Швеції з 1809 року. Дотепер майже у 50 країнах світу існує 150 різних органів та структур, які виконують функції омбудсмена. Поширення цього органу пояснюється такими факторами:

- посилення усвідомлення важливості захисту прав та свобод людини;
- поява нових функцій у сучасних держав потягла за собою зміни в характері і масштабах діяльності посадових осіб, що приводять до збільшення ймовірності порушення прав цими особами та, відповідно, зміни механізмів їх захисту;
- приділення більшої уваги захисту прав та свобод людини міжнародною громадськістю, що потребує від держави відповідності міжнародним

стандартам;

- інститут омбудсмена характеризується такими демократичними рисами як незалежність в системі органів державної влади, відсутність формалізованих процедур розгляду заяв, скарг, тощо, безкоштовне надання громадянам допомоги;

- в державно-правовій практиці інститут омбудсмена пом'якшує конфлікти між громадянином і державою.

Згідно з Законом України Уповноважений Верховної Ради з прав людини здійснює парламентський контроль за дотриманням конституційних прав та свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України та в межах її юрисдикції.

Функції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини:

- захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;

- додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина органами державної влади і місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами;

- запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;

- сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами в цій галузі;

- поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;

- запобігання дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав;

- сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної, інформації про особу.

Уповноважений ВР є посадовою особою і здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб.

Акти реагування Уповноваженого:

- Конституційне подання до Конституційного Суду України;

- Подання до органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ тощо з метою усунення виявлених порушень у місячний термін.

Порядок звернень до Уповноваженого визначається Законом про звернення громадян.

МЕТОДИ ТА ФОРМИ ЗАХИСТУ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ

Звернення (Закон України «Про звернення громадян»)

Види звернень:

Подання (пишеться у вигляді прохання до дії);

Заява (прохання про певну послугу);

Скарга (пишеться на певні дії/бездіяльність органів влади або посадових осіб);

Зразки звернень громадян:

<p>Від фізичної особи:</p> <p>Кому _____ Від кого _____ Що мешкає за адресою _____ _____</p> <p>копія _____</p> <p style="text-align: center;">Заява</p> <hr/> <p>“__” _____ 200_ р. /підпис/ ПІБ</p>	<p>Від юридичної особи:</p> <p style="text-align: right;">БЛАНК</p> <p>«__» _____ 200_ р.</p> <p style="text-align: right;">Вх. _____ Вих. _____</p> <p>Кому _____ Від кого _____ Адреса (якщо немає на бланку) _____</p> <p style="text-align: center;">Заява</p> <hr/> <p>Посада керівника організації _____ /підпис/ (ПІБ)</p>
<p>Подання: “__” _____ 200_ р.</p> <p style="text-align: right;">Вх _____ Вих _____</p> <p style="text-align: right;">Кому _____</p> <p>_____</p> <p style="text-align: center;">Шановний _____!</p> <hr/> <p>Сподіваємось на позитивне та своєчасне вирішення нашого питання.</p> <p>З повагою, Посада _____ /підпис/ПІБ</p>	<p>Скарга: “__” _____ 200_ р.</p> <p style="text-align: right;">Київський міський суд (прокуратуру)</p> <p style="text-align: center;">СКАРГА</p> <p>На дії (рішення) _____</p> <ol style="list-style-type: none"> Описова частина (причина скарги) Прохання (санкції, що вимагаються) Додатки <p>Про результати розгляду скарги прошу повідомити мене в установленний законом термін.</p> <p>Посада _____ /підпис/ ПІБ</p>

Буквар скаржника

Від редколегії

На жаль, до нас не дійшло ім'я першого сміливця, який вирішив через електронну мережу поділитися своїм досвідом «скачування» законних прав у бюрократичних лабіринтах. Багато людей, натрапивши на цей текст в мережі інтернет, додавали до нього свої поради і розсилали знайомим і незнайомим громадянам Росії, України, Білорусії, Молдови, а ті дописували свої спостереження та міркування і знову розсилали. Правозахисники Херсонського обласного Фонду милосердя та здоров'я додали до тексту свої поради і розмістили його на веб-сайті "Uargavo" www.uargavo.org з тим, щоб наші читачі могли теж долучитися до правозахисної творчості. Шановний читачу! Напишіть нам про свою маленьку (чи велику) перемогу у відстоюванні власних прав – ми надрукуємо Вашу історію і розмістимо в інтернет-журналі "UArgavo". І, може статися, саме Ваша історія, Ваша порада допоможе комусь захистити своє право і відчути себе не прохачем перед кабінетом бюрократа, а повноцінним громадянином у правовій державі.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ НОВАЧКОВІ

Перед тим, як починати скаржитися, зазирніть якомога глибше у свою скривджену душу і запитайте себе: чи справді Ви готові захищати власну гідність, моральні й матеріальні інтереси – аж до переможного кінця? Скільки часу Ви готові потратити на цю нелегку справу – складання заяв, висиджування в чергах, ходіння по кабінетах чиновників, безліч разів повторювання одного й того самого, безліч разів вислуховування одного й того самого, - аж до переможного кінця?

Зазирнувши у власну скривджену душу дуже глибоко, Ви можете натрапити на істоту, яка скаже вам:

- Ти хто, взагалі, такий, щоб «качати» права? Інші терплять ще й не таке і – нічого. Чим ти кращий за інших?

Або:

- Вони – влада, а ти хто? Не вистромляйся, бо затопчуть.

Або:

- Все одно нічого не вийде. Країна у нас така.

Краще спочатку вислухати все це, а не через місяць, три чи півроку, коли Ви будете знесилений відписками, приниженнями, або й погрозами бюрократичної раті.

Якщо ж після всього Ви не передумали захищати свою унікальну особистість, своє моральне, психічне і фізичне здоров'я або ж своє дорогоцінне майно, - налаштуйтеся на довгу захоплюючу пригоду, напружену,

як шаховий турнір і небезпечну, як битва на незнайомій місцевості. І хай допоможуть Вам ці вистраждані сотнями першопроходців прості правила.

Правило 1. НЕ ВІР, НЕ БІЙСЯ, НЕ ПРОСИ.

Просьять, принижуються, запобігають перед представниками влади ті, хто не має права, – раби. Вільна людина має право і гідність – вона вимагає дотримання Закону.

Правило 2. НЕ ДАВАЙТЕ ЧИНОВНИКУ НУДЬГУВАТИ.

Звичайно, Ви можете купити юридичний довідник для населення і переписати з нього класичний зразок скарги. Зразок сухий і далекий від вашої особистої проблеми. Вам буде нудно його писати, а чиновнику – нудно читати. Не припускайтеся цієї грубої помилки! Більше творчості, енергії, волі до перемоги! Ваша зброя – не тільки закони, акти і норми, а й особиста винахідливість, полум'яний порив ображеної гідності і математичний розрахунок. У Вас є конкретна вистраждана мета і тільки Ви можете її здобути. Ніхто за Вас не зробить цієї роботи.

Пам'ятайте: юридичні довідники і зразки заяв написали такі самі люди, як Ви. Напишіть краще! Напишіть яскраво і сильно, пересипаючи перли сарказму статтями законів!

Напишіть заяву так, щоб чиновник усвідомив трагізм того, що з Вами сталося, зрозумів, що Ви не відступитеся, і згадав про свій чиновницький обов'язок захищати Закон.

І хай Вас зігріває думка про те, що цей подвиг Ви робите не лише для себе, а й для усіх тих, кого надихне Ваш приклад. Врешті решт – для своїх нащадків.

Правило 3. НЕ ПІДДАВАЙТЕСЬ ЕМОЦІЯМ.

Вас образили в магазині, одурили в ЖЕКу, принизили у приймальні директора. Усе Ваше ество обурене, душа клекоче, у потьмареному мозку вимальовуються картини помсти. Ви берете 10 аркушів паперу і пишете все, що Ви думаєте про начальника ЖЕКу або директора – на всіх 10 аркушах. А в самому кінці вимагаєте відремонтувати каналізацію або звільнити секретарку.

Ви просиділи за столом безсонну ніч, списали гору паперу і чого врешті решт добилися?

Ви дали чиновнику привід РОЗСЕРДИТИСЯ на Ваші слова. Ви самі, власними руками дали йому право говорити з Вами сварливим тоном не про суть проблеми, а про Ваші занадто емоційні звинувачення. Ви дали йому реальну можливість ігнорувати Ваші вимоги. Ви позбавили себе можливості скаржитися у вищі інстанції, бо ображений чиновник у будь-який момент доведе, що Ви – скандаліст, хам, дрібний хуліган. І Ваше щастя, якщо Вас не притягнуть до суду і не здеруть круглу суму за образу посадової особи.

Негайно порвіть усі 10 сторінок Вашої лайливої скарги і подумайте, чого Ви хочете насправді: помсти за образу? Чи щоб Вам відремонтували

каналізацію?

Заспокойтесь. І Ви зрозумієте, що каналізація важливіша.

А тоді починайте ввічливо, грамотно і методично скаржитися. Ви взагалі ввічливий, інтелігентний, сповнений гідності і законслухняний громадянин, який свято вірить, що всі посадові особи – так само ввічливі і законслухняні. І що б не витворяв чиновник, не піддавайтесь емоціям. Емоції – це теж ваша зброя, але треба добре розрахувати, коли й де її застосувати.

Отже, на першому етапі оскаржувальної епопеї Ви вірите, що чиновник – вірний слуга Закону, який від перевантажень трохи щось недогледів, помилився, забув, переплутав (що й справді цілком ймовірно). А Ви **ввічливо вказуєте** йому на недогляд чи помилку і при цьому **твердо наполягаєте** на дотриманні законності при вирішенні Вашої проблеми.

Правило 4. ДІЄ ТІЛЬКИ ПИСЬМОВА СКАРГА.

Забудьте про усні скарги. Для чиновника існує тільки те, що написано, підписано, датовано, зареєстровано і позначено як «входящий» або «ісходящий». Чиновник не може поважати того, хто скаржиться усно. Усне прохання сприймається чиновником як слабкість, боягузтво, невпевненість у собі. У найкращому випадку – як лінощі. Окрім того, більшість чиновників влаштовані так, що просто не здатні почути усну скаргу. Така у них професійна особливість. Через те відразу привчайтеся до письмового спілкування з чиновником. Це зекономить Ваш і його час.

Правило 5. ПОВАЖАЙТЕ ПРОЦЕДУРУ.

Припустімо, Ви твердо вирішили скаржитися. Тепер треба вирішити – кому і як?

СКАРЖИТИСЯ СЛІД ПОЧИНАТИ З НАЙНИЖЧОЇ ІНСТАНЦІЇ.

Перша скарга може бути адресована саме тому, хто порушив Ваші права. Як тільки Ви отримаєте від нього відповідь, яка Вас не влаштовує, (або не отримаєте взагалі) – негайно скаржиться вище. Якщо й тоді проблема не вирішилася – ще вище і вище, не пропускаючи жодної інстанції. Кожного разу скаржиться на порушення закону попередніми скаргоотримувачами, на порушення термінів відповіді на ваші скарги, та на чиновників, які не вирішують вашу проблему.

Дуже корисно наприкінці кожної скарги нагадувати про закони, які зобов'язують чиновника письмово відповідати на будь-яку письмову скаргу в чітко визначений термін. Це, насамперед стаття 40 Конституції України, а також Закон України «Про звернення громадян» (прийнятий Верховною Радою України 02.10.1996 року) та Указ Президента України «Про заходи по забезпеченню конституційних прав громадян на звернення» від 19.03.1997 року.

У статті 40 Конституції України говориться: «Всі мають право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто

звертатися в органи державної влади, органи місцевого самоврядування до посадових та службових осіб цих органів, котрі зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом термін».

У статті 20 Закону України «Про звернення громадян» вказано: «Звернення розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, - невідкладно, але не пізніше 15 днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати 45 днів».

Не варто наводити цю цитату у першій скарзі, бо кожен гарний чиновник знає її напам'ять. А вже як хтось із них забуде і порушить термін відповіді – тоді у скарзі до вищої інстанції сміливо цитуйте – швидше отримаєте відповідь.

Добивайтеся тільки письмових відповідей. Пам'ятайте: чиновник не може, як Ви, відмовитися відповідати на питання, свідчити, підписувати протоколи до приходу адвоката. Він зобов'язаний зробити це на Вашу вимогу, як і на вимогу будь-якого іншого громадянина. Якщо, звичайно, Ви сам (сама) не порушуете Закон.

В УСІХ СКАРГАХ ВИ ПІДНІМАЄТЕ ТІЛЬКИ ОДНЕ ПИТАННЯ.

Якщо у Вас два питання – пишіть дві скарги. Якщо п'ять – то й скарг слід писати п'ять.

НЕОДМІННО ВКАЗУЙТЕ, ЯКУ НОРМУ ЗАКОНУ ПОРУШЕНО ЩОДО ВАС ОСОБИСТО.

Ніколи не пишіть, наприклад, що «мені, як і іншим працівникам нашого підприємства, не видають зарплатню». Пишіть тільки про себе. І не лініуйтеся перерахувати усі статті законів, порушених Вашими кривдниками. А у ваших колег теж є папір і ручки – хай теж пишуть. Але кожен тільки по своїй проблемі.

СКАРГА МУСИТЬ БУТИ КОРОТКА І КОРЕКТНА.

Не давайте приводу чиновнику образитися бодай на одне слово Вашої скарги. Якщо це «хороший» чиновник, він швидко відреагує на Вашу справедливую коректну вимогу і вирішить проблему. Якщо це «поганий» чиновник, який своїми протиправними діями створив для Вас неприйнятну ситуацію, то хай виплутується, викручується, відписується і – залишає письмові сліди, які дадуть Вам право скаржитися вище.

ОДИН АРКУШ ТЕКСТУ – І НІ РЯДКА БІЛЬШЕ.

Скаржники-віртуози вміють викласти будь-яку проблему на пів аркуша. Справжні аси – на чверть аркуша. Але не треба впадати у відчай, якщо у

Вас і після десяти переписувань дрібним почерком виходить дві сторінки. Сміливо несіть їх у канцелярію. Адже Ви ще тільки починаєте нелегкий шлях скаржника. У Вас ще все – попереду!

Правило 6. ЗБИРАЙТЕ АДРЕСИ ЧИНОВНИЦЬКОЇ ВЕРТИКАЛІ,

на яку Вам доведеться дряпатися з Вашими скаргами. Питайте у родичів і друзів – хоч один із них сповістить цікаву для Вас інформацію. А ще краще – зверніться до правозахисних громадських організацій. Там не тільки допоможуть взнати потрібні адреси, а й можуть написати чиновникові лист-запит по Вашій темі від імені організації на солідному бланку. Це у Вашій битві прирівнюється до важкої артилерії.

Якщо у кабінеті чиновника у Вас вистачить духу ввічливо спитати: «А хто Ваш безпосередній начальник?», – можете себе поздоровити – ви дозріли до повноцінного кваліфікованого скаржника, гідного поваги і перемог.

Правило 7. ВИКОРИСТОВУЙТЕ СУПЕРНИЦТВО ЧИНОВНИКІВ.

Цей засіб годиться, якщо Вашу проблему можуть вирішити кілька посадових осіб одного рівня. У цьому випадку почніть зі скарг «на особистих прийомах». Попередньо проведіть розвідку у приймальнях: громадяни у чергах можуть розповісти багато цікавого про характери чиновників і стосунки між ними. Якщо Ви делікатно натякнете «хорошому» чиновнику, що його колега – «поганий», – це може надихнути «хорошого» на негайне вирішення вашої проблеми. Хай навіть не заради торжества закону і справедливості, а «в піку» колезі.

Правило 8. У МИСТЕЦТВІ СКАРЖИТИСЯ НЕМАЄ ДРІБНИЦЬ.

Скарга починається з «шапки», у якій, окрім адреси точного адресата, варто написати слово «Копії...» і залишити 5-6 (або 8-10) порожніх рядків. Потім Ви зможете по одному вписувати туди адресатів, яким посилатимете скаргу в копіях. Але найпершому адресатові залиште ці рядки порожніми. Хай подумає, кому Ви ще послали цей текст.

Починайте скаргу з посилання на указ Президента, постанову глави адміністрації або начальника ЖЕКу. «Указ», «постанова» і т. п. – магічні слова, які діють на чиновника на рефлекторному рівні. А документ, який підходить до теми вашої скарги, завжди знайдеться, – тільки не лінуйте пошукати.

Обов'язково вкажіть, які норми яких законів порушені щодо Вас особисто. Не забудьте в кінці написати «З повагою до Вас...». Навіть якщо ніякої поваги Ви не відчуваєте. Ця маленька приписка покаже чиновнику, що у Вас залізна витримка і непохитна впевненість у швидкому вирішенні проблеми.

Правило 9. ГЛАСНІСТЬ – ВАША «ВАЖКА АРТИЛЕРІЯ».

Боротися можна тільки гласно. Чим більше союзників – тим краще. Ви для чогось вибирали депутатів? Так дайте їм тепер можливість виправдати Вашу довіру, довести, що вони гідні бути обраними ще раз! Зберіть координати усіх Ваших депутатів – районного, міського, обласного, народного ВР – і пишіть їм, пишіть! У них є помічники, спілкуйтеся з ними. Адреси і телефони Вам охоче сповістять у районній, міській або обласній Радах, які, між іншим, теж існують на Ваші податки.

Преса не даремно називається «четвертою владою» – використовуйте і цю зброю. Журналісти завжди шукають конфліктні теми – так допоможіть їм, напишіть про свою битву з чиновниками. Зробіть для журналіста копії з усіх чиновницьких відписок. І чим грубіші й бездушніші вони будуть, чим більше в них буде граматичних і стилістичних помилок, – тим більше радітиме журналіст. Бо те, що на Вас подіяло, як отрута, для нього – знахідка, дорогоцінна перлина, за яку він отримає гонорар. А якщо Ви зумієте заохотити журналіста настільки, що він пошле офіційний запит від редакції по Вашій справі з припискою «у зв'язку з підготовкою публікації», можете не сумніватися: чиновник на певний час стане праведним прихильником законності і ревним слугою народу (і Вашим в тому числі). Не упустіть цього моменту!

Не забувайте розсилати публікації в усі інстанції по вертикалі. Чиновники якоюсь мірою теж люди, і друковане слово діє на них сильніше, ніж писане.

Правило 10. ШАНУЙТЕ ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ЧИНОВНИКА.

Не вказуйте в «шапці» заяви відразу десятків адрес. Не ставте в один ряд великих і малих чиновників, не зазіхайте на святе – ієрархію, не пораньте ненароком самолюбство чиновника. Скарга мусить бути індивідуальна, як освідчення в коханні. Ви звертаєтесь за допомогою до конкретного Івана Івановича, тому що Ви впевнені у його справедливості, впливовості, авторитетності. Ви не сумніваєтесь, що в його владі врятувати Вас від беззаконня інших. Якщо, звичайно, він захоче...

Правило 11. ЗАВЕДІТЬ ПАПКУ «СПРАВА №...».

У папці будуть зберігатися копії усіх документів по вашій справі.

Навіть якщо Ви дуже несмілива людина, Вам доведеться із самого початку привчити себе до того, щоб у кабінетах ввічливо і невідступно примушувати реєструвати Ваші папери. Ви не можете піти з кабінету доти, доки на копії Вашої скарги не буде стояти відмітка «прийнято» з датою і підписом відповідальної особи. Усі папірці у Вас – мінімум у двох примірниках! Більше – можна, менше – ні в якому разі. (Зайва копія може знадобитися для журналіста чи випадково зустрітого в коридорах мерії громадського правозахисника).

Якщо Ви все ще губитесь і соромитесь перед секретарками чиновників – не біда. Просто Вам доведеться потратити трохи грошей на конверти і марки і відсилати скарги листами з «повідомленням про вручення». Коштує це менше 1 гривні. На листівці, яку поштові працівники приклеять до листа і повернуть Вам же з відміткою про отримання його адресатом, **обов'язково** напишіть тему скарги. Навіть якщо місця дуже мало – пишiть так, щоб суть була зрозуміла. Тоді адресат (чи його секретарка, чи баришня з канцелярії) розпишеться не просто за лист, а за **тему**. Таким чином поштовий працівник зареєструє замість Вас Вашу конкретну скаргу. А хід скарги в апараті управління і виконання суворо регламентований. І відповідальність чиновника за неї – теж.

Листівку – «повідомлення про вручення» - Ви теж покладете в папку.

Там повинно бути все – навіть троллейбусні квитки, навіть чеки за валідол і довідки з поліклініки про погіршення Вашого здоров'я через потрясіння від незаконної постанови влади з приводу особисто Ваших проблем.

Ніколи не лінуйтесь після «суворих» прийомів у посадових осіб сходити до дільничного лікаря і поскаржитися на безсоння, розлад нервової, шлункової і будь-якої ще систем. Хай дільничний лікар випише Вам бром з пургеном. Вам доведеться витратити на це трохи часу, але запис у Вашій картці саме дільничного лікаря саме у державній поліклініці є незаперечним доказом Ваших моральних і матеріальних збитків не тільки для вищих інстанцій, а й для суду. Пам'ятайте: скаржитися – це серйозна копітка робота. Лінивi не перемагають.

Правило 12. НЕ ДАВАЙТЕ ЧИНОВНИКУ ЗАБУТИ ПРО ВАШУ СПРАВУ.

Не порушуйте розклад «атак» і не розслабляйте партнерів по змаганням, не залишайте їм ні хвилини для мрій про те, що Ви, можливо, «вгомонилися». Хіба Ви не знаєте, як важко потім відмовлятися від мрій?

Правило 13. МІЦНО ТРИМАЙТЕСЯ ЗА СТАТТЮ ЗАКОНУ,

яку вони порушили щодо Вас. Чиновник звик спілкуватися натяками: «Ви ж самі розумієте, за що Вас звільнили». – «Ні, не розумію, поясніть будь ласка». Не «ведіться» на обговорення Вашого характеру, недоліків Вашої тещі чи дітей. Що б він Вам не пояснював, ввічливо перепитуйте, чи це є підставою для порушення статті такої-то закону такого-то. Бо таких підстав немає і не повинно бути, і Ви обоє це добре знаєте.

Зі свого боку не намагайтесь застосувати до чиновника свої моральні принципи. Не варто обговорювати з ним такі категорії, як «совість», «співчуття до ближнього», «патріотизм», «порядність». Можливо, Ви й отримаєте миттєве задоволення від дискусії на ці теми, але не сподівайтесь на якийсь результат. Єдиний шанс для Вас добитися результату – наполягати на принципах Закону!

Правило 14. ВИВЧАЙТЕ ЖИТТЯ І ЗВИЧКИ ЧИНОВНИКІВ.

Серед скаржників-початківців побутує хибна думка, що сучасний чиновник «прикритий» з усіх боків і в усіх випадках. Насправді це не так. «Нагорі» чиновника будуть захищати рівно доти, доки це не загрожує тому, хто захищає. Ніхто не буде до кінця «підставлятися» за колегу у чиновницькому світі. Тим паче, що на його місце стоїть велика черга.

Чого боїться чиновник:

1. «Поганої» статистики. Якщо Ви зіпсуєте чиновнику статистику своїми скаргами, та ще й підтриманими зверненнями Ваших колег, щирих заступників, громадськості, професійних спілок, преси (кожен хай пише окреме звернення), то це – незаперечний доказ його поганої роботи, який неможливо приховати (не даремно ж Ви все реєстрували у двох примірниках).

2. Розумних скарг «нагору». Бо розумна скарга – це незаперечний компромат у руках начальника, законна підстава звільнити тепле місце для жінчиного племінника чи тещиноного свояка. Новий чиновник завжди пам'ятатиме, що попередника зняли з Вашої «подачі», і на всяк випадок поставиться до Ваших скарг уважніше – щоб не «вплинути».

3. Гласності в усіх її проявах. Але про це ми вже говорили.

4. «Розборок» між депутатським і адміністративним корпусами. Як правило, між цими гілками влади спостерігається протистояння. Доволі часто можна помітити конфронтацію між представниками обласної і міської влади. Отож не забувайте копії надсилати обом конфронтуючим сторонам. Вони самі використають Вашу скаргу належним чином у своїх чиновницьких «битвах».

Правило 15. НЕ ПОСПІШАЙТЕ ЗВЕРТАТИСЯ ДО СУДУ.

Нині улюбленою відмовкою апаратників стало: «Ідіть у суд – хай там вирішують». Не піддавайтеся на це, доки не будете готові. Методично «діставайте» по порядку усі чиновницькі інстанції. Скромно пояснійте, що не хочете перевантажувати Вашою не такою вже й глобальною проблемою «найсправедливіший і найгуманніший суд у світі». Хай чиновник **письмово** порадить Вам звернутися до суду. Тоді у Вас буде повне право в судових паперах і в скаргах «нагору» писати, що Ви звернулися в суд за рекомендацією цього самого чиновника. Можете не сумніватися, що чиновнику перепаде «на горіхи» по повній програмі. Що ж, Він сам напросився.

Усі наші суди завалені малими й великими позовними заявами. До суду слід ретельно готуватися й збирати матеріали. Краще зробіть усе, щоб вирішити справу на досудовому рівні. Але якщо не вийде – усі Ваші копії й довідки, квитанції й чеки дуже допоможуть судді швидко розібратися у проблемі і настроять його на Вашу користь. Бо судді цінують ретельно й грамотно виконану роботу.

Правило 16. НЕ ВВАЖАЙТЕ ЧИНОВНИКІВ ДУРНЯМИ.

Важливо зрозуміти, що повний дурень **туди** не проб'ється. А якщо пробився, отже, це комусь потрібно. Можливо, він тільки прикидається дурнем. Не розслабляйтесь. Будьте пильними.

Правило 17. НЕ ЗАБУВАЙТЕ СВЯТКУВАТИ ПЕРЕМОГИ.

Розповідайте про свої перемоги – хай навіть невеликі – друзям, сім'ї і дітям. Розкажіть про свою історію успіху знайомому журналістові, хай надрукує в газеті. Не соромтеся показати усім, який Ви сміливий, винахідливий, сильний, як Ви цінуєте почуття власної гідності. Люди люблять переможців. Ваш приклад надихне боязких повторити Ваш шлях. Діти будуть пишатися Вами й виростуть сміливими, винахідливими й сильними. Чиновники, почувши про Вашу перемогу, будуть ретельніше ставитися до своїх обов'язків. Життя стане кращим!

НАЙВАЖЛИВІШЕ ПРАВИЛО.

У КОЖНОМУ СВОЄМУ ТЕКСТІ ВИ ДЕМОНСТРУЄТЕ, ПІДКРЕСЛЮЄТЕ, НАПОЛЯГАЄТЕ, ЩО ЗАКОН ДЛЯ ВАС – НАД УСЕ, ЩО ВІН НЕПОРУШНИЙ І НЕВІДМІННИЙ І ЩО ВИ НЕ ВІРИТЕ У МОЖЛИВІСТЬ СВДОМОГО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ ВСІХ РІВНІВ, АЖ ДО ГАРАНТА КОНСТИТУЦІЇ.

Якщо Вам здається, що всі ці поради надто прості і надто оптимістичні – то це справді тільки здається. Спробуйте виграти маленький-манюсінський папірець, отримайте перемогу над дрібним чиновником. Тоді Вам стане зрозуміло, що Ви здатні зробити набагато більше.

ОСКАРЖЕННЯ НЕПРАВОМІРНИХ ДІЙ ПОСАДОВИХ ОСІБ

Судове оскарження дій посадових осіб регламентується главою 31 ЦПК України (скарги на дії органів та посадових осіб в зв'язку з накладенням адміністративних стягнень), главою 31-А (скарги громадян на рішення, дії або бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб), главою 31-Б (скарги на рішення, ухваленні відносно релігійних організацій), главою 31-В (заява прокурора про визнання незаконними правового акту органа, рішення або дії посадової особи), главою 31-Г (скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби).

У відповідності до ст. 244 ЦПК України постановою про накладення адміністративного стягнення, інша постановою органу (окрім суду) або посадової особи у справі про адміністративне правопорушення може бути оскарженою в суді особою, відносно якої винесено постанову або потерпілим.

На постанову про притягнення до адміністративної відповідальності може бути подана скарга протягом 10 днів від дня винесення постанови, а у випадку, коли постанова про зазначений різновид адміністративного стягнення підлягала попередньому оскарженню до вище стоячого органу (чи особи) — протягом 10 днів від дня ухвалення рішення по скарзі останніми. Через поважні причини пропуску строку суд може відновити строк за заявою особи, відносно котрої винесено постанову.

Особа, що оскаржує постанову про адміністративне стягнення, звільняється від сплати мита.

Згідно зі ст. 248-2 ЦПК України до дій посадових осіб, вчинених з порушенням закону, з перевищенням повноважень, що утискують права громадян, відносяться дії, внаслідок котрих: громадянин незаконно позбавлений можливості повністю або частково здійснити право, надане йому законом чи іншим нормативним актом; на громадянина незаконно покладено будь-який обов'язок; громадянина притягнуто до відповідальності, яку не передбачено законом, або до неї застосовано стягнення за відсутності передбачених законом підстав, або неправомочною службовою особою чи органом.

А у відповідності до ст.ст. 248-4,248-5,248-6,248-7 ЦПК України (скарги громадян на рішення, дії або бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб):

1) скаргу на дії посадової особи може бути подано до суду після оскарження цих дій вище стоячій в порядку підлеглості посадовій особі чи органу або безпосередньо до суду;

2) скарга може бути поданою громадянином, його представником (за дорученням) або належно уповноваженим представником громадської організації, трудового колективу;

3) скарга подається до суду за місцем роботи посадової особи, або місцем знаходження державного органу;

4) скарга може бути поданою до суду протягом двохмісячного строку від дня, коли громадянину стало відомо про неправомірні відносно нього дії посадової особи. Або протягом місячного терміну з дня одержання особою письмової відповіді про відмову у задоволенні скарги органом, службовою особою вищого рівня по відношенню до того органу, посадової, службової особи, що постановили рішення чи здійснили дії або допустили бездіяльність, або з дня закінчення місячного строку після подання скарги, якщо особою не було одержано на неї письмової відповіді;

5) скарга розглядається судом в 10-денний термін;

6) якщо суд визнає оскаржувані рішення, дії або бездіяльність неправомірними, він виносить рішення про обґрунтованість скарги та: зобов'язує орган державної влади, орган місцевого самоврядування, посадову чи службову особу задовольнити вимогу заявника і усунути порушення; скасовує покладений на громадянина обов'язок чи застосовані до нього заходи відповідальності або іншим шляхом поновлює його порушені права, свободи чи законні інтереси.

Зразок

Місцевий суд Суворовського району м. Херсона

Скаржник: П.І.П-б,

Адреса:

Суб'єкт оскарження: (П.І.П-б. та посада особи) або повна назва органу державної влади, органу місцевого самоврядування,

юридична адреса органу, де працює посадова особа, або органу, дії або рішення якого оскаржуються

СКАРГА

на неправомірні дії (бездіяльність, або рішення) посадової особи (органу)

Посадова особа... (чи орган).. (дата) вчинив наступні дії..., чим порушив мої права, передбачені ст.... Конституції України, ст... закону України (або Постановою Кабміну, Указом Президента України, рішенням органу місцевого чи регіонального самоврядування в межах його компетенції).

Виходячи з вищенаведеного, керуючись ст. 55 Конституції України, ст.ст. 4, 248-1, 248-7 ЦПК України,

Прошу:

1/ визнати неправомірними дії (бездіяльність, рішення) посадової особи (або органу);

2/ зобов'язати посадову особу (орган) виконати наступні дії... (чи ухвалити наступне рішення).

Додатки:

1) копія скарги для відповідача;

2) документи, що підтверджують вчинення органом чи посадовою особою вищезгаданих неправомірних дій;

3) документ про сплату державного мита;

Дата

Підпис

Історії успіху

Від редколегії

Як і всякій іншій справі, захисту прав і людської гідності потрібно вчитися. Навчання, як відомо, складається з теорії й практики – тобто, регулярних тренувань. Починати тренуватися найкраще з найпростіших ситуацій, яких завжди вистачає в нашому житті.

Пропонуємо кілька історій про те, як зовсім молоді люди – волонтери нашої та партнерських організацій – здобували навички правозахисників.

Історія успіху

Римма Бараненко

Студентка (на момент написання статті)
факультету психології Херсонського
державного педагогічного університету

ЯК ПЕРЕМОГТИ БЮРОКРАТА

Я проходила медичне обстеження. Лікар виписав направлення в лабораторію обласної лікарні. Там сказали: одне обстеження коштує 16 гривень, інше – 18.

Я спробувала пояснити, що живу з бабусею на одну вчительську пенсію, що сама щойно закінчила школу і ще не заробляю, що 34 гривні для нас – астрономічна сума. Але завідувача лабораторією мала свої аргументи: «Реактиви дорогі, у лікарні немає коштів».

Гроші довелося заплатити, і мені навіть зробили одне обстеження. Друге пообіцяли зробити пізніше, коли з'являться реактиви.

Півроку я ходила і дзвонила в лабораторію, і щоразу виявлялося, що «треба почекаати». А навесні сказали: найближчим часом реактивів не буде, а коли з'являться – невідомо. Тим часом я знайшла ще одну лабораторію – платну. І проблем з реактивами там не було, але коштувало обстеження не 18 гривень, а 24.

Написала заяву головному лікарю обласної лікарні: «Прошу повернути гроші за обстеження АТ-ТГ в сумі 18 грн., оскільки воно не зроблене. Копія

чеку додається».

У приймальні секретарка взяла заяву, пішла з нею в кабінет головного лікаря, через хвилику повернулася і сповістила: шеф заяву не прийме, а реактиви будуть у квітні.

На початку квітня всі працівники лабораторії дружно зібралися у відпустку, бо реактиви так і не з'явилися.

Саме в цей час я потрапила на семінар у Херсонському обласному Фонді милосердя та здоров'я, де вчили, як грамотно захищати свої права й права ближнього.

Після навчання я написала нову заяву. Я розповіла, наскільки погіршилося моє здоров'я за ті півроку, поки я чекала на обіцяне і оплачене обстеження. Описала почуття розгубленості, приниженості, страху перед майбутнім, які виникли у мене і призвели до депресії – все це створювало серйозні перешкоди в навчанні, заважало засвоювати професійні знання, ускладнювало спілкування. Усе це вказувало на моральну шкоду, якої я зазнала від працівників лікарні, й могло бути використане як аргумент у суді (якби до того дійшло).

У новій заяві вказала також усі дати, коли зверталася у лабораторію і отримувала відмову. Наприкінці попросила дати письмову відповідь впродовж 15 днів і назвала закони, які гарантують право на отримання письмової відповіді в цей термін: Закон України “Про звернення громадян”, Указ Президента “Про заходи по забезпеченню конституційних прав громадян на звернення” від 19.03.97 р. Прочитувала також ст. 40 Конституції України.

Нову заяву я написала у двох примірниках, бо на семінарах мене вчили: завжди треба мати копію заяви з відміткою, коли вона була подана, і підписом відповідальної особи, яка заяву прийняла. Тоді не страшно, якщо оригінал і загублять.

До нової заяви я приклала попередню, яку в мене не прийняли в квітні, – аби було видно, що звертаюся не перший раз. Сюди ж підколола копію чеку. Остання настанова, яку мені дали тренери правозахисних семінарів: менше витратити часу на балачки – усі пояснення, відповіді й обіцянки – тільки в письмовій формі з підписом і печаткою.

Я так і вчинила: віддала заяву секретарці, а на другому примірнику попросила поставити відмітку з датою надходження документу.

Того ж дня мені повернули 18 гривень!

Я пройшла обстеження, курс лікування, позбулася хвороби, й успішно закінчила навчання. І в мене повністю щез страх перед кабінетами начальників!

За направленням Фонду милосердя та здоров'я я закінчила школу тренерів з практичного права в Українському Центрі «Дебати» в Києві.

Сергій Качанов

студент політехнічного інституту (на момент написання статті),
м. Севастополь

ЯК Я КРОВ ЗДАВАВ...

У травні захворів мій товариш, для його лікування потрібна була донорська кров. Я пішов на станцію переливання крові і сказав, що хочу здати кров для товариша. Лікар подивився на мене і сказав: «Мені не подобається ваша зачіска, вона якась підозріла, а раптом Ви чимось хворий? Кров брати не буду!». Я спочатку подумав, що це такий жарт, бо яким чином зачіска може свідчити про хворобу?! Але лікар стояв на своєму. Я дуже обурився і хотів запитати у лікаря, чи він сам здоровий? Та вчасно стримався, бо моєму товаришу це не допомогло б. Треба було швидко придумати, як вплинути на лікаря... І я придумав.

Пішов до наркодиспансеру і попросив нарколога видати мені довідку, що я не «залежний». Звідти пішов іще й до психоневрологічного диспансеру.

Коли наступного дня я поклав на стіл підозрілому лікареві довідки про те, що я не наркоман, не алкоголік і психічно здорова особа, зачіска у нього стала не гірша, ніж у мене. Він мовчки кивнув на лежанку, мовчки взяв у мене кров і мовчки провів до дверей. Я дуже пишався своєю винахідливістю, бо, по-перше, допоміг хворому другові, по-друге, відстояв своє людське право на свободу носити таку зачіску, яка мені подобається, по-третє, підтримав честь Севастопольської молодіжної організації «Волонтер», до якої належу. Із цієї пригоди я зробив висновок: головне – не здаватися.

А потім ця історія ще й стала у пригоді, коли мене хотіли відрахувати з політехнічного інституту через заборгованість. Хоч як я обіцяв, що борг скоро віддам, педрада була категорична: відрахувати. Вступився за мене завідуючий денним відділенням. Він розповів, як я здавав кров для товариша, – і в інституті мене залишили. Після чого я зробив іще один висновок: гарна репутація – велика сила.

Андрій Матросов

Андрій Матросов, голова
Херсонської міської Асоціації
журналістів «Південь»

ЯК Я КУПУВАВ КВИТОК

Київ, літо. У залі попереднього продажу залізничних квитків до кас стоять величезні черги. Дочекавшись своєї черги, замовляю квитка. У цей час до кабіни касирки заходить її колега і, забувши про квитки, дівчата починають обговорювати власні справи. Ввічливо й люб'язно нагадую про себе. «Та мені дихнути ніколи, води попиту чи поїсти, а ви тут...!» – обурюється касирка. Дивлюся на розклад роботи: технологічні перерви для касирів заплановані через кожні дві години. Але мовчу, бо дівчина саме випикує мені квитка.

Коли я полегшено зітхнув – «Нарешті, все!», – дівчина сказала: «У мене немає дрібних грошей, і я не можу дати вам здачу, шукайте без здачі». У мене теж не було дрібних грошей, про що я ввічливо повідомив у віконечко. «Ну то йдіть і міняйте! Нічого чергу затримувати!», – розсердилася касирка. Тут мені терпець урвався і я наполегливо попросив книгу скарг. Після недовгої суперечки вдалося з'ясувати, що книга скарг зберігається у чергової, а чергова знаходиться в касах попереднього продажу квитків.

Поки я викладав черговій свою проблему, до нас підійшли ще кілька працівників вокзалу. Вони дружно почали мене просити не писати скаргу, обіцяли негайно покарати касирку, аби тільки я не робив запис, бо може постраждати уся зміна.

Я все таки написав коротку скаргу без всяких емоційних слів – тільки суть справи. Тому що переконаний – заплативши гроші, маю право отримати якісні послуги. Адже у вартість квитка входить багато чого, і якісне обслуговування в тому числі.

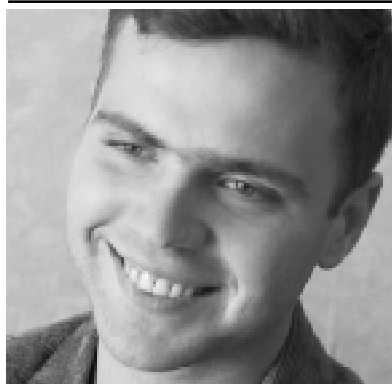
І раджу всім перестати терпіти грубощі касирів, принизливе «збігай розмінйай», їхні балачки з подружками в той час, коли ви рахуєте хвилини до відходу поїзда – перестати терпіти все це і спокійно та впевнено вимагати книгу скарг. І навіть якщо вам чинять перепони, не варто зупинятися: не дають «книгу скарг» – звертайся в управління захисту прав споживачів, вони існують в кожному місті, містечку й селищі, а телефон управління легко взнати через довідкову службу. А ще в кожному місті існує товариство захисту прав і інтересів споживача – громадська організація з дуже великими

повноваженнями. Подзвоніть, знайте адресу і тоді вже пишть скаргу не лише на касира, а й на того, хто не дав книгу скарг.

Якщо хтось думає, що це нічого не допоможе, – той дуже помиляється.

Через місяць після вищезгаданих подій я отримав листа від начальника Українського центру по обслуговуванню пасажирів на залізничному транспорті: «За допущені порушення в роботі рішенням ради бригади квитковий касир Я. Ушпик позбавлена 100% преміальної оплати».

Нещодавно я знову був у Києві і купував квиток на вокзалі. Я зумисне став у чергу до касирки Я. Ушпик і хвилин 20 спостерігав, як вона грічно обслуговує пасажирів – ніби то її близькі родичі.

Історія успіху

Денис Костюнін

менеджер ХОФМЗ

ЯК Я УНИК ШТРАФУ

Одного разу, коли я ще був студентом юридичного факультету, посеред міста зупинив мене інспектор ДАІ. Я зупинив свою машину по один бік вулиці, він стояв біля машини по інший – нас розділяла біла смуга. Інспектор перетнув смугу, підійшов і запитав: «У вас що, грошей багато? Ви щойно мене ледь не збили і будете платити штраф!». Інспектор мав звання капітана, поводився дуже впевнено й навіть не представився.

Я заходився доводити свою абсолютно очевидну для нас обох правоту, зачитував цілі абзаци з «Правил дорожнього руху», але це не справляло на капітана жодного враження. Він відверто насміхався наді мною і вимагав штраф. Тоді я згадав усе, чого встиг навчитися на своєму юридичному факультеті, і швидко й упевнено почав сипати термінами: «без вини немає складу правопорушення», «немає об'єктивної сторони правопорушення», «немає діяння правопорушення» і тому подібне. Я навіть згадав наказ Міністерства внутрішніх справ за номером 520 і щось із нього процитував.

Капітан, який вже було зібрався писати протокол, застиг на місці. У цей час підійшов дуже великий, дуже похмурий і грізний сержант і запитав: «У чому справа?». Я різко повернувся до нього й запитав, дивлячись просто в очі: «Ви читали наказ Міністерства внутрішніх справ, номер 520, виданий у серпні минулого року?» – «Ні...», – розгублено сказав той. – «А даремно!

Такі документи треба знати!» – не вгавав я.

Капітан мовчки віддав мені документи, і я поїхав собі далі. Потім я прочитав-таки наказ № 520. Хороший наказ про права інспекції й права водіїв. Але цитату, яка справила паралізуюче враження на капітана, я так і не знайшов...

Історія успіху

Сергій Смаль

студент Харківської Національної
юридичної Академії ім. Ярослава
Мудрого, волонтер ХОФМЗ

СИЛА ВВІЧЛИВОСТІ І ЗНАННЯ ЗАКОНІВ

Це трапилося, коли мені було 17 років, я тоді вчився на першому курсі Херсонського морехідного училища. Одного разу ми з друзями поверталися з дня народження. У всіх був гарний настрій. Спочатку ми навіть не помітили двох літніх жінок, котрі стояли обіч дороги. Ми жартували між собою й голосно сміялися.

Раптом одна з жінок повернулась у наш бік і почала вигукувати всі образливі слова які, мабуть, тільки знала. Найменш брутальні звинувачення були: «усі ви – молодь – п'яниці і наркомани, вам аби познущатися над старшими». А ще вона кричала такі слова, які й повторювати незручно.

Мені стало дуже прикро через таке ставлення до нас, бо ми ж нікого й не збиралися ображати. І соромно було: раптом хтось із знайомих почує про нас усю цю гидоту? А розходилися не на жарт, було видно, що спиняться вони не збираються. Кричати їм щось у відповідь? – Вийде базар.

На щастя, я вже встиг до того часу дещо прочитати про права неповнолітніх. Я підійшов до жінок і дуже ввічливо запитав, яке вони мають право нас ображати і на якій підставі вони стверджують, що **усі ми** – молодь – п'яниці та наркомани? Вони змовкли і вступилися в мене, як у диво заморське. Тоді я пояснив їм, що усі ми неповнолітні й відповідають за нас батьки, отож їм слід звернутися з усіма претензіями до наших батьків. Бажано, в письмовому вигляді – з підписами і контактними адресами.

Жінки спантеличено кліпали очима і не сказали більш жодного слова. Можливо, вони чекали від нас у відповідь теж крику й образ, щоб упевнитись, що ми такі справді такі, як вони про нас говорять. Було видно, що говорити з молоддю спокійно і ввічливо вони взагалі не вміють. Через кілька хвилин мовчазної паузи обидві поспіхом розійшлися в різні боки.

Я трохи шкодував, що не запропонував їм вибачитися перед нами. Але все одно був задоволений: я відстояв своє право на людську честь та гідність. Це був мій перший досвід у захисті прав.

Історія успіху

Володимир Свириденко

приватний підприємець, волонтер
громадської організації «За професійну
допомогу» (м. Космосольськ Полтавської
області)

ЯК Я ЗАХИЩАВСЯ ВІД ВВІРУ

Прийшов я до Святошинського райвідділу ВВІРу, приніс документи на оформлення закордонного паспорту. А співробітники ВВІРу відмовляються приймати документи, доки не надам проплачену квитанцію за послуги з медичного страхування відповідальності громадян...під час перебування за кордоном у розмірі 50 гривень. І не будь-куди проплачену, а на рахунок ДП «СТРАХОВИЙ АЛЬЯНС» ДП МВС України «Ресурси». А також почали вимагати, щоб я заплатив 32,6 грн. за інформаційно-консультаційні послуги, нібито отримані мною у ВВІРі, і теж приніс квитанцію. Гроші треба було внести на рахунок ДП «СТРАХОВИЙ АЛЬЯНС» ДП МВС України «Ресурси-Документ». Я поцікавився, на якій підставі все це від мене вимагають, і почув у відповідь: за внутрішньою інструкцією. Показати інструкцію співробітники Святошинського районного відділення ВВІРу відмовились, але й документи без квитанцій про сплату не приймали. Прийшов я додому, повивчав закони, і з'ясував, що обидві ці довідки ніде у законах та постановах не згадуються, а значить, не є обов'язковими для того, щоб подати заявку на отримання закордонного паспорту. На які ж рахунки і з якою метою йдуть ці гроші?! І тоді я написав заяву начальнику Святошинського відділу ВВІРу. Ось вона.

Заява

Справжнім пояснюю, що у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 31 березня 1995 р. №231 «Про затвердження Правил оформлення і видачі паспортів громадянина України для виїзду за кордон і проїзних документів дитини, їх тимчасового затримання та вилучення», Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», Закону України «Про

захист прав споживачів», Конституції України та Міжнародної декларації прав та свобод людини, надання громадянам України додаткових послуг з медичного страхування відповідальності громадян... за час перебування за кордоном зі стягненням за дані послуги плати, яка не входить у вартість Державного Мита, не є обов'язковим. Купівля громадянами України цих послуг є добровільним, отже, нав'язування громадянам України платних послуг є грубим порушенням українського та міжнародного законодавства.

Згідно до Постанови Кабінету Міністрів України, Страхувальний поліс не входить до затвердженого переліку документів, які необхідно надати громадянину України для оформлення закордонного паспорта.

При необхідності додаткових роз'яснень, вони можуть бути отримані за адресою: Київ, 04070, вул.Сагайдачного, 29-а, Головне Київське міське управління із захисту прав споживачів.

Сам факт вимагання від мене пояснень із даного приводу грубо порушує Конституцію України в частині, яка проголошує, що ніхто не може бути примушений робити те, що прямо не передбачено в Законі.

Залишаю за собою право захищати свої права в Цивільному та Конституційному суді України, а також у Європейському суді по правам людини у Страсбурзі.

Розписавшись в отриманні моєї заяви, начальник дозволила не платити вартість страхування, і документи на отримання паспорта прийняла. А про загадкові інформаційно-консультаційні послуги ніхто й не згадав...

Історія успіху

Жанна Верещак

приватний підприємець

Не хочу платити за погані послуги

(стаття для газети „Вгору”)

Немає, напевно, у Херсоні жодної людини, яка б не нарікала на роботу маршруток. У четвер, 20 листопада 2004 р., о 15.30 на набережній проспекту

Ушакова відкриваю двері маршрутки (держномер 013-88 ХО) і – задихаюся. У салоні немає чим дихати через запах тютюнового диму. Машина рушає по маршруту, водій продовжує курити. Намагаюся бути максимально ввічливою: «Вибачите, будь ласка, може, серед Ваших пасажирів є некурящі?..» Зненацька мене підтримує сусідка по кріслу: «Будь ласка, не куріть!». Але водій дуже впевнено і жорстко відповідає: «Я – на своєму робочому місці». Здивовано думаю: що б це значило? Згадую, що написано в книжці «Права людини для «міцних горішків» про право громадян на якісні послуги, за які ми платимо гроші. Спокійно пояснюю водію, що готова платити йому за якісне перевезення, але – не за шкідливий для мого здоров'я дим, не за радіо «Шансон», і вже напевно – не за відтоптані черевики. І якщо послуги неякісні, а тим більше – нав'язані, то чому я повинна за них платити? І тоді водій – замість вибачень! – пропонує пересісти в іншу машину. Дівчина на сусідньому кріслі бурмоче: «Якби ми могли вибирати...».

Озираюся по салону. Принизливих написів «хочеш вийти – кричи!», «на маршруті зупинок «здесь» і «тута» немає», «стоячих місць неміряно», якими люблять шокувати пасажирів водії, в салоні не видно, але і таблички «сьогодні вас обслуговує водій такий-то...» – теж немає. Вже твердо знаю, що напишу в управління захисту прав споживачів. Упевнено прошу водія представитися. Він відмовляється, а його репліка «Нічого я вам не винен!» звучить більш, ніж грубо. Записую номер телефону власника маршрутки – «Ч.П. Стрельбицкий». Дістаю диктофон і ще раз намагаюся з'ясувати: хто мене обслуговує? Адже в магазині, у поліклініці, у кафе, у банку, на пошті – усі носять бейджи, і ми можемо прочитати імена й посади тих, хто нас обслуговує, чому цього немає в маршрутках? Пасажир, який дотепер мовчав, раптом втручається в нашу дискусію: «Не заважайте водію працювати! Не відволікайте його увагу від дороги!». Але моя сусідка не здається: «Розраховувати пасажирів під час руху він може, а назвати прізвище, не відриваючи очей від дороги, – не може?! Назвіть прізвище!». (До речі, стаття 39 Закону України «Про автомобільний транспорт»: «забороняє водію автобуса продавати пасажирам квитки під час керування». Але ця норма в Херсоні порушується на кожному кроці...). Моя співбесідниця обурено розповідає, як вона ранком добиралася на роботу і водій іншої маршрутки настільки квапився, що людям доводилося буквально на ходу вискакувати з машини. Але треба ж щось робити з цим неподобством? Я виходжу на своїй зупинці. Записую номер машини. І, користуючись своїм правом не платити за неякісну послугу, я голосно повідомляю водію: «За проїзд платити не буду, ви погано обслуговуєте». Не повірите: він не сказав у відповідь ні слова. Пізніше я передзвонила контролеру контрольно-диспетчерської служби міського управління транспорту і зв'язку і він підтвердив: «Водію заборонено курити протягом усього маршруту».

P. S.

Після публікації цієї історії в газеті «Вгору», Жанна Верещак надіслала вірізку в обласне управління захисту прав споживачів. Через 2 тижні вона отримала відповідь: начальник управління дякував їй за повідомлення та сповіщав, що факти, описані нею, підтвердилися й водій-грубіян оштрафований.

Кілька висновків

Що спільного в усіх розказаних історіях успіху?

1. Молоді люди добре знали свої права.
2. Вони мали сильне почуття власної гідності, були спокійні і впевнені в своєму праві.
3. Вони не полінувалися прочитати закони, які їхні права захищають, і посилалися на них.
4. Вони записували дати подій, номери автомобілів, зберігали квитанції – вони були готові захищати свої права.
5. Вони не полінувалися викласти скарги на папері – письмово.
6. Вони знали, куди потрібно скаржитися (і як).
7. Допишіть власні спостереження про те, що допомогло цим людям добитися успіху. Згадайте свої історії успіху й проаналізуйте, що допомагало вам захистити вашу людську гідність. І обов'язково запишіть це, бо написані слова мають велику силу. Наступного разу, відстоюючи своє право, ви будете здивовані, наскільки легше це у вас вийде.

Розділ II.

«Grass Roots Activity»

– активність «коріння
трави»

Зузана Фіалова

міжнародний експерт з прав людини
Словацького Інституту Прав Людини

ПРО СТУДЕНТСЬКИЙ ТЕАТР ТА ПОЧУТТЯ ГІДНОСТІ

У передмісті Братислави (столиця Словаччини) є маленьке містечко Пезинок: у ньому близько 20000 мешканців.

У 80-і роки група молодих людей, серед яких була і я, створила в місті Пезинку самодіяльний театр. Перша вистава була – казка для дітей з підтекстами для дорослих.

Виставу показали спочатку в квартирі, тоді у дворіку, тоді у дитячому будинку. Людям подобалось, і вони просили нас виступати ще і ще. Але для того, щоб готувати нові вистави, нам потрібен був власний зал, власні приміщення для костюмерних. Ми почали шукати приміщення і звернули увагу на споруду, яка була колись Будинком культури, а тепер стояла порожня і геть занедбана. Споруда була державна. Ми запропонували мерові Пезинка: ми власними силами відремонтуюмо Будинок культури, а він дозволить нам збиратися там, проводити зустрічі, репетиції, показувати вистави. Мер погодився.

«Артисти» театру були здебільшого бідні студенти. Вони розповіли про наш задум батькам, друзям і просто знайомим. Хтось дав гроші на цеглу, хтось почав приносити їжу для тих, хто ремонтував приміщення, а хтось прийшов допомогти власними руками. Виявилося, що людям подобається працювати разом – подобається набагато більше, ніж сидіти вдома і дивитися телевізор. Так у Пезинку з'явився театр.

І «артисти», і глядачі дуже пишалися своїм театром. Ми знали, що в інших містах Словаччини теж є самодіяльні театри і дуже скоро нам схотілося на них подивитися і себе показати. І тоді ми придумали фестиваль непрофесійних театрів.

У Пезинку багато винограду, усі пезинці роблять вино, тому й вирішили: вином будемо пригощати безкоштовно. Але чим годувати запрошених?!

Грошей було мало, вистачило тільки на хліб зі шкварками і цибулею – традиційну страву словацьких бідняків. Нікому не спало на думку питати у кого-небудь дозволу, але ніхто й не спробував забороняти. Так у 1986 році у маленькому містечку Словаччини відбувся перший фестиваль непрофесійних театрів «Цибуляк».

А нині на «Цибуляк» приїздять театри з Англії, Франції, Італії – з усього світу. На вулицях, у парках, на площах, у Будинку культури і навіть у критих приватних дворах ідуть вистави, концерти, карнавали, клоунади і буфонади. Безліч малих бізнесів розцвіло у Пезинку завдяки фестивалю. Відкрилися фабрики, які роблять сувеніри й іграшки, що зображують героїв вистав, відкрилися магазини для продажу цих сувенірів та іграшок, відкрилися фотосалони, друкарні, виставочні зали, розвинувся туристичний бізнес. Спонсори мають за честь дати кошти на такий популярний фестиваль і прорекламувати себе на афішах і листівках.

Але й сьогодні, як і в 1986-му році, у штаб-квартирі фестивалю, куди люди приходять перепочити і дізнатися про новини, їм подають келих вина і бутерброд зі шкварками та цибулею.

Від першого фестивалю минуло багато років, чимало організаторів стали справжніми артистами, режисерами, інші – політиками і бізнесменами, - але всі вони й донині допомагають театру і фестивалю.

Ви запитаете: що спільного між театром, почуттям гідності і захистом прав людини?

Що ж, справді, у організаторів театру не було великої ідеї і ніхто з нас не думав тоді про захист прав людини. Але, створюючи свій театр, ми всі – і «артисти», і ті, хто допомагав нам, усі громадяни Пезинку – стали дуже згуртованими і сильними. І коли почалася Оксамитова революція ми цілком природно зайнялися політичною роботою і дружно боролися проти тоталітаризму. Нас було багато, ми не боялися захищати свою гідність, права і свободи.

Зараз, коли немає загрози тоталітаризму, люди знову займаються тим, що їм подобається, - театром. Але якщо буде потрібно – дуже швидко перебудуються.

Наведу один лише приклад.

Два роки тому в Пезинку ремонтували центральну площу. Там росла стара-престара липа, яка охоронялася законом. Одного разу люди прокинулися й не побачили на площі улюбленого дерева. Люди зібралися разом і почали думати: хто міг таке зробити? Дерево заважало одному лише ювелірові, через те що гілки закривали вітрину його магазину. Але ювелір не міг спиляти липу без дозволу...

Шановані в місті бізнесмени – колишні вихідці з театру – звернулися до мера з питанням: хто дав дозвіл спиляти дерево? Мер – колишній комуніст – відповів: робітники були п'яні, переплутали, спиляли помилково.

Усю ніч шановані бізнесмени разом зі студентами – артистами виготовляли і розклеювали по всіх стінах та стовпах яскраві червоні листівки: «Вимагаємо декомунізації нашого міста».

Вранці обурений мер наказав прибрати листівки. Але кілька поколінь вихованців театру поставили умову: винуватець загибелі старої липи мусить бути покараний. Мерові нічого не лишалося, як тільки підкоритися – він зобов'язав ювеліра за власний рахунок посадити цілу алею дерев в центрі міста.

Коли люди об'єднуються – навіть лише заради створення самодіяльного театру – це пробуджує у них почуття гідності, сили, громадянської активності. Ці активні громадяни в потрібний час зможуть показати, наскільки вони сильні і впливові.

Що таке «третій сектор» та НДО

Від редколегії

Якщо Ви і хоча б іще двоє Ваших друзів вирішили об'єднатися задля якоїсь спільної справи – студентського театру, клубу вишивання хрестиком, школи ідеальних чиновників чи захисту прав людини – ви вже можете створити громадську організацію, тобто недержавну (скорочено – НДО, або НПО – неприбуткову організацію, або НУО – неурядову організацію).

У нашому суспільстві, як і скрізь у світі, існують і взаємодіють три сектори:

- державний (органи державної влади та місцевого самоврядування, бюджетні установи та організації);
- підприємницький (система підприємств, господарських товариств та індивідуальних підприємців);
- сектор об'єднань громадян.

Цей третій сектор складається з організацій, які утворюються за власною ініціативою засновників, не залежно від волі органів влади чи посадових осіб. У статті 36 Конституції України сказано: «Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах безпеки та національного порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей».

Щоб визначитися, яку саме організацію ви хочете створити, варто почитати кілька законів: «Про об'єднання громадян», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про професійних творчих працівників і творчі спілки», «Про молодіжні та дитячі громадські організації». Окрім того, про «третій сектор» видано чимало книг, варто прочитати «Настільну книгу неприбуткових організацій», видану у 2000 році Інститутом громадянського суспільства за редакцією А. Ткачука, де дуже детально описано, як легалізувати та зареєструвати громадську організацію, які права та обов'язки вона має, навіть як нею керувати та вести економічну діяльність. У 2001 році громадська організація «ЕкоПраво-Харків» видала практичний посібник для громадян та громадських організацій «Спробуй – виїде!». Багато корисних книжок для НДО видає «Центр Інновацій та розвитку» (адреси організацій – в кінці книги).

В усьому світі «третій сектор» є основним мірилом демократичності будь-якого суспільства. Якщо в державі сильний, розвинений третій сектор – значить, це демократична держава. Якщо третій сектор слабкий – держава недемократична.

«З точки зору функціонування суспільства, вони (НДО) виробляють надзвичайно важливі громадські блага: довіру, чесність та лояльність. Дані цінності складають частину так званого статутного капіталу суспільства, сприяють його довгостроковому прогресу. Тяжко було б уявити боротьбу проти корупції та організованої злочинності в Румунії без ефективної допомоги з боку НДО – складової частини громадянського суспільства», – стверджував у своїй

промові на Зальцбургському семінарі 10 червня 1997 року Президент Румунії Еміль Константінеску.

У 1999 році в Україні було зареєстровано близько 20.000 громадських організацій, майже 800 із них займалися захистом представленням інтересів та захистом прав різних груп людей. Захистом прав людини займалися не більше 15 НДО.

На кінець 2004 року в Україні діяли понад 42.000 громадських об'єднань. За даними Міністерства юстиції України, кожна восьма організація сприяє законності та правопорядку.

Після Помаранчевої революції нові об'єднання громадян, коаліції в Україні почали створюватися мало не щодня. Чому? Тому що на Майдані (у якнайширшому сенсі, що вбирає в себе усі площі, вулиці й майданчики міст і містечок, де відбувалася революція) визріло, нарешті, громадянське суспільство України.

“Громадянське суспільство”

– це царина, що лежить між сім'єю та державою, де громадяни співпрацюють один з одним, з бізнесом та органами влади для досягнення спільної мети. Розвиток міцного громадянського суспільства в Україні вимагає вагомих зрушень – від пасивності населення в умовах авторитарної влади до активної участі громадян у житті демократичної держави. Така трансформація означає зміну в усвідомленні громадянами своєї ролі у суспільстві і, водночас, формування почуття колективної та особистої відповідальності.

Як відбуваються такі зміни соціокультурних цінностей? Вони відбуваються тоді, коли громадяни починають активно діяти – вирішують питання, що мають для них важливе значення, та беруть участь у різних сферах суспільного життя. Ці зміни відбуваються тоді, коли громадяни відчувають спроможність зайняти певну позицію і змінити ситуацію на краще, використовуючи такі інструменти як едвокасі (представництво інтересів та захист прав)».

www.ucan-isc.org.ua

Історії успіху

Від редколегії

Є люди, яким здається, що вони слабкі й нерішучі. Що вони нездатні самі захистити свої права. Таким людям радимо знайти дієву громадську організацію, при якій діє громадська приймальня. Як правило, там працюють сильні й рішучі люди. Ви й не помітите, як самі станете сильними й рішучими. Перевірено практикою: той, кому в громадській організації допомогли захистити права, часто сам стає волонтером цієї організації. Або засновує власну. Впродовж одного тільки 2004 року завдяки виїзній приймальні ХОФМЗ в такий спосіб у 4-х селах Херсонської області утворилися нові громадські організації.

Історія успіху

Ніна Шеховцова

керівник громадської приймальні
«Подільської правозахисної
фундації», м. Хмельницький

ГЛАСНІСТЬ – СИЛЬНА ЗБРОЯ ПРОТИ КОРУПЦІЇ

У травні 2003 року до громадської організації «Подільська правозахисна фундація» звернулася Зоя Силівна Терлецька, інвалід Великої Вітчизняної війни, мешканка міста Хмельницького, яка потерпіла від незаконного судового рішення.

Про те, що відбувся суд, вона дізналася від судового виконавця, який прийшов описати її квартиру. Та ще й на її пенсійний рахунок в Ощадному банку було накладено арешт.

Як з'ясувалося, позов до суду подали знайомі пані Терлецької, з якими у неї раніше були укладені договори пожиттєвого утримання. З однією договір в судовому порядку був розірваний у 1997 році, з іншою – у 1998. Остання утримувачка знайшла першу, і за допомогою свого друга, який працював у районному відділі міліції, вони розробили план, як відняти квартиру у пенсіонерки. Основний аргумент для суду – пенсіонерка завдала їм моральної шкоди. Хоча законами України моральна шкода в подібних випадках взагалі не визнається.

Суд у цій історії повівся дуже дивно: незважаючи на відсутність

У 1998 році Ніна Шеховцова прийшла до приймальні Херсонського обласного Фонду милосердя та здоров'я за допомогою. Коли проблеми Ніни владналися, вона кілька років працювала волонтером у нашій громадській приймальні, безкоштовно допомагала малим і старим, хто сам не здатен відстояти свої права. Потім Ніна стала юристом, за сімейними обставинами виїхала до м. Хмельницького, відкрила власну бізнесову справу. Але уроки милосердя, отримані у Фонді, наклали відбиток на все її життя. У Хмельницькому Ніна Шеховцова знайшла організацію «Подільська Правозахисна Фондація» й у 2002 році на добровільних засадах заснувала при ній громадську приймальню – таку, в якій вона працювала в Херсоні. І до неї теж прийшли добровольці, готові безкоштовно допомагати німечним людям. А ще Ніна створила коаліцію громадських організацій, бо гуртом легше захищати права людини.

відповідача, виніс рішення на користь позивачів після першого ж судового засідання. Під час винесення рішення були порушені не тільки процесуальні права Терлецької, але й норми матеріального права – у судді не було жодних підстав для задоволення позову про відшкодування моральної шкоди на користь утримувачів.

Зоя Силівна жила одна, чоловік загинув на війні, сина втратила пізніше. Близьких та рідних не було. Ще до рішення суду молоді жінки приходили до Зої Силівни з погрозами, потім почали застосовувати фізичну силу, вимагаючи переписати на них квартиру. Звернення пенсіонерки до відділу міліції результату не давали (і зрозуміло, чому). А тут іще й судовий виконавець приголомшив повідомленням, що у неї за рішенням суду відберуть квартиру... Зоя Силівна жила в постійному страху, сили її танули з кожним днем.

Та якось до Зої Силівни потрапила місцева газета «Проскурів», у якій вона прочитала статтю про діяльність громадської організації «Подільська правозахисна фундація». З надією вона звернулася за допомогою в організацію.

Після звичення ситуації юристи громадської приймальні підготували та надіслали скаргу на ім'я прокурора Хмельницької області. А після розмови з державним виконавцем Хмельницької державної виконавчої служби стало зрозуміло, що бюрократичні дії можуть затягнутися надовго, і літня жінка просто не доживе до моменту поновлення її

порушеного права.

І тоді активісти громадської приймальні вирішили цю історію оприлюднити якомога ширше. Вони організували прес-конференцію, куди запросили і Зою Силівну Терлецьку. На прес-конференцію прийшли представники більш, ніж десяти регіональних ЗМІ. Журналісти почули коментарі юристів, задали питання потерпілій і отримали повний пакет документів по цій справі.

Усі журналісти надрукували статті в своїх газетах, і – результати були вражаючими. Вже через декілька днів суд, що виніс несправедливе рішення, скасував його «за нововиявленими обставинами». А через тиждень арешт із квартири й рахунку пенсіонерки, інваліда Великої Вітчизняної війни Зої Силівни Терлецької було знято, а її право – відновлено.

Наталя Козаренко

керівник Центру громадського
правозахисту ХОФМЗ

Впродовж 2004 року при Фонді милосердя та здоров'я працювала виїзна приймальня для сільських мешканців Бериславського району Херсонської області. Це стало можливим завдяки підтримці програми «Мережа громадської активності» (UCAN) та Агентства США з міжнародного розвитку. Про те, наскільки цей проект був важливим для селян, свідчать ось ці дві історії.

ЕЛЕКТРИЧНІ ДЕТИКТИВИ

Про візити контролерів районних електромереж мешканці Бериславського району розповідали історії, одна неймовірніша за іншу: нібито вони й протоколи пишуть про те, чого не було, і дроти обрізають без жодних на те причин, коли їм на думку спаде, і навіть паспорти у селян віднімають – щоб штрафи швидше платили.

Але найабсурдніша й найжорстокіша історія стралася з інвалідом Великої Вітчизняної війни Михайлом Павловичем Татариним.

Михайло Павлович відслужив усю війну, дійшов до самого рейхстагу, заслужив багато нагород, а нині живе в с. Раківка Бериславського району. Коли наша виїзна приймальня працювала в селі Раківка, до нас прийшов сільський голова і розповів, що 5 січня люди, що назвалися бригадою Бериславських електромереж, відрізали дроти від будинку інваліда Великої Вітчизняної війни. Ми пішли додому до пенсіонера і старий воїн біля газової лампи розповів, як це було.

Люди, які назвалися рейдовою бригадою РЕМ, усі, як на підбір, дужі чоловіки, не пред'явили жодних документів. Вони перевірили лічильник, якому вже не менше 50 років, порекомендували замінити новим, а тоді попросили показати квитанції про оплату електроенергії. Квитанцій у Михайла Павловича не було, бо він інвалід 2-ї групи й має право на 100% скидку за 75 кіловатт електроенергії. А більше у нього й не нагорає: в домі всього 2 лампочки й телевізор. Михайло Павлович пояснив, що сам він старий, самотній, далі двору не виходить, здоровим вже не стане, пільгу йому ніхто не відміняв, переоформити документи не має сили.

Але ті, що назвалися рейдовою бригадою контролерів, інвалідське

посвідчення забрали, а слухати інваліда не схотіли – електрику в будинку відключили, заодно зрізали два прольота дротів між опорами – щоб, бува, не підключився старий. Дроти забрали з собою. Ще й посвідчення інвалідське прихопили – для чого, не сказали (добре, сусід наздогнав їх вже аж на іншій вулиці, забрав посвідчення). При цьому ніхто жодних документів не складав! А в сусідів Татарінова «гості» паспорти забрали й повезли в невідомому напрямку.

Спеціалісти виїзної громадської приймальні написали заяву в «Херсонобленерго» з вимогою розібратися в ситуації й поновити енергозабезпечення оселі ветерана. Адже історія більш, ніж дивна. Хто були ті люди – дійсно рейдова бригада РЕМ чи шахраї зальотні? Адже документів вони не пред'являли. А якщо справді рейдова бригада, то чому відключили будинок від електрики без попередження? Адже згідно з Правилами користування електричною енергією для населення, затвердженими Постановою Кабміну (п. 27), організація має право припинити подачу електроенергії споживачу, лише попередивши його (не менше, ніж

Михайло Павлович Татарінов

за двадцять днів), та й то в тому випадку, якщо споживач порушив договірні зобов'язання. Михайло Павлович нічого не порушував. А якщо навіть він не зміг вчасно оновити заяву в РЕМ про користування пільгами, що заважало контролерам взяти у нього цю заяву на місці, якщо вони вже прибули в його оселю й побачили його неміч? А це ж було значно легше, ніж лізти на стовпи й обрізати дроти! Спеціалісти виїзної приймальні ХОФМЗ виявили 6 порушень, допущених при відключенні будинку М. Татарінова.

Про все це вони написали ще й статті в ЗМІ.

На запит громадської організації директор енергозбуту ВАТ ЕК «Херсонобленерго» ні по жодному з порушень конкретної відповіді не дав. Для прояснення ситуації довелося направити повторний запит, цього разу вже від газети «Вгору». І ось 24 березня ми отримали листа, в якому керівництво «Херсонобленерго» дії своїх співробітників цілком схвалило: «Дії рейдової бригади в даному випадку були цілком законними... Кожен

споживач повинен мати технічні умови на постачання електроенергії, договір, документальні свідоцтва оплати за неї. Якщо ж у даній ситуації є проблема, то це проблема глибокого соціального неблагополуччя Михайла Павловича Татарінова та багатьох інших самотніх старих. Але цією проблемою повинна опікуватися влада в особі представників місцевого самоврядування та благодійні фонди, і, зокрема Херсонський благодійний фонд милосердя та здоров'я, органом якого є газета «Вгору».

Ми надрукували відповідь в газеті «Вгору» й знову задали «Херсонобленерго» питання про законність дій контролерів, вимагаючи конкретної відповіді по кожному з 6-ти пунктів. І лише після цього працівники «Херсонобленерго» підключили електрику до оселі ветерана і навіть замінили лічильник на новий – безкоштовно! Більше того, за рахунок Бериславських РЕМ в будинку встановили закритий комплекс обліку електроенергії і ввод виконали ізольованим кабелем. Ветеран написав листа, в якому дякував і працівникам РЕМ, і громадській приймальні ХОФМЗ, й газеті «Вгору».

Прийом скаржників у сільському клубі

Шкода даремно потрачених грошей

Директор енергозабезпечення ВАТ ЕК «Херсонобленерго» Ю. Юрченко вибачився перед мешканцями села Раківка Бериславського району.

Коли 16 червня виїзна приймальня ХОФМЗ знову прибула в село Раківка, там нас вже чекали з нетерпінням. Селяни розповіли, що напередодні контролер Бериславських РЕМ проводив техогляди в будинках. І видавав акти-приписи, якими зобов'язав споживачів зняти лічильники, направити їх в лабораторію, здати на перевірку, а потім знову встановити в будинках. Виконати все це селяни мусили за власний рахунок, що обійшлося б кожному близько 100 гривень.

Того дня ми зареєстрували 7 заяв з цього приводу.

Наші консультанти роз'яснили людям, що взаємини споживача й постачальника електроенергії регулюються «Правилами користування електричною енергією для населення», затвердженими Постановою Кабінету Міністрів № 1357 від 26.07.99 р., і в п. 17 цих «Правил» сказано: у випадку пошкодження, втрати чи неправильної роботи приладу обліку споживач оплачує послуги по ремонту і встановленню нового приладу лише у випадку, якщо він сам винен у пошкодженні приладу. В інших випадках перевірка, ремонт і заміна здійснюються за рахунок електропостачальника.

Пункт 38 зобов'язує електропостачальника – ВАТ ЕК «Херсонобленерго» – проводити планову перевірку, ремонт і заміну приладів у встановлені терміни. Для електролічильників встановлений термін експлуатації – 8 років.

Пункт 40 гарантує, що планові перевірки, обслуговування та ремонт приладів обліку (окрім випадків, коли пошкодження сталися з вини споживача) електропостачальник проводить безкоштовно.

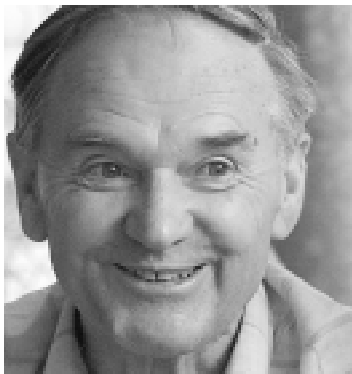
Ми виявили, що в усіх 7-ми випадках термін експлуатації лічильників у мешканців села Раківка скінчився і згідно з «Правилами» всі роботи по їх заміні Бериславські РЕМ повинні були виконати за власний рахунок. Ми передали скарги мешканців Раківки для розслідування в обласне товариство захисту прав споживачів. Наші партнери направили на адресу ВАТ ЕК «Херсонобленерго» заяву з приводу неправомірних дій контролера Бериславських РЕМ.

А 12.08.2004 ми отримали відповідь: директор енергозбуту сповіщав, що акти технічного обстеження, видані працівником Бериславських РЕМ мешканцям с. Раківка, анульовані. Контролер, що виписав ці акти всупереч діючого законодавства, отримав догану. Лист закінчувався словами: «Компанія приносить свої вибачення споживачам за завдані незручності».

Знадобилися десятки скарг, запитів і заяв до «Херсонобленерго», скарг до Антимонопольного комітету, десятки публікацій в ЗМІ, щоб навчити, врешті решт, це товариство відразу визнавати вину й вибачатися. І щоб селяни – хай поки що не всі – зрозуміли: і для монополіста теж закони писані.

Ця історія була повчальна для інших мешканців Раківки, котрі того ж дня, як їм виписали протизаконні акти, слухняно виконали вимоги контролера РЕМ. Вони не вірили, що в спорі з монополістом можна перемогти. Пізніше довго шкодували за грішми, потраченими марно. Тепер їх можливо повернути хіба що через суд.

Після консультацій спеціалістів виїзної приймальні, після конкретних успіхів, найактивніші мешканці Раківки створили власну громадську організацію для захисту своїх прав.

Віталій Нікітенко

голова правління Херсонського міського товариства захисту прав споживачів

ПРИВАТНИЙ ПІДПРИЄМЕЦЬ ПІДКОРИВСЯ ЗАКОНУ

Катерина Дурманова придбала на Центральному ринку в м. Херсоні в торговій точці № 27 у підприємця Д. чобітки за 225 грн. Вона не могла намілуватися на обнову, яку так довго шукала. Одначе щастя тривало всього місяць, а потім носки й задник одного чобота порвалися.

Вона звернулася до майстра по ремонту, але той пояснив, що взуття імпортне, відремонтувати якісно й надати первісну елегантність неможливо.

Катерина Михайлівна вирішила діяти за Законом України «Про захист прав споживачів», який вона вивчила з такої сумної нагоди. Найперше написала заяву й віднесла її до підприємця Д. з вимогою замінити їй чобітки на нові і якісні, як передбачає ст. 14 Закону. Але підприємець Д. міняти взуття відмовився, а запропонував відремонтувати ушкоджене за його рахунок. Пам'ятаючи «діагноз» майстра з ремонту взуття, Катерина Михайлівна не погодилася. Майстер стояв на своєму. І тоді Катерина Михайлівна звернулася до Херсонського міського товариства захисту прав споживачів.

Голова комісії по торгівлі Іван Іванович Нікітенко та спеціаліст Діна Мойсеївна Харламова зробили експертизу взуття в Херсонській Торгово-промисловій палаті й отримали висновок: «взуття має дефект виробничого характеру». Після чого запропонували підприємцю Д. повернути Катерині Михайлівні вартість чоботів плюс вартість експертизи. Той довго не погоджувався, через що комісії товариства захисту прав споживачів довелося піти на крайні заходи: за підтримки адміністрації ринку торгівлю на точці №27 призупинили до моменту вирішення конфліктної ситуації, як передбачає ст. 26 ЗУ «Про захист прав споживачів». Через три дні підприємець повернув Катерині Михайлівні і вартість неякісних чоботів, і вартість проведеної експертизи. Відтоді Катерина Михайлівна сама консулює усіх родичів, сусідів і знайомих.

Олексій Светіков

Луганське обласне відділення ВГО
«Комітет виборців України»

НАЧАЛЬНИК ЖЕКУ БУВ НЕПРАВИЙ

Громадяни Луганської області все частіше вирішують свої проблеми через суди. А оскільки не в усіх є кошти на послуги ліцензованих адвокатів, то бідняки все частіше звертаються у громадські приймальні Луганської обласної організації Комітету виборців України і залучають до участі у цивільних справах представників, що не є адвокатами чи СПД (суб'єкт підприємницької діяльності) у галузі надання юридичних послуг.

Для участі в судовому розгляді таких представників потрібні або усна заява, яка заноситься до протоколу судового засідання, або оформлення доручення на ведення справи у суді, яка завіряється (згідно ст. 114 Цивільно процесуального кодексу) чи нотаріально, чи за місцем роботи, чи за місцем проживання (у начальника ЖЕКу).

У грудні 2003 року мешканець Луганська Олег Севостьянов спробував завірити у начальника ЖЕКа за місцем свого проживання доручення юристу КВУ на ведення його судової справи. І ... отримав категоричну відмову. Юрист КВУ Н. Метьолкіна зателефонувала до цього начальника і спробувала його переконати, що завірити доручення він зобов'язаний за законом. Марно!

Для судового оскарження будь-яких неправомірних дій треба бути готовим довести у суді, що такий факт дійсно мав місце. Тому того ж дня Олег Севостьянов завітав до начальника ЖЕКу ще раз – у супроводі двох юристів КВУ. Посадовця змусили-таки прочитати ст. 114 ЦПК, попередивши, що в разі відмови буде подано скаргу до суду. Попередили його й про розмір моральної шкоди, яку, можливо, тому доведеться виплачувати внаслідок судового оскарження. Але останній «витримав марку» і «не здався».

Для участі в судовому процесі начальник ЖЕКу найняв адвоката, якому сплатив за договором 520 грн., сторону позивача безкоштовно представляла юрист КВУ Н. Метьолкіна, що працює за проектом надання юридичної допомоги громадянам (за фінансового сприяння АВА СЕЕЛҮ). І 27 квітня суддя визнав дії начальника ЖЕКу незаконними та такими, що порушують

права громадянина. Суд також виніс окрему ухвалу на адресу керівництва міського житлово-комунального господарства щодо необхідності дотримання закону.

Проте, подібні порушення, факти свавілля чиновників, неповаги як до громадян, так і до їх законних прав, набувають у нашому суспільстві все більшого поширення. І навряд чи окремі ухвали суддів призведуть до зміни ситуації на краще. Тому приймальні КВУ в Луганській області будуть надалі застосовувати дещо інший підхід: у разі звернення громадян зі скаргами на неправомірні дії посадових осіб наші адвокати будуть укладати з ними угоди на надання платних послуг представництва у суді. Для наших клієнтів такі послуги будуть безкоштовними, а для винних – ні. Може, гривнею навчимо чиновників поваги до законних прав громадян?

Коментар юриста Херсонської коаліції НДО «Партнерство за прозоре суспільство» Наталі Козаренко

У описаній вище ситуації до «виховання» начальника ЖЕКу слід було б залучити іще й мешканців будинків, які обслуговує цей ЖЕК. Адже начальник заплатив 520 гривень адвокатові з їхніх внесків за квартплату. Причому, витратив не на ремонт під'їздів чи дахів, а для захисту своїх відверто протизаконних дій. Мешканці мали повне право подати на начальника ЖЕКу в суд і примусити його повернути ці кошти із власної кишені.

Іще один дієвий спосіб «виховання» начальників ЖЕКів – стягнення моральної шкоди. Якщо заявник грамотно обґрунтує завдану йому моральну шкоду в суді й доб'ється позитивного рішення, це може надихнути інших громадян на подібні позови до начальників ЖЕКів. Через те є велика ймовірність, що міськвиконком, у віданні якого перебуває даний ЖЕК, постарається позбутися такого начальника ще до рішення суду, щоб не допустити прецеденту й «небезпечного» прикладу для інших громадян.

Марек Новицький

фрагмент лекцій на Першому
Міжнародному Вищому курсі з прав
людини (Польща, Варшава, 2001 рік)

Види дій НДО для захисту громадських інтересів

Заходи, що використовуються неурядовими організаціями з метою домогтися – без застосування насильства – більш суворого дотримання прав людини, більшої ефективності в державотворенні, усуненні дискримінації, поліпшення охорони навколишнього середовища або системних змін у функціонуванні держави, можна розділити на три групи: **правові, політичні і суспільні.**

1. Правові дії

До їхнього числа відноситься насамперед **стратегічний судовий позов**, інакше кажучи, *свідоме, заплановане ведення судових процесів з метою перегляду інтерпретації існуючого права або усунення з правової системи юридично необґрунтованих норм.* Розкриваючи їхню невідповідність конституції або протиріччя ратифікованим міжнародним угодам, неурядові організації домагаються змін на *підставі рішень* Верховного суду, Конституційного суду, Європейського суду з права людини або тих квазісудових органів ООН, у яких беруть до розгляду позови окремих осіб (Комітет з прав людини, Комітет з боротьби із катуваннями, Комітет з ліквідації расової дискримінації).

Як правові будуть розглядатися також процеси про відшкодування з державної скарбниці збитків, завданих в результаті порушення прав людини однією з державних установ у тих численних випадках, з приводу яких дотепер не було прийнято звертатися до суду (протизаконне затримання поліцією, прояв насильства стосовно затриманого з боку інших ув'язнених, і т.п.). Не виключається порушення кримінальних справ проти посадових осіб. Ця категорія включає також дії, *пов'язані з поширенням у суспільстві правової культури, знань загальноправового характеру і прав людини, а також уміння використовувати на практиці процедури, що передбачають їхній захист. (Чим ми зараз і займаємося – прим. редколегії).* Задля цієї

мети поруч із класичними методами можна використовувати різні вікторини і конкурси (наприклад, на колективну розробку і прийняття конституції школи, клубу і т.п.), ігри, що імітують судові процеси, поширення довідників з прав людини і процедур, що служать для їхнього захисту (в них розглядаються права пацієнтів, людей похилого віку, дітей і молоді, ув'язнених, виборців, особистостей, підозрюваних у здійсненні злочину і т.п.).

2. Політичні дії

Політичні дії зводяться, головним чином, **до пошуку союзників серед політиків, що** засідають у парламенті, національному чи міжнародному (Європейський Парламент, Парламентська асамблея Ради Європи). Можливий також **політичний натиск на уряд**, прямий або непрямий – через відповідні представництва міжнародних організацій (ООН, Рада Європи, ОБСЄ). Ціль таких дій – домогтися змін або в правовій системі, або в практичній діяльності державних органів. Дії можуть проводитися всередині країни і за кордоном.

3. Суспільні дії

Їхня суть полягає у використанні різних форм **організованого, найчастіше колективного впливу на владні структури у вигляді громадських акцій без використання насильства** (non-violent public action). При професійному підході усі вони характеризуються наступною динамікою:

I. Вибір мети, тобто ухвалення рішення про те, якою суспільною проблемою варто зайнятися.

II. Збір інформації з даного питання, фактів, доказів порушення прав людини, підготовка аргументів, необхідних для здійснення акції. У разі потреби на цьому етапі проводиться *моніторинг*.

III. Розробка стратегії дій, а саме: ідентифікація потенційних союзників і супротивників; точне визначення конкретних, реальних задач, виконання яких ми будемо вимагати від державних органів; з'ясування, хто фактично здатний приймати відповідні рішення, організація інформаційної акції і вибір форм прямого тиску.

IV. Доведення до відома владних структур, яких саме змін у законодавстві, на практиці ми від них очікуємо.

Органи влади рідко зважуються на зміни на цьому етапі. Вони підуть на них тільки в тому випадку, якщо відчують сильний громадський тиск або зрозуміють, що зміни співпадають з їхніми власними інтересами.

V. Інформаційні акції, що мають за мету домогтися більш чутливої реакції на дане питання з боку якомога більшої і впливовішої частини суспільства. Ми шукаємо союзників, готових підтримати нас і стати на наш бік. Акції можуть набувати різних форм – кадрових (наприклад, вуличний театр, громадська непокора) і колективних (петиції, марші, демонстрації, мітинги, хеппенінги і т.п.). Як правило, вони не роблять прямого впливу на функціонування державної системи, проте створюють психологічний тиск на політиків, які все більше усвідомлюють важливість проблеми і

необхідності зайнятися нею. У тоталітарних і посттоталітарних країнах інформаційні акції сприймаються як підривні і вважаються незаконними.

VI. По завершенню процесу пошуку союзників можна висунути **ультиматум** – попередити органи влади, що коли в призначений термін вони не почнуть робити конкретні кроки для вирішення даної проблеми (а вона мусить бути чітко сформульована), ми будемо змушені вчинити прямий тиск.

VII. Колективні акції прямого тиску, тобто дії без застосування насильства, спрямовані безпосередньо проти політичної системи:

- *Розрив зв'язків між державою і її громадянами*, відмова від співробітництва: страйки, бойоти (виборів, державних просвітніх і культурних організацій, різних установ, відмова

- від несення військової служби, сплати податків, вилучення банківських вкладів і т.п.).

- *Створення перебоїв у діяльності державних установ*: блокування телефонів, різні форми мирної окупації будівель, масова подача заяв або судових скарг, що порушує нормальну роботу відповідних установ, суворе

Активісти ХОФМЗ на мітингу у Херсоні. 27.11.2004 р.

дотримання прийнятих правил і норм, які, як правило, не виконуються (наприклад, норми охорони праці), масове використання цивільних прав і т.п. Задача всіх цих акцій – змусити владні структури піти на переговори. *Від наших акцій повинні страждати не співгромадяни, а апарат управління*: їхня мета – позбавити апарат контролю над тією чи іншою сферою державної діяльності, що має для нього велике значення. Бажано, щоб акції обмежувалися заходами, не забороненими законом, щоб у найгіршому випадку доходило до порушення з технічних причин незначних правил суспільного порядку. Однак це не завжди можливо (як наприклад, при відмові від обов'язкової військової служби), у таких випадках ми повинні рахуватися з можливістю понести покарання.

VIII. Переговори з представниками влади про форми і методи проведення конкретних змін.

Особливою формою акції на захист суспільних інтересів є громадська

непокора. У чистому вигляді вона полягає в явному, публічному порушенні положення закону, яке той, хто проводить акцію, вважає неправильним, аморальним або шкідливим. Слід пам'ятати, що громадська непокора використовується на захист принципів, а не для особистої користі, її головна особливість – це готовність особи, що порушує той чи інший закон, стати перед судом і понести покарання. Громадська *непокора застосовується, як правило, у правових державах*, а особа, що вдається до цієї форми протесту, визнає законність державної влади і конституційної системи. **Непокора покликана служити вдосконаленню політичної системи, а не її поваленню.**

Ті, хто вважає державу чужою, а владу нав'язаною силою, порушують право не відкрито, а підпільно, і прагнуть уникнути переслідування і покарання з боку влади, легальність яких нею не визнається. (Наприклад, у комуністичній державі видавець нелегальної газети, діяч демократичної опозиції не доповідав про це в прокуратуру з метою понести належне покарання, тому що він не визнавав цієї держави). Якщо ж у країні відбулися

Активісти ХОФМЗ біля Верховної Ради під час «Помаранчевої революції»

по справжньому вільні вибори і до влади прийшло угруповання, чий погляд чужий і неприйнятний для вищезгаданого видавця, він зобов'язаний діяти явно. Молоді американці, що ховалися в Канаді від участі у війні у В'єтнамі, не використовували методу громадської непокори, ті ж із них, хто відкрито знищував призовні повістки, привселюдно відмовлявся від військової служби і потрапив за ґрати, дали приклад класичної громадської непокори.

Громадська непокора може бути **індивідуальною і колективною**. У першому випадку, якщо покарання несе окрема особа, яка до того ж користується широкою популярністю, громадська непокора викликає відгук у суспільстві: «Якщо вже він готовий за свою ідею сидіти у в'язниці, може, справа дійсно важлива?». І тоді починаються колективні акції з вимогою звільнити цю людину. Колективні акції громадської непокори (публічне спалювання військових квитків, відмова від військової служби, відмова передати державі частину врожаю, як прийнято в країнах з комуністичним

і фашистським режимом, і т.п.) можуть бути так само використані як акції прямого тиску (VII). Буває, що положення закону, проти якого ми хочемо виразити протест з моральних міркувань, не стосується нас особисто, і тому ми не можемо його порушити. Тоді «у порядку заступництва» ми порушуємо інше законоположення, так чи інакше тематично зв'язане з даною проблемою.

Форма наших дій залежить від стратегії, яку варто розробити до початку акції. *Планування стратегії і здійснення різних дій неможливі без ґрунтовних знань про рівень дотримання свобод і прав людини.* Необхідно також знати причини порушень прав людини, що мають місце. До їхнього числа відносяться: юридично необґрунтоване положення закону; помилкова інтерпретація даного положення; неправильна, безправна, але широко прийнята практика дій органів влади. *І лише точно визначивши, що підлягає перегляду – закон, підзаконний акт чи практична діяльність, скажемо, адміністративних органів, і зрозумівши, на які державні органи варто чинити тиск, ми можемо приступити до розробки стратегії і вибрати відповідні форми впливу.*

Іноді має сенс підготувати конкретні пропозиції для вирішення даної проблеми. На визначеному етапі їх можна запропонувати органам влади (наприклад, проект закону або його основних положень), щоб довести справу до кінця. Експертам, що розробляють такі проекти, варто забезпечити найбільш актуальну і вичерпну інформацію про стан справ. Набагато частіше, однак, *неурядові організації представляють питання, що, на їхню думку, вимагає розгляду, а як це зробити технічно – задача самих органів влади. Пошук технічних рішень не входить у компетенцію неурядових організацій, а найчастіше перевищує їхні можливості.* Проект рішення повинний відповідати правовій системі даної держави в цілому, що нерідко вимагає перегляду ряду законів. Так наприклад, неурядовим організаціям буває важко оцінити вартість запропонованих змін і їхній вплив на бюджет. Тому краще обмежитися виявленням проблеми, що вимагає розгляду, залишивши спеціалізованим державним органам розробку конкретних проектів.

Розробка стратегії дій НДО

Вибір мети

На кожному етапі як стратегічного, так і тактичного планування необхідно дуже точно формулювати бажані цілі, не тільки кінцеві, але і проміжні, для кожного етапу дій. *Найбільш розповсюджена помилка* – занадто широка постановка мети, що приводить або до повної відсутності результатів, або, у кращому випадку, до настільки мало відчутних ефектів, що і ми самі, і наші прихильники, і спонсори впевнені, що організація зазнала невдачі.

Організація, що діє професійно, повинна планувати свою роботу, точно визначати довгострокові (стратегічні), а в їхніх рамках і короткострокові (оперативні) цілі і розробляти стратегію досягнення бажаних результатів.

Отже, планування заходів для захисту суспільних інтересів починається з вибору мети, тобто з визначення, що саме ми хочемо змінити в даній державі у галузі дотримання прав людини. Для професійних правозахисних організацій (і взагалі організацій типу watch-dog) характерне прагнення до *системних змін права або практики його застосування*. Як говорилося вище, для досягнення своєї мети вони використовують правові, політичні і громадські заходи, кожен окремо або в різних комбінаціях. Професійні організації не обмежуються боротьбою з наслідками порушень прав людини – наданням допомоги їхнім жертвам, - тому що розуміють – системні рішення призводять до зменшення кількості потерпілих. Допомога жертвам порушення прав людини, не підкріплена системними заходами, заводить у тупик. Навіть якщо нам вдасться домогтися відшкодування збитків одній людині, слідом за нею зі скаргами звернуться кілька інших жертв несправедливості.

Систематичне надання допомоги потерпілим від порушень того чи іншого права людини, як єдина мета діяльності, приводить до відчуття нескінченності і безнадійності й у самих правозахисників, і в їхніх спонсорів, навіть якщо робота приносить певні результати. Вирішення навіть невеликої, але системної проблеми, вселяє надію, у той час як спроби виправити вже заподіяне зло, не підкріплені іншими заходами, нагадують субсидування нерентабельної шахти, в яку доводиться вкладати все нові кошти без усяких перспектив домогтися змін. *Тому про успіх можна говорити лише в тих випадках, коли нам вдається довести до системних змін, (перегляд положення закону або зміна його практичного застосування), хоча б у вузькій галузі, тобто до вирішення проблеми замість нескінченної боротьби з її наслідками.*

Нам, природньо, хотілося б змінити дуже багато чого, однак варто поставити перед собою найближчу ціль. Вона повинна бути дуже конкретною і чітко сформульованою. *Не обов'язково братися за найважливішу правозахисну проблему в нашій країні* (критерії важливості, до речі, часто неясні: що важливіше – вирішити менш хворобливу проблему, що торкається багатьох, чи зайнятися волаючою несправедливістю, від якої страждає меншість).

Реальна мета

Досягнення конкретної, чітко сформульованої мети має велике значення для усіх: нас самих, тих, хто нам співчуває, і наших спонсорів, тому що дозволяє повірити в сенс нашої роботи. Успішна діяльність викликає також повагу з боку владних структур. Стає очевидно, що з нашою думкою і вимогами варто рахуватися, а це полегшить нам роботу в майбутньому. Організацію, що не ставить перед собою чітких цілей, або нездатну досягти поставленої мети, органи влади будуть неминуче ігнорувати. Досягнення нехай невеликих, але відчутних результатів має особливе значення для створення іміджу і зміцнення позицій нових організацій. Приміром, якщо ми через ЗМІ розголошуємо нашу діяльність у формі судових позовів – порушення судових процесів з метою одержати рішення вищих судових інстанцій, що мають характер прецеденту,— дуже важливо виграти декілька перших справ. Якщо ми програємо, скажемо, у четвертому випадку, нічого страшного не відбудеться, оскільки нас уже знають як відповідальну і

Світлана Смаль б'є у барабани-діжки навпроти Кабміну

результативну організацію; програш справи буде сприйнятий як «втрати виробництва». Якщо ж нам не вдасться виграти перші дві справи, при розгляді третьої нас ніхто не буде сприймати всерйоз.

Вибираючи перші проблеми, з якими ми хочемо звернутися до суду, важливо прорахувати, наскільки реальні шанси їхнього вирішення на нашу користь. Згодом можна буде дозволити собі і більш ризиковані кроки або піти на очевидний програш справи, обраної нами для того, щоб дати даному питанню розголос і зробити його предметом публічної дискусії. Якщо під впливом перших організованих нами громадських акцій (демонстрації, пропагандистські заходи і прямі акції) владні структури підуть на поступки і виконають наші вимоги, на майбутнє нам буде легше знайти союзників, та й органи влади будуть серйозніше ставитися до наших протестів і пропозицій. Якщо ж перші заходи виявляться безуспішними, наші позиції надалі будуть значно ослаблені. Почуття моральної правоти могло задовольняти

дисидентів. Сьогодні від правозахисних організацій очікується ще і результативність дій. Яка користь в нашій правоті, якщо відомо, що ми не досягаємо ефекту і не вміємо перемагати?

Стратегія «малих кроків» – розробка оперативних цілей

Владі не властива любов до різких глибоких змін. Тому гарний стратег змушує її піти спочатку на дрібні поступки. Навіть зовсім невеликі, але конкретні зміни, вселяють надію, викликають зріст суспільної активності. Історія вчить нас, що тоталітарні режими утримують владу доти, поки правителі не почнуть застосовувати політику «лібералізації». Які б дрібні не були поступки, реакцією на них є зростаюча відвага і бажання не поступатися.

Так наприклад, переломною акцією руху на захист чорного населення США, який очолював Мартін Лютер Кінг, була кампанія 1962 року в Бірмінгемі. Вона призвела зрештою до скасування расової сегрегації в штаті Алабама на підставі рішення Верховного суду. *Безпосередньою метою акції, яка полягала у бойкоті, сидячих страйках і маршах, було усього лише скасування расової сегрегації в торгових і гастрономічних точках у центрі міста. Ці на перший погляд незначні дії призвели до постанови більш серйозних і далекосяжних завдань. І, нарешті, завдяки об'єднанню громадських, судових і політичних форм дій вдалося домогтися ліквідації расової сегрегації в Сполучених Штатах.*

Подібним чином зовсім незначні на перший погляд дії, з яких починалася кампанія Ганді, як наприклад, боротьба з англійською монополією на сіль, призвели згодом до незалежності Індії, у той час як численний рух борців за сепаратизм, незалежність або проти дискримінації, що не ставили собі малих проміжних цілей, кінчалися найчастіше невдачею.

У прагненні вирішити більш широку суспільну проблему необхідно вибирати різні короткострокові цілі. Успіх наших дій значною мірою залежить від умілої постановки проміжних **(оперативних) цілей**. Кожна проблема складається з цілого ряду елементів, нагадуючи стіну, складену з цеглин. Якщо розумно вибрати цеглину, яку потрібно вибити в першу чергу, можна одним ударом розвалити стіну, або хоча б розхитати її. Якщо вибір виявиться помилковим, доведеться вибивати наступні цеглини, кожна з яких тримається не менш міцно, ніж перша. Якби Мартінові Лютеру Кінгу вдалося домогтися скасування дискримінації в ресторанах, вона навряд чи втрималася б у продовольчих магазинах; якби сегрегацію ліквідували в лазнях, не було б сенсу зберігати її в автобусах. Якщо в боротьбі за поліпшення умов утримання в'язнів у в'язницях ми будемо домогатися підвищення денної продовольчої норми, це не відіб'ється на санітарному стані в'язниці. А от якщо нам вдасться усунути розпорядження, що ускладнюють доступ до пенітенціарних установ представникам неурядових, благодійних, культурних, просвітніх, релігійних і інших організацій, ми тим самим змінимо всю тюремну систему. В'язниця, в яку повсякденно приходять люди, не пов'язані з державним апаратом, стає місцем, де швидше за все не дійде до серйозних порушень прав людини.

Стратегічне розширення оперативних цілей

Формулюючи оперативні цілі, ми звужуємо стратегічну мету. Коли ми боремося за введення змін у вузьких галузях громадського життя, ми намагаємося здійснити зміни в більш широкому масштабі (як Кінг чи Ганді).

Визначення суті проблеми – відділення причин від наслідків

Ясне і точне формулювання мети неможливе без належного **визначення суті проблеми**. А це означає уміння *відокремити причини від наслідків*. Головною проблемою для наших клієнтів може бути той факт, що підприємство не виплачує їм зарплатню. Наша діяльність у захисті прав на справедливий розгляд справи і державотворення може показатися їм абстрактною і, чесно кажучи, зайвою. А тим часом без гарантованого права на судовий процес, складовою частиною якого є ефективність дій органів, що виконують судові рішення, цю проблему вирішити неможливо (хіба що вдається до насильства). Заборгованість по зарплатні можна ліквідувати або через виконання судового рішення, або революційним шляхом. Оскільки революція не входить у стратегію правозахисних організацій, у своїх зусиллях з вирішення проблеми наших клієнтів ми повинні зосередитися на таких заходах, що гарантують кожному право на судовий розгляд.

На відміну від соціальних прав громадянські і політичні права людини, викладені в двох основних міжнародних документах – Європейська конвенція з прав людини і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права – знайшли чітке формулювання в рішеннях міжнародних судових (чи квазісудових) органів. Правова норма незалежності судових органів однакова для всіх країн, а от єдиної норми справедливої винагороди за працю не існує. *Домагаючись від держави гарантованого дотримання основних громадянських і політичних прав (свобода слова, незалежний суд, свобода зборів), ми прокладаємо шлях до боротьби за соціальні права*, оскільки створюємо правові і політичні механізми, без яких така боротьба приречена на провал.

Дехто вважає, що громадянськими і політичними правами можна займатися, лише заручившись гарантією соціальних прав. Такий підхід абсолютно нереальний. Без гарантованого дотримання перших, шлях до здійснення соціальних спрямувань суспільства закритий. Хіба що з застосуванням насильства.

Характер і діапазон порушень прав людини як фактори, що впливають на вибір мети

На вибір мети впливає також характер і діапазон порушень прав людини. Поряд з моральними передумовами існують прагматичні аргументи.

Легше мобілізувати громадську думку навколо драматичних випадків, що викликають емоційну реакцію. З іншого боку, якщо порушення будь-

якого права, хоч і не занадто серйозне, зустрічається повсюди, якщо багато хто почуває себе його потенційними жертвами, набагато легше знайти потенційних союзників для наших дій. Не кожен потрапить у в'язницю, але рано чи пізно нікому не минути лікарні. Тому простіше знайти підтримку для боротьби за права пацієнта, ніж для акцій з захисту гідності ув'язнених.

Заходи щодо захисту прав людини користуються мовчазною підтримкою майже всього суспільства в державах, що не є правовими, де більшість громадян розуміє, що може стати жертвою репресій.

Інші фактори, що впливають на вибір мети

а. Політична ситуація в країні

Ситуація в країні може сприяти або перешкоджати прийняттю певних заходів. Шанси на успіх, зокрема, залежать від суспільної атмосфери, публічного сприйняття конкретних проблем, пов'язаних із правами людини, від політичних потреб правлячих угруповань (імідж, який вони хочуть створити собі всередині країни і за рубежом), а також від особистості міністрів та інших впливових політиків. При виборі однієї з декількох

Президент ХОФМЗ Алла Тютюнник виступає на мітингу в Херсоні. 27.11.2004 р.

рівнозначних цілей варто взяти до уваги цілий ряд подібних факторів.

б. Політичний календар

При виборі мети ми часто беремо до уваги *політичні події в країні*, наприклад, вибори парламенту або місцевих органів влади, референдуми, порядок роботи парламенту (важливі парламентські дебати). На нашу роботу впливають також *терміни представлення урядом звітів з виконання окремих міжнародних угод, запланований приїзд різних міжнародних місій*, наприклад, Комітету проти катувань і т.п.

в. Реальні можливості організації

Необхідно тверезо оцінювати людський, інтелектуальний, фінансовий і технічний потенціал нашої організації, щоб не ставити перед собою нездійсненних задач.

г. Джерела фінансування

Якщо вибір ще не зроблений, вирішальну роль може мати оцінка – для якого з варіантів легше знайти спонсора. Проте, *не слід ставити вибір винятково в залежність від спонсора*. Якщо і керівники, й члени організації не впевнені у правильності рішення, а ініціатива йде не від них, а від когось зовні, успіх проекту – навіть із цілком забезпеченим кошторисом – маловірогідний.

д. Співробітництво з іншими неурядовими організаціями

При розробці стратегії варто взяти до уваги *співробітництво з неурядовими організаціями*. Завжди є сенс пошукати інші організації, що могли б підтримати нас у здійсненні даної мети. Наша мета може виявитися проміжною у ході реалізації їхніх власних задач, і тоді вони стають нашим природним союзником. Часто різні організації ставлять собі аналогічні цілі. Взаємна підтримка при цьому зовсім природна. У такому випадку потрібно синхронізувати дії різних організацій і знайти плюси в тому, що у своєму прагненні до однієї й тієї ж мети організації користуються зовсім різними характерними для них засобами. Одні будуть намагатися збудити емоційну реакцію суспільства, інші – діяти без розголосу в парламентських кабінетах, а треті представляти справи, що свідчать про необхідність принципового вирішення проблеми, на розгляд національних і міжнародних судів. Уміло використовуючи розмаїтість форм дій, своєрідність місій і застосованих методів, можна домогтися надзвичайного тиску на органи влади. Іноді має сенс надати взаємодії декількох організацій гласності, однак найчастіше краще діяти так, щоб зовні незалежні акції тиснули з різних сторін і служили вирішенню однієї проблеми.

Неурядові організації, які замість того, щоб доповнювати і зміцнювати одна одну, ворогують і конкурують між собою, *викликають ворожість у суспільства і недовіру в спонсорів*. Справ у неурядових організацій куди більше, ніж можливостей. Навіть організації, що мають загальне поле діяльності, повинні бути союзниками, а не суперниками.

Від цілей стратегічних до оперативних

Якщо ми дійсно візьмемо до уваги усі вищезгадані фактори, то не виберемо собі мету типу «виправлення ситуації в галузі дотримання прав людини в нашій країні». Стратегічною метою (єдиною чи однією з багатьох) професійно діючої організації може бути, наприклад,

- *Гарантоване дотримання державними установами ст.3 Європейської конвенції з прав людини, а також підвищення ефективності державних заходів впливу у випадку загрози свободам, які обумовлені у даній статті.*

За таким формулюванням мета дій, хоча і звужена до однієї статті Європейської конвенції (свобода від катувань і інших нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання), зберігає значний діапазон, а її досягнення вимагає продуманої довгострокової стратегії. Тому необхідно з самого початку визначити приватні – **оперативні цілі**, що допоможуть у досягненні стратегічної мети. Поступово, «малими кроками». «Малі кроки» - це і є оперативні цілі. Однак при розробці стратегії, ми не

можемо обмежуватися визначенням оперативних цілей. Беручи до уваги всі вищезгадані фактори, ми повинні намітити черговість їхнього здійснення.

Для нашої стратегічної мети можна запропонувати наступний набір оперативних цілей:

Посилити заходи щодо захисту проти катувань та інших нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання в:

- *місцях ізоляції (слідчі ізолятори, в'язниці, психіатричні лікарні і т.п.);*
- *установах з постійним або тривалим перебуванням (інтернати, дитячі будинки, будинки пристарілих і т.п.);*
- *діях представників державного апарату примусу (поліція, міська охорона, прикордонна служба і т.п.);*
- *діях функціонерів параслужб, діяльність яких регулюється законом (охоронці, квиткові контролери, приватні детективи і т.п.);*
- *діях інших представників держави й осіб, найнятих на роботу органами публічної влади (службовці, вчителі, судді і т.п.);*
- *і т.п.*

До інших стратегічних цілей організації з прав людини відносяться, наприклад:

- *гарантування гуманних умов в'язням, що відбувають покарання;*
- *усунення проявів дискримінації в галузі прав людини стосовно представників різних меншостей;*
- *боротьба проти жорстокості поліції;*
- *і т.п.*

Вибір стратегічної мети здійснюється, як правило, на підставі наявності інформації загального типу, а також досвіду даної організації і пов'язаних з нею осіб. Однак коли справа доходить до розробки стратегії, формулювання оперативних цілей і попереднього планування конкретних дій, необхідно почати збір надійної детальної інформації на задану тему. Поставивши попередній **діагноз ситуації**, ми можемо приступити до створення стратегії підбору оперативних цілей і методів їх досягнення. Саме на цьому етапі вирішується питання про необхідність моніторингу.

Попередній діагноз ситуації,

- тобто попереднє визначення стану обраного фрагмента дійсності, на підставі якого можна накидати план стратегії дій,
- полягає в зборі інформації з порівняно легко доступних джерел,
- розширює наші знання по даній тематиці й орієнтування в потенційних проблемах,
- часто дозволяє помітити обставини, про які ми раніш не здогадувалися,
- є одним з *етапів розробки концепції дій* – саме від нього залежить, чи будемо ми проводити моніторинг. Проте, **такий аналіз не означає моніторинг!**

На цьому етапі ми займаємося пошуком джерел інформації: насамперед експертів, що вкажуть нам необхідну літературу.

- **Бесіди з експертами** (вчені, представники спеціалізованих неурядових організацій, юристи або інші особи, що займалися чи займаються цією проблемою);

- **Сфокусоване групове інтерв'ю** за участю осіб, пов'язаних з даною проблематикою, але, що розглядають її з різних точок зору (посадові особи, потерпіли чи їхні родичі, представники неурядових організацій і т.п.);

- **Вступний аналіз правових норм, які** стосуються обраної ділянки дійсності (внутрішньодержавне і міжнародне право);

- **Аналіз наукових досліджень**, проведених різними інститутами й університетами;

- **Аналіз результатів інших досліджень або контролю**, проведених різними організаціями – державними, неурядовими або міжнародними (наприклад, Комітет проти катувань);

- **Вступний аналіз повідомлень засобів масової інформації, бесіди з журналістами**, що спеціалізуються на даній проблематиці;

- **Аналіз скарг** з питань, що нас цікавить, які надходять від громадян у різні установи й організації (Бюро уповноваженого з прав людини, спеціалізовані неурядові організації, адвокатська канцелярія і т.п.);

- **Відвідування** місць ізоляції й установ з тривалим чи постійним перебуванням (суд, психіатрична лікарня, в'язниця, дитячий будинок і т.п.), що дозволять нам краще зрозуміти проблематику і розробити концепцію моніторингу.

Попередній діагноз дає нам загальні відомості щодо дотримання прав людини в даній галузі. Іноді він дозволяє також висунути гіпотезу щодо причин порушень прав людини. Завдяки отриманим знанням ми зможемо розробити оперативні цілі й установити черговість їхнього досягнення. Крім того, ми зуміємо визначити характер відповідних політичних і правових заходів і приступити до їх планування і реалізації.

Набагато частіше, однак, тільки поставивши попередній діагноз, ми можемо зрозуміти, яких саме знань нам не вистачає для планування політичних, правових чи громадських акцій. *І тоді першим елементом нашої стратегії стає моніторинг. Лише на підставі результатів моніторингу й інформації, яку отримали в ході розслідувань, ми приступимо до розробки плану окремих заходів і конкретних акцій.* Кожна з вищезгаданих цілей навряд чи була б досяжна без моніторингу.

У деяких ситуаціях ми можемо запланувати і здійснити оперативні і навіть стратегічні цілі без проведення моніторингу. *Проте, достовірна інформація зміцнює наші позиції, полегшуючи формулювання аргументів під час переговорів із представниками влади з приводу бажаних змін (у рамках як громадських, так і політичних заходів). Добре заплановані розслідування допомагають також при підборі відповідних випадків, «казусів» для правових дій.*

Як правозахисним НДО зберегти незалежність

(За матеріалами лекцій у Міжнародній Школі з прав людини)

Правозахисні НДО, що функціонують у Центральній і Східній Європі, зазвичай мають правову форму асоціацій чи фондів. І ті, й інші, здійснюють власні проекти та програми без втручання уряду. Однак часто урядовий нагляд за діяльністю фондів не так суворий, як у випадку з асоціаціями. Фінансові умови фондів також більш сприятливі, ніж ті, у яких діють асоціації.

Правозахисні НДО визначаються як організації, що діють на підтримку захисту прав людини. Вони також можуть захищати права і діяти від імені специфічних груп, наприклад, дітей чи ув'язнених. Правозахисні НДО також можуть бути соціо-культурними організаціями національних меншин, жінок і молоді. Осібно виступають споживчі чи екологічні організації, що у своїй діяльності застосовують прийоми, характерні для правозахисної роботи.

Особливе значення має така обставина. Правозахисні НДО мусять бути геть незалежні від державної влади, чию діяльність вони контролюють. Більше того, НДО мають бути незалежні від політичних партій. І від тих, що правлять, і від тих, що перебувають в опозиції. Це накладає специфічні обмеження на членів таких організацій і на джерела їхнього фінансування.

Після перших, почасти вільних, виборів 1989 року в Польщі і формування першого некомуністичного Кабінету Тадеуша Мазовецького виявилось, що приблизно половина членів Гельсинського Комітету в Польщі зайняли місця в Парламенті чи посади в Уряді. Тоді Комітет вирішив, аби його члени, що стали державними діячами, призупинили своє членство в Комітеті на час перебування на своїх офіційних посадах. Їм заборонено брати участь у зборах Комітету і робити який-небудь тиск на його рішення. Згодом було також вирішено усунути від участі в роботі Комітету лідерів непарламентських політичних партій і осіб, що займають державні адміністративні посади (починаючи з глави провінції, начальника відділу і вище). Цей неухильний принцип допоміг Комітету залишитися неполітичною організацією. Інакше з політичних міркувань він не зміг би виконувати функцію розслідування й осуду випадків порушення прав людини. Це виявилось надзвичайно важливим. Наприклад тоді, коли з'явилася небезпека обмеження політичних і особистих прав екс-комуністів й інших загроз правам людини внаслідок діяльності вже демократичним чином призначеної виконавчої і законодавчої влади. У 1990-х роках приблизно одна третина членів Комітету на регулярній основі призупинила своє членство в Комітеті з причини виконання ними державних функцій. Принцип призупинення членства не дотримувався стосовно суддів, що, однак, привело до виникнення специфічних проблем. Скажімо, судді Конституційного Суду не можуть привселюдно критикувати будь-які законодавчі акти, що можуть призвести до порушення прав людини. Адже в майбутньому вони можуть бути поставлені перед необхідністю вирішувати питання про конституційність подібних актів.

Члени Комітету вільні у своєму прагненні приєднатися до якої-небудь політичної партії. Однак, приймаючи нових членів, Комітет намагається забезпечити представництво у його структурі різних політичних поглядів.

Розвиток принципу перебування правозахисних НДО поза політикою видається надзвичайно важливим для їхньої діяльності і надійності. Необхідно також пам'ятати, що в часи боротьби проти комуністичного правління знаходилися люди, котрі іноді дуже успішно діяли під прапором захисту прав людини. І причому, використовували цей прапор як інструмент досягнення своїх цілей, а не як головну мету боротьби. Сьогодні в процесі своєї політичної діяльності такі люди відкрито відступилися від справи захисту прав людини.

Отримуючи кошти від політичних діячів, правозахисні НДО ризикують утратити свою незалежність і надійність. Залежність може мати своїм наслідком можливість тиску на правозахисну НДО, що повинна зайняти визначену позицію, узятися за визначену тему, чи, частіше, не братися за незручну для її спонсора тему. Навіть за відсутності прямого тиску, одержання коштів з політичних джерел спричиняє ризик самоцензури, тобто небажання критикувати спонсора за порушення прав людини через страх утратити його.

Організація, що займається моніторингом, не може користуватися грошми, наданими владою даної країни. Деякі з західних Гельсинських Комітетів приймають гроші від своїх урядів, але тоді місцем їх діяльності є інші країни. Хоча існує думка, що навіть за такої умови їх незалежність може постраждати.

Видається, що правозахисні НДО Центральної і Східної Європи можуть із упевненістю приймати фінансову допомогу приватних американських і західноєвропейських фондів, ЄС (програма Фаре/Tacis), Ради Європи й ООН. Однак, мабуть, сумнівне прийняття фінансової допомоги від західних урядів, наприклад, від ЮСАЙДІ чи Вестмінстерського Фонду.

У стратегічному плані необхідно знаходити кошти усередині своєї країни, оскільки допомога з Заходу згодом обов'язково скоротиться. Це варто робити з великою обережністю. Посткомуністичний бізнес усе ще не усвідомлює зобов'язання, пов'язані з власністю. Виникає небезпека, що відомій своїми контактами з поліцією, судом, чи тюремною системою організації може бути запропонована допомога з боку нечесних бізнесменів. Ризикованою також видається допомога від лобістів, що відстоюють інтереси виробників тютюну. Вони, передовсім, зацікавлені в тому, аби правозахисні НДО виступали проти акта про обмеження реклами на тютюнові вироби (під приводом захисту волевиявлення). Безпечними в цьому плані є кошти, виручені від публічних зборів, благодійних концертів, і ін.

Для безпеки існування НДО також важливе використання допомоги різних спонсорів, а не надмірна залежність від одного джерела фінансування. Необхідно також прагнути до балансу між американськими і європейськими фондами.

Ще одним способом зробити НДО залежними є залучення їх у процес винесення рішень. Це робиться, щоб розділити з ними відповідальність за прийняті рішення. У цьому випадку представників організації запрошують

приєднатися до тих чи інших органів, наприклад, до робочої групи по виробленню того чи іншого законопроекту. Будучи не в змозі вплинути на характер прийнятого рішення, вони діють лише як підставні особи для надання цим рішенням більшої ваги. Членів НДО можуть також запрошувати до складу урядових делегацій на конференції ОБРС, Комісії з Прав Людини в ООН, і т.і.

Форми можуть бути різноманітними, тут важко привести які-небудь загальні правила. Приймаючи чи відкидаючи такі пропозиції, НДО завжди повинна зважити усі за і проти з точки зору захисту прав людини і збереження своєї власної репутації.

Розділ III.

Чи любите Ви конфлікт?

Шановний читачу!

Перед тим, як щось робити з конфліктом, варто з'ясувати, як Ви насправді до нього ставитесь.

Під час семінарів ми проводимо таку просту вправу. Кожен учасник отримує папірець, на якому треба записати будь-яку асоціацію, викликану словом «конфлікт». Потім папірці вивішуються на дошці: зліва – з негативними асоціаціями, справа – з позитивними. Як правило, негативних асоціацій мінімум утричі більше. Причому, результат виходить однаковий, незалежно від віку, статі чи життєвого досвіду учасників вправы.

Що ж усі ми вийшли із суспільства, де конфлікт вважався чимось ганебним і шкідливим, де всі мусили крокувати в ногу і голосувати одноставно.

Тим часом професор пан Марек Новицький визначає ступінь розвитку демократії в країні за кількістю скандалів у пресі: «Якщо газети пишуть про конфлікти, надають слово різним конфліктуючим сторонам, критикують владу – це означає, що в країні все в порядку з демократією. Якщо в газетах немає конфліктів і вони дружно вихваляють владу – це може означати лише одне: у цій країні демократією не пахне».

Друга вправа, яка допомагає з'ясувати справжнє ставлення учасників семінарів до конфліктів, виглядає так: дошку (або аркуш паперу) ділимо навпіл і записуємо в один стовпчик усі можливі негативні наслідки, у інший – позитивні. Наприклад:

Конфлікт

+ -

виявлення проблеми	утиски
вирішення проблеми	ворожнеча, переслідування
залучення союзників	надбання противників
виявлення противників	втрата союзників
придбання іміджу, репутації	втрата іміджу, репутації
навчання, досвід	втрата здоров'я
перемога	поразка

Ці списки можна продовжувати, але, як правило, вони наочно показують, що у конфліктах приблизно стільки ж позитиву, як і негативу. Коли цю вправу виконували досвідчені правозахисники, колонка під знаком «+» була приблизно втричі довшою, ніж зі знаком «-». Не забули навіть такий фактор, як адреналін в крові.

Зрештою, правозахисник не може не любити конфлікт, бо нема конфлікту – немає поля правозахисної діяльності. Врешті решт, усі НДО виникають здебільшого через те, що у суспільстві є якісь не вирішені проблеми, які найбільш активні громадяни хочуть вирішити якнайшвидше – або примусити державу вирішити їх. Проблема тільки в тому, чи конфлікт керуватиме нами, чи ми керуватимемо конфліктом.

Агнешка Клосовська

співголова правління Гельсинського
Фонду з прав людини, Польща

ЩО МОЖНА РОБИТИ З КОНФЛІКТОМ?

1. Почати спроби вирішення конфлікту

- *«Піти до суду»* - наприклад, я хочу відновити володіння націоналізованою нерухомістю в якійсь гміні (муніципалітеті), а положення підзаконного акту не дозволяє гміні відкрити процедуру повернення майна, очевидно суд є найбільш ефективним способом вирішення конфлікту. Але якби існували інші можливості задоволення моїх інтересів, то я б сіла й проаналізувала всі інші фактори: час, витрати, громадські відносини і т.п – а вже тоді вирішувала, як діяти.

- *«Вдатися до арбітражу»* - тут потрібна згода сторін на вирішення конфлікту незалежним несудовим органом. «Добровільний характер» процедури має свої переваги й недоліки порівняно з судом. Наприклад, у фірм немає часу на тривалу судову процедуру і вони направляють справу в юридичну фірму для арбітражу. Але домогтися виконання рішень в такому випадку буває набагато складніше.

- *«Звернутися до відповідної місцевої влади»* - у випадках вирішення конфлікту з державною установою, наприклад, конфлікт між міською вартою і власником нерухомості може вирішити керівник місцевої влади шляхом інтерпретацій правил (наприклад, кому замітати тротуар).

- *«Вирішувати, просвіщаючи»* - наприклад, етнічні конфлікти на прикордонних територіях; конфлікти, джерелом яких є стереотипи (міжкультурні святкові заходи), і наприклад Лінкольн у Нікарагуа, просуваючи діалог, вчить кожну зі сторін, як вести переговори, виходячи з проблем.

- *«Доводити до ескалації»* - спроба розголосити конфлікт, щоб потім мати шанси на його вирішення: я доводжу до ескалації конфлікту, тому що інша сторона не хоче визнати, що він існує.

- *«Вести переговори».*

- *«Виступити посередником».*

- *«Виключити одну із сторін»* (фізично, морально, психічно, політично і т.і.) - наприклад, опублікувати знімок політика з повією.

2. Не робити спроб вирішення конфлікту

- «Відмова» - мені набрид начальник і відмова від роботи задовольнить суб'єктивно більш важливу для мене потребу безпеки і спокою.

- «Уникати спроб вирішення конфлікту» - наприклад, знехтувати конфліктом,

говорячи собі й іншим, що все буде добре, не варто турбуватися, усе само собою налагодиться, треба чекати.

- «Я відкладаю спроби вирішення» - відкладати «сутичку», тому що я ще не готовий, ми ще не готові/сильні (підпілля в ПНР).

- «Вдавати, що конфлікту не існує» - наприклад, начальник фірми залишається в конфлікті з працівником і йому зручніше робити вигляд, що конфлікту немає, тому що він переконаний, що працівник може більше втратити, або тому що працівник і так незабаром іде у відпустку по вагітності й пологах.

- «Викликати інший, більш серйозний конфлікт».

- «Доводити до ескалації».

- «Використовувати конфлікт» - наприклад, політик (Леппер) використовує конфлікт з урядом для розвитку своєї політичної кар'єри.

3. Почати спробу управління конфліктом

Наприклад, там, де є затяжні конфлікти – Ізраїль, Боснія, Косово, - говориться про управління ними, тому що відомо, що конфлікт триватиме довго – варто спробувати опанувати конфліктом шляхом, наприклад, переговорів, просвітньої діяльності, спільних дій і т. п.

Критерії для аналізу конфлікту

1. Розпізнавання сторін: число сторін і хто насправді є стороною.

2. Характеристика сторін (стать, культура, вік, освіта, мова та ін.).

3. Число сторін та кількість учасників з кожної сторони.

4. Сила сторін (чисельність, позиція в структурі влади, наявність фінансів, посилення на загальноприйнятій цінності, союзники, засоби інформації, репутація і т. п.).

5. Залежність між сторонами (вертикальна: начальник і працівник; горизонтальна: два працівники; така, що ґрунтується на почуттях; географічна; економічна; політична; коаліція і т. п.).

6. Чи мали сторони контакт у минулому. Чи будуть мати контакт у майбутньому.

7. Усі особи й групи, котрих стосується конфлікт та/або результати його вирішення.

8. Історія конфлікту (встановлення суттєвих подій від початку до моменту аналізу).

9. За що конфлікт? Причина.

10. Чому сторони сваряться (інтереси).

11. Напруження конфлікту (тобто, визначаємо втрати, яких зазнали сторони: емоційні, матеріальні, міра болю тощо).

12. Ступінь розвитку: потенційний, прихований, явний, заморожений тощо.

13. Воля сторін щодо вирішення конфлікту (декларована, щира).
 14. Наслідки продовження конфлікту (продовження безвиході).
 15. Зовнішні фактори, які не врахували сторони і які мали вплив на конфлікт.
 16. Чи відомо нам що-небудь про емоції сторін?
 17. Чи відомо нам що-небудь про способи комунікації сторін?
- Щось іще? (Перелік можна продовжувати).

Від редколегії

Дуже важливий коментар. Імідж, репутація, місія, інтереси організації – це те, що дає нам силу і владу впливати на рішення чиновників, важливі для суспільства. Через те з яким би кричущим конфліктом нам не доводилося працювати, які б почуття не переповнювали нас, які б зовнішні сили не намагалися спровокувати, залучити, спокусити чи ще в якийсь інший спосіб включити нас у роботу з конфліктом, – кожного разу ми спочатку намагаємося сформулювати три найважливіші для нас речі: чи від нашого втручання буде користь суспільству, що ми хочемо отримати в результаті і як це позначиться на іміджі й репутації організації. І від цих трьох факторів залежить, чи ми будемо залагоджувати конфлікт, чи роздмухувати, чи взагалі не будемо втручатися.

Історія успіху

Світлана Смаль

заступник голови Херсонської міської
Асоціації журналістів “Південь”

Як влада заважала торгувати морозивом

1. Конфлікт

Ірина Оводовська почала торгувати морозивом у маленькому – 20 тис. населення – містечку Цюрупинську в 1997 році. Через Цюрупинск пролягає шлях до Чорноморського узбережжя, влітку тут багато курортників, отож торгівля морозивом процвітала й розвивалася, молода підприємниця відкривала все нові точки і робочі місця. Аж доки «морозивний бізнес» не вподобала дружина в. о. мера, яка про конкурентне змагання мала свої уявлення.

У 1999 році, коли Ірина прийшла до ХМАЖ «Південь» просити захисту, у неї лишилася всього одна торгова точка і реалізатор. Міськвиконком уперто відмовлявся дати дозвіл на відкриття нових точок. Підприємниця розповіла дуже типову для провінційних містечок історію.

Кожного дня по кілька разів до візка-холодильника Оводовської навідувалися перевіряючі - інспектори санстанції, податківці, дільничний міліціонер, постові міліціонери, навіть працівник кримінальної міліції у справах неповнолітніх. Усі велися демонстративно грубо, залякували реалізаторку і врешті решт перевіряли у неї... санітарну книжку. Через раз розписувалися

в журналі перевірок, не вказуючи мету перевірок.

Ірина Оводовська писала скарги до місцевої влади, але від того перевірок ставало ще більше. Врешті-решт податківці звинуватили підприємницю у порушенні податкового законодавства. Жінка подала позов до суду на протиправні дії податківців. Перевірки ще почастишали, у реалізаторки морозива вимагали показати документи, потім просто віднімали їх і забирали з собою. Після чого Ірина Оводовська мусила визволяти їх то в міліції, то в санстанції. Залякана реалізаторка збиралася полишити роботу в Оводовській, як і всі, хто працював до того.

Додому до підприємниці щовечора приїздили уазиком 3 – 4 міліціонери, демонстративно на очах у сусідів грюкали в двері, погрожували. Доводилося відчиняти. Їй не пояснювали причин вторгнення, а тільки залякували: мовляв, на тебе вже «відкрита» кримінальна справа, або ти прибирай свою торгову точку, або зараз вкинемо у машину й відвеземо в камеру, а дитину у дитячий будинок здамо (Ірина сама виховує доньку).

Ірина звернулася до прокуратури і виявилось, що проти неї справді порушена кримінальна справа, але в чому її звинувачують, ніхто так і не пояснив.

Ірина набралася відваги й пішла до в.о. мера Цюрупинська, якого знала багато років, але той сказав прямо: «Ти в Цюрупинську торгувати не будеш».

2. Аналіз конфлікту. Визначення мети

Критерії визначення мети:

- Мета має бути цікава для членів організації;
 - Мета повинна бути зрозуміла для громадськості;
 - Діяльність повинна приносити користь організації (збільшення кількості членів, збільшення її впливу і т.п.);
 - Відповідність мети Статуту організації.
-

Advocacy Institute, США.

Було очевидно, що на боці дружини в. о. мера вся чиновнича рать м. Цюрупинська. На боці приватної підприємниці на той момент було лише територіальне відділення Антимонопольного комітету (до якого вона звернулася в першу чергу), дрібні підприємці, які постраждали від свавілля влади в Цюрупинську, та їхні родичі. Але дрібні підприємці й родичі були залякані і вважали, що боротися немає ніякого сенсу, бо владу з її виконкомом, податківцями, прокурорами, міліціонерами, пожежниками та санітарними лікарями «подужати неможливо». Шукати союзників серед простого населення було марно. Ніяких незалежних об'єднань підприємців у Цюрупинську ми не виявили. За таких умов марно було сподіватися організувати бодай маленький пікет чи більш-менш масову акцію на підтримку підприємниці. Сили сторін були занадто нерівні.

Кілька слів хоча сказати про те, наскільки рішення щодо втручання в

конфлікт залежить від мети.

Якби ми ставили за мету допомогти одній Оводовській, то могли б почати з переговорів з владою, виступити посередниками. Антимонопольний комітет плюс журналіст відомої газети (або й кілька журналістів) – це могло б примусити владу на якийсь час дати спокій підприємниці. Але хіба це робота для правозахисників, а тим паче, для журналістів – рятувати нещасних оводовських, яких – сотні, а може й тисячі в кожному районі?

У даному випадку Цюрупинська влада порушила статті 6 (п.3), 8 та 13 Європейської Конвенції про захист прав людини та статті 3 (п.2), 21, 24, 30, 42, 43, 56, 62 Конституції України. Наша стратегічна мета була – добитися дотримання прав людини в органах місцевого самоврядування та органах влади Херсонської області. А щоб влада почала поважати права людини, треба було «осмілити» громадян області, щоб вони самі вимагали дотримання їхніх прав. Для цього потрібна була історія успіху, яка б давала право говорити й писати: люди, робіть, як ми, й у вас все вийде. Ця мета вимагала не переговорів і залагодження інтересів Оводовської, а «роздмухування» конфлікту, доведення його до такої напруги, коли у неправильно запрограмованій чиновницькій «машині» почнуть збої.

Але на той момент «машина» здавалася добре відлагодженим броньованим танком.

Надихало те, що Оводовська не збиралася здаватися. До цього ми вже набачилися скривджених владою громадян, які сподвигали нас на якісь дії, а після першої ж публікації прибігали й просили: не треба більш нічого писати, не треба нічого робити, я вже передумав, мені ж у цьому місті іще жити, у мене ж сім'я, діти... А ще гірше ми почувалися, коли влада «переграла» нас – на якийсь час припиняла утиски й обіцяла потрепілому який-небудь «шматочок сиру», аби тільки він позабирав звідусіль свої скарги.

Оводовська була справжній «міцний горішок», невідступний витривалий боець, це нас надихало.

Бачення суспільства – бажана реальність (ідеали, які по ки що не можуть бути досягнуті).

Місія – мета організації, яка визначається її баченням.

Стратегія – серія запланованих дій, розроблених для досягнення конкретних цілей.

Стратегія едвокасі – визначення чітких цілей та завдань для змін.

Advocacy Institute, США.

3. Коаліція

Справа ускладнювалася тим, що задля цієї кампанії ми не зуміли створити коаліцію. До того ми добре співпрацювали з обласним товариством захисту прав споживачів, але в даному випадку ми зібралися захищати не споживача, а бізнесмена. Асоціація захисту прав малих і середніх бізнесменів, адресу

якої нам дали в облдержадміністрації, кудись переїхала, але ніхто не знав, куди, й чи «жива» вона взагалі. Найдосвідченіша правозахисна організація в нашому регіоні – Фонд милосердя та здоров'я – за статутом має право надавати допомогу лише малозабезпеченим пенсіонерам, інвалідам, сиротам тощо. Оводовська не підпадала ні під одну з цих категорій. Врешті-решт ми знайшли вихід: Асоціація уклала угоду з Фондом про співпрацю й обмін послугами. Таким чином правозахисники Фонду могли цілком законно консультувати нас як своїх партнерів – з приводу будь-якої справи, в тому числі й справи Оводовської. А ми допомагали їм готувати публікації в пресі. Ми отримали безкоштовні послуги юриста, 10-річний досвід правозахисту та кваліфіковані людські ресурси.

Дуже велику роль у цій історії відіграв Антимонопольний Комітет. Він виявився справді незалежним, його керівник витримав кілька «наїздів» від найвищого обласного начальства, але до кінця тримався за букву закону.

Потім, аналізуючи ситуацію, ми зрозуміли, що союзників слід було шукати в першу чергу серед депутатів. Завжди є група депутатів, яким не дісталося місця «при мерові», або такі, що справді хочуть того, що й ми – правової держави в Україні. Депутати могли б дати нам багато корисної інформації, ініціювати розгляд конфлікту на депутатській комісії, примусили б мера звітувати про його вчинки – багато чого вони можуть. Але в ту пору – в 1999 році – ми ще не вміли працювати з депутатами.

Нині (дякуючи активній видавничій діяльності партнерської Херсонської обласної організації Комітету Виборців України) ми маємо список депутатів усіх рівнів – від районної до Верховної Ради – з робочими й домашніми адресами та телефонами. Ми збрали також банк даних про всі громадські організації області, з багатьма познайомилися, дізналися, хто чим займається, написали десятки статей про найкращих та найактивніших. Разом із ними ми створили Херсонську коаліцію НДО, взяли участь у Всеукраїнській Програмі «Партнерство за прозоре суспільство», завдяки чому маємо понад 150 надійних партнерів в різних регіонах України. Ми багато чого навчилися одне в одного й провели десятки спільних кампаній представництва інтересів та захисту прав людини.

4. Вибір «мішені»

У цій історії вибрати «мішені» було зовсім нелегко. «Мішені» – це особи, від яких реально залежить прийняття рішень, і на яких ми мали б спрямувати увесь тиск, від цього залежить вибір тактики.

Але хто мусив стати «мішенню № 1» в історії з Оводовською? В. о. мера? – Мери в нашій країні майже недосяжні для закону. Прокурор району? Так прокуратура у справі з Оводовською сама порушила права людини.

Несподівано порадував суд: він розглянув справу, визнав дії податкової адміністрації протизаконними й присудив сплатити Оводовській 1000 гривень компенсації моральної шкоди. Ми написали про це в 2-х найбільших газетах області. Але податківці й не збиралася нічого виплачувати, а до переслідування Ірини підключилася ще й обласна податкова адміністрація.

5. Збір інформації. Аналіз

Вирішили почекати й ретельніше вивчити ситуацію, пошукати слабкі місця в таборі противників. Оводовська ще раз понаписувала скарги, тепер вже під наглядом нашого юриста, грамотно посилаючись на закони та вимагаючи письмової відповіді у встановлений законом строк.

Ми написали запити від ХМАЖ «Південь» до всіх установ, які незаконно «тиснули» на підприємництво, в тому числі й до податкової інспекції: в чому звинувачується Оводовська? Отримали відповідь: «Згідно статі 32 Конституції України збирати, зберігати, використовувати і розповсюджувати конфіденційну інформацію про особу без її згоди не можна. Дана інформація на наш погляд є такою». Інші посадовці писали не менш безглузді листи. А Оводовській податківці взагалі відмовилися відповідати.

Тим часом Антимонопольний комітет завершив перевірку і виявив, що виконком Цюрупинської ради порушив закон, відмовивши Ірині у відкритті нових торговельних точок. На виконком наклали стягнення. Дві найтиражніші газети надрукували статті про «беспредел» у Цюрупинську.

Виконком заходився неспішно вивчати заяву Оводовської по новому колу... Конфлікт «підвис».

Ми почали збирати інформацію в ЗМІ про подібні історії в інших районах області, аналізувати їх. Ми збирали й свіжі факти використання владою податкової, міліції й прокуратури в ролі інструментів утиску підприємців. Ми здобули підтвердження того, що в Херсонській області це – система.

6. Його величність Випадок

І тут сталася подія, яка, на перший погляд, не мала до справи Оводовської прямого стосунку: в області змінився начальник податкової адміністрації. Розвідка доповіла, що новий начальник не має жодних особистих інтересів і зв'язків у Цюрупинську. Поза всяким сумнівом, це була «мішень»!

Мішені можуть бути:

- Первинні (люди, від яких безпосередньо залежить рішення питання, наприклад, мер міста);
 - Вторинні (люди, котрі мають вплив на тих, хто вирішує питання, наприклад, дружина мера).
- Часом легше досягнути цілі, впливаючи на людей, котрі знаходяться в близькому оточенні особи, від якої залежить прийняття рішення.
-

Advocacy Institute, США

Звичайно, начальник обласної податкової адміністрації не міг напряму вплинути на в. о. мера Цюрупинська, щоб той не переслідував Оводовську, але він міг вплинути на податківців Цюрупинська, заборонити їм виконувати протизаконні розпорядження мера, і цим самим позбавити його інструментів тиску на підприємництво.

Ця подія навела на думку перевірити інші кадрові зміни в районі й області. Виявилось, що начальник Цюрупинської міліції теж новий і – не з місцевих.

Ми міркували так: нові начальники не будуть довго покривати тих, хто з перших днів псує їм імідж і статистику. Головне наше завдання – вказати начальникам на тих, хто це робить.

7. Стратегія і тактика

Усе, що ми «виколупали» на податківців ближніх і дальніх районів області, сплило на сторінках газет. Потім зосередилися на Цюрупинському районі. Ще раз написали про Оводовську, розповіли все про всіх, процитували знущальні відповіді, отримані на наші запити. Усі публікації (старі й нові) надсилали усім начальникам (старим і новим) у супроводі листів на бланках Асоціації з проханням розслідувати факти й дати відповіді, які вкрай і якнайшвидше потрібні «у зв'язку з підготовкою нових публікацій». Копії надсилали «нагору» – начальникам начальників аж до Києва.

А тим часом ми знімали телепередачу. Це дуже швидко стало відомо в усіх кабінетах в Цюрупинську і навіть в Херсоні. Більшість посадовців – навіть дуже впливових і поважних – дуже бояться телеекрана. Через те, що на екрані дуже видно неправду.

Тут мені хочеться зробити деякі пояснення. Нам не раз закидали, що мовляв, ми порушуємо журналістську етику. Мовляв, журналісти повинні бути безсторонні, об'єктивні, нейтральні, вони не мають права ставати на сторону якоїсь однієї особи чи групи людей.

Хочу відразу запевнити: ми свято шануємо професійні стандарти й ніколи не використовуємо професійні можливості для «гри в одні ворота». Наша організація захищала не підприємництво Оводовську, а права людини. А саме в цій історії саме щодо цієї підприємниці були порушені статті 6 (п.3), 8 та 13 Європейської Конвенції про захист прав людини та статті 3 (п.2), 21, 24, 30, 42, 43, 56, 62 Конституції України. І мета наша була – добитися дотримання прав людини в органах влади м. Цюрупинська.

Я обдзвонила всіх причетних до історії з Оводовською посадовців і запропонувала їм висловити свою точку зору перед камерою. Усі, як один, відмовилися. Ми зняли кілька зачинених дверей з табличками, щоб глядач міг певнитися, що ми такі справді там побували.

Передача мала вийти на державному обласному каналі, з яким Херсонський обласний Фонд милосердя та здоров'я мав угоду, а ми мали угоду з Фондом. Ця непрямая система угод була продумана й розроблена задалегідь, адже наївно було сподіватися, що влада не спробує вдатися до звичних їх методів «не пущать». А «підставляти» колег, які працюють на державному телебаченні, було неетично й недалекоглядно. Врешті решт ця система угод і врятувала нашу телепередачу.

Напередодні виходу передачі в ефір головному редактору телебачення подзвонили з обласної податкової адміністрації й наказали «не пускати». Ще й зажадали касету – для попереднього перегляду. Готовий до такого повороту справи редактор повідомив, що за угодою з Фондом милосердя та здоров'я телерадіокомпанія відповідає тільки за технічну якість

відеокасети. Головний редактор запевнив, що не має уявлення, про що передача (і це була правда), бо технічну якість перевіряє технічний відділ, віддає касету авторам, а ті приносять її безпосередньо перед ефіром, а потім відразу ж забирають знову. «Шукайте керівників Фонду», - порадив головний редактор.

Доки податківці знайшли Фонд, доки з'ясували, що передачу виготовляє за угодою Асоціація журналістів «Південь», доки шукали Асоціацію й авторів, у нас був час підготуватися до розмови.

Ми обрали таку тактику: «вибити» податківців з їх звичної ролі «зміїв гориничів», яких всі бояться, і заманити на таке поле гри, де б вони почувалися непевно.

Податківці, очевидно, теж готувалися, бо щойно їхня представниця почула по телефону, що я і є автор передачі, вона грізно закричала: «Вас усіх купила Оводовська! Ми вас виведем на чисту воду! ». Саме тоді я вперше пошкодувала, що наш телефон не оснащений записуючим пристроєм.

Я люб'язно сказала, що дуже рада цьому дзвінку, що готова приїхати зі знімальною групою, все записати й пустити в ефір. Бо інакше наша передача вийде необ'єктивна, ми ж не можемо допустити, щоб на екрані була представлена позиція тільки однієї сторони, ми ж професіонали, ми ж прагнемо надати мікрофон усім...

Врешті-решт інтерв'ю погодився дати начальник відділу по боротьбі з корупцією Херсонської обласної податкової адміністрації. Він довго розповідав, що Оводовська постійно заважає працювати податківцям, грубіянить, лає нецензурними словами, погрожує їм. І що за це проти неї порушена кримінальна справа.

Мені лишилося задати тільки одне питання: «Кому належать інші точки з морозивом у Цюрупинську?». Він довго вмощувався на стільці, пускав очі під лоба, крєктав, зітхав і врешті решт вичавив із себе: «По роду діяльності ми повинні це знати, але не маємо права розголошувати інформацію».

Як я й обіцяла, ми вмонтували це інтерв'ю в передачу без жодних купюр. Після нього надали слово Оводовській, яка відверто сказала, що всі точки з продажу морозива у місті належать дружині в. о. мера. Не довелося навіть нічого коментувати. Над податківцем реготалася вся область, його цитували в тролейбусах і в перукарнях.

8. Перемога

Начальницю Цюрупинської податкової інспекції через тиждень зняли з роботи: при перевірці виявилось, що вона порушувала права не однієї Оводовської. Новий начальник районної міліції готував кілька наказів на звільнення. Одного вечора знайомий «УАЗик» зупинився біля будинку Оводовської – всі її грізні вчорашні кривдники в міліцейських кашкетах приїхали просити вибачення й обіцяли, що ніколи більш не будуть... На наш превеликий жаль, вони таки ублагали Ірину забрати скарги з райвідділу. Мотивація Ірини була традиційна: «мені тут жити».

Новий начальник міліції розшукав нашу Асоціацію, подякував за публікації й передачу, в якій ми «викрили недоліки», доповів, що всі винуватці покарані,

про що нам буде повідомлено письмово, а на закінчення розмови запропонував співпрацю.

Прокуратура припинила кримінальну справу проти Оводовської. Миськівконком дозволив їх відкрити нові торгові точки. Податківці виконали, нарешті, рішення суду й виплатили 1000 гривень компенсації за моральну шкоду.

Ми, журналісти, зробили все можливе, аби про цю історію дізналося якомога більше людей в нашій області та в інших регіонах України. Телепередачу про щорупинську морозивницю ми показуємо на семінарах, які проводимо для лідерів та активістів правозахисних НДО та журналістів. Ми досягли оперативної мети – отримали історію успіху й право говорити й писати: захищати права можливо, робіть, як ми, у вас теж все вийде. Ми впевнені, що це крок до нашої довгострокової мети – покращення ситуації з дотриманням прав людини в нашому регіоні.

Етапи стратегічного планування:

1. Визначення бачення, місії й стратегії.
 2. Аналіз SWOT (успіхи – недоліки – перешкоди – перспективи) дозволяє визначити:
 - Внутрішні можливості (сильні та слабкі сторони).
 - Зовнішнє оточення (загрози та можливості).
 3. Визначення та вибір альтернативних стратегій.
 4. Розробка стратегій.
 5. Оцінка короткострокових результатів.
-

Advocacy Institute, США.

Метод стратегічного планування едвокасі “5 колонок”

Мета	Союзники / противники	Ресурси організації	Мішені	Тактика (заходи, дії, кроки)
-------------	------------------------------	----------------------------	---------------	-------------------------------------

Довго-
строкова:

Оперативні
цілі:

1. _____
2. _____
3. _____

Advocacy Institute, США.

Від редколегії

Зараз, коли у нас більше досвіду, ми б неодмінно використали уповні такий вид дій, як судовий позов.

Рідко коли правозахисній громадській організації трапляється така «бездоганна» жертва беззаконня, як Ірина Оводовська. Як правило, малих і середніх підприємців важко захищати ще й тому, бо за діючим у нашій країні законодавством кожного бізнесмена можна завжди в чому-небудь звинуватити. А якщо немає «грівів» у бізнесі, то можна «підловити» на любові до горілки, а як не горілка, то міліція все одно «накопає» що-небудь – якщо отримає таку вказівку «згори».

Оводовська була на рідкість законослухняна морально чиста громадянка, яка сама виховувала дочку. Вона була достатньо смілива, щоб подати позов до суду на працівників мерії, міліції, прокуратури і вимагати компенсації моральної шкоди. Якби ми тоді підказали їй це, підтримали, вона б так і вчинила. І якби суд прийняв рішення на користь Оводовської, це була б значно вагоміша перемога, ніж та, яку ми отримали. Тому що не в усіх містах є журналістські правозахисні організації з широким доступом до ЗМІ. А навіть там, де є, журналісти не можуть захистити всіх, чиї права порушені. Та й не повинні журналісти цим займатися, для цього створена в державі система судів, які мусять відповідати європейським стандартам, бути кваліфікованими, незалежними, справедливими й доступними для всіх без винятку громадян.

І навіть якби районний суд не задовольнив позов Оводовської, це був би ще один привід для виступів у ЗМІ. А далі слід було подавати скаргу в обласний суд. А якби президія обласного визнала рішення районного правильним і залишила без змін, тоді ми вже точно подали б скаргу до Європейського Суду.

Багато хто вважає, що цей шлях занадто довгий, але з огляду на нашу мету ми до певної міри були зацікавлені, щоб конфлікт із Оводовською не вичерпався занадто швидко. До того ж, на цьому шляху в нас з'явився б матеріал для аналізу роботи районного суду, доступу до правосуддя в районі й області, інформаційний привід для регулярних публікацій у ЗМІ на цю тему.

Щодо міфу про те, ніби процедура подачі скарги в Європейський суд складна, дорога й для простих громадян недоступна, – то це справді тільки міф, створений, можливо, для того, щоб менше громадян туди подавалися. (Той факт, що багато справ від громадян України Європейський Суд визнає неприйнятними, свідчить лише про те, що наші громадяни ще не навчилися грамотно ці заяви складати).

Багатох відлякує термін очікування розгляду справ – 2-5 років. Але, по-перше, краще добитися справедливості через 5 років, ніж на все життя залишитися приниженим, а по-друге, нам вже відомі випадки, коли буквально через тиждень-два після того, як Європейський суд визнавав справу прийнятною, представники влади відновлювали всі порушені права заявника, аби не допустити справу до розгляду. З кожним днем наші громадяни стають освіченіші щодо своїх прав, сміливіші й наполегливіші, і врешті решт навчаться подавати грамотні заяви масово. І тоді наша влада стане перед вибором: або припинити порушувати права людини, або накладені Європейським судом штрафи спустошать державну скарбницю.

Розділ IV.

Ціна людської гідності

Від редколегії

Незаперечна істина: у кожного з нас є людська гідність та право бути щасливим – цінності, визнані світовою спільнотою та державою Україна.

Звернемося до Конституції України.

Найвищими соціальними цінностями в Україні визнаються: «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека...», «...Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є основним обов'язком держави» (ст. 3).

Стаття 56 Конституції України говорить:

«Кожен має право на відшкодування за рахунок держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

На жаль, українські громадяни ще й досі рідко використовують можливості, надані законом для захисту своєї людської гідності. Одні не знають, як це зробити, інші не вірять, що це можливо в нашій державі.

І тому більшість терпить нападки й приниження, зазіхання на нашу свободу й незалежність, свавілля недобросовісних чиновників, роботодавців, співгромадян.

Тим часом у світі не винайдено кращого інструменту для захисту людської гідності, як компенсація моральної шкоди через суд. У книзі судді Василя Паліюка «Моральна (немайнова) шкода» є цікаве спостереження: «Англійське законодавство, що передбачає відшкодування моральної (немайнової) шкоди, дивує своєю життєвою гнучкістю і глибоким практичним змістом. При розгляді даної категорії справ суди прагнули задовольняти вимоги кожного потерпілого за рахунок винного, не упускаючи жодного випадку. Задовольнялися вимоги і стосовно посадових осіб, що порушують права обивателя. Постійне стягування грошових сум із порушників прав і свобод громадян багато в чому сприяли в Англії виробленню ідеалу громадянина і служителя держави, зміцнюючи повагу до чужого права і чужої особистості...».

Отож тільки ми самі, громадяни України, можемо виховати чиновників і одне одного, неухильно вимагаючи компенсації моральної шкоди від усіх наших кривдників.

Якщо хтось вам казатиме, що простий громадянин України не може виграти справу по стягненню моральної шкоди, – не вірте! У громадській приймальні ХОФМЗ, в приймальнях наших партнерів вже є сотні таких виграних справ, і з кожним роком їх стає все більше. Чимало людей, що пройшли навчання в нашій організації, виграють судові процеси самі – їм допомагає правова грамотність, психологічна готовність до тривалих навантажень (моральних і фізичних), наполегливість. А семінари й тренінги на цю тему ми проводимо з 2001 року, коли зрозуміли, що захист людської гідності й честі, стягнення моральної шкоди з тих, хто на людську гідність зазіхає, – це прекрасний інструмент едвокасі, це дієвий засіб виховання посадових осіб, це метод вироблення ідеалу громадянина й служителя держави.

Що таке моральна шкода?

У пункті 3 Постанови № 4 Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року із змінами і доповненнями від 25 травня 2001 року говориться:

«Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків.

Під немайною шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності».

Що таке здоров'я?

Основи законодавства України про охорону здоров'я включають в поняття «здоров'я» фізичне, душевне і соціальне благополуччя (ст. 3).

Всесвітня Організація Здоров'я, позиції якої підтримує Законодавство України про охорону здоров'я, стверджує: «Здоров'я – це не відсутність хвороб і фізичних дефектів, а стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя». «Із усіх існуючих способів оцінки благополуччя єдиною правильною є суб'єктивна оцінка самого індивідуума, навіть коли вона не співпадає з об'єктивними висновками інших».

Наталя Бімбірайте

координатор коаліції «Партнерство за прозоре суспільство»

Як ми рятували кінотеатр „Україна”

У грудні 2002 року до громадської приймальні коаліції „Партнерство за прозоре суспільство” звернулася директор орендного підприємства “Кінотеатр “Україна” Марина Табакаєва.

Два роки поспіль обласна рада і облдержадміністрація намагаються забрати останній успішний кінотеатр в Херсоні – “Україна” – у колективу, що орендує приміщення. За офіційною версією – для передачі приміщення у власність комунальному підприємству “Кіновідеопрокат”, на той час повністю збитковому. За неофіційними даними – один з місцевих магнатів вирішив придбати приміщення у центрі міста для нічного казино, а чиновники облради й держадміністрації виконують його замовлення й намагаються розірвати з колективом договір оренди (документально не підтверджено).

Впродовж 2-х років влада чинила тиск на колектив – безперервні протизаконні перевірки комісій від облдержадміністрації, візити санстанції, пожежників, електриків, працівників обласного відділу по боротьбі з економічними злочинами УМВС.

Останні спробували було незаконно вилучити бухгалтерські документи “України”, а коли це не вдалося, закрили в Суворовському відділенні міліції двох беззахисних жінок – директора кінотеатру Марину Табакаєву та бухгалтера Ірину Рябошапку, кілька годин тримали без води та їжі, залякували, не дозволяючи подзвонити додому й сповістити, де вони й що з ними. Міліціонерів не зупинило навіть те, що Ірина була вагітна, втрачала свідомість, просила пити, їсти (через складну вагітність вона мусила робити це через встановлені лікарями проміжки часу). Ні їсти, ні пити їй довгий час не давали. Через ці тортури вона народила раніше строку, ледве вижила сама й дивом не втратила дитину.

Адміністрація кілька разів подавала позовні заяви до суду, але всі судові рішення були на користь колективу “України” й визнавали дії облдержадміністрації неправомірними. Незважаючи на це, тиск на колектив посилювався.

Коаліція НДО Херсонщини “Партнерство за прозоре суспільство”

доручила керівництво кампанією на захист інтересів і прав колективу орендного підприємства “Кінотеатр “Україна” юристу Громадської приймальні коаліції Наталі Козаренко, журналістці Херсонського міського Центру молодіжних ініціатив “Тотем” Ірині Ухваріній та президенту Херсонського обласного Фонду милосердя та здоров’я Аллі Тютюнник. Вони провели розслідування й опублікували 7 статей в газеті «Вгору» та на веб-сайті Uaravno www.uaravno.org. Згодом у кампанію включилися й інші газети.

Одночасно активісти коаліції розсилали запити в облдержадміністрацію, обласну раду, обласне управління культури, УМВС України в Херсонській області, в обласну прокуратуру, вказуючи на статті законів, які порушувалися щодо колективу кінотеатру. Відповіді на запити також використовувалися в публікаціях. В процесі розслідування Наталя Козаренко, Ірина Ухваріна та Алла Тютюнник зустрічалися з чиновниками облдержадміністрації та міліції, які чинили протиправні дії, а також з головою обласної ради. Директор та бухгалтер кінотеатру постійно отримували юридичні консультації в громадській приймальні. Бухгалтеру кінотеатру запропонували допомогу для оформлення судового позову та юридичного супроводу в судовому процесі з приводу тортур та завданої їй моральної шкоди працівниками відділу по боротьбі з економічними злочинами УМВС України в Херсонській області.

Завдяки проведеній коаліцією та газетою “Вгору” правозахисній кампанії голова Херсонської обласної ради Володимир Ходаковський видав розпорядження провести додаткову експертизу обґрунтованості передачі приміщення кінотеатру у власність збитковому підприємству “Кіновідеопрокат”. Результати експертизи показали, що в цьому не було жодного сенсу.

Колектив кінотеатру завдяки підтримці громадської приймальні коаліції, виграв кілька судів за позовами обласної ради.

Увесь малий та середній бізнес впродовж 9 місяців (стільки тривала кампанія) з хвилюванням спостерігав за двобоєм маленького колективу підприємців, коаліції громадських організацій та усєї адміністративної машини з її численними інструментами тиску. Ця історія успіху мала надзвичайно позитивний вплив на підприємців, що так само потерпають від протизаконних утисків влади.

Ще 2 значні зміни, що заслуговують на увагу, відбулися під час кампанії.

Якщо на початку деякі посадовці відповідали на запити громадської приймальні із запізненням, відбувалися відписками або не відповідали взагалі, то, зрозумівши, що усі їхні дії чи бездіяльність стануть відомі громаді завдяки публікаціям в газеті “Вгору”, вони почали дотримуватися Закону України “Про інформацію” й відповідати в установленні строки.

Оскільки вся історія перебувала під пильним наглядом громадськості й регулярно висвітлювалася в ЗМІ, судді місцевих судів, що розглядали цей конфлікт, намагалися продемонструвати, що вони справді незалежні, неупереджені й дотримуються букви закону.

Наталя Козаренко та Ірина Ухваріна стали переможцями конкурсу журналістських розслідувань “Ні – хабарам” (II і III місяця), проведеному коаліцією НДО Херсонщини “Партнерство за прозоре суспільство” у I-му півріччі 2003 року.

Але тоді нам так і не вдалося переконати Ірину Рябошапку подати заяву до суду на працівників міліції, з вини яких вона зазнала тортур і ледве не втратила дитину – вона боялася. Тільки через вісім місяців почуття людської гідності пересилило в ній страх і відразу перед новими зустрічами з кривдниками, необхідністю згадувати той страшний період...

Продовження цієї історії – в статті Ірини Ухваріної „Рости здоровим, Ростуку!”. 2003-2004 рр.

Історія успіху

Ірина Ухваріна

Херсонський міський центр молодіжних ініціатив „Тотем”

Рости здоровим, Ростуку!

Минув рік відтоді, як газета „Вгору” надрукувала драматичну історію про затримання співробітниками УБЕЗ директора й бухгалтера кінотеатру „Україна” та про рішення суду, який визнав дії правоохоронців протизаконними.

Бухгалтер кінотеатру Ірина Рябошапка в той час була на останніх місяцях вагітності. Кричуща несправедливість, демонстративна брутальність людей у формі, тортури, пережиті у відділенні міліції, призвели до того, що сина Ростика Ірина народила 8-місячним. Хлопчик цілий місяць був між життям і смертю – лікарі не відходили від нього, Ірина теж хворіла. За цей час її чоловік схуд на 16 кілограмів.

Але тільки через рік жінка наважилася звернутися в суд зі скаргою на своїх кривдників.

Ось як це було.

Поки Ірина Миколаївна лежала в лікарні на збереженні вагітності, потім доглядала хвору дитину, в кінотеатр постійно приходили працівники міліції, держадміністрації. Вони говорили, що конфлікту не було б, якби Ірина Миколаївна не повела себе так, що все трапилось через неї. В чому була неправильність її поведінки, не пояснювали. Натяками вони давали зрозуміти, що бухгалтер повинна була відразу віддати первинні документи, незалежно від того, законно чи незаконно вимагали їх працівники УБЕЗу і чи була на те згода директора кінотеатру.

Але останньою краплею був візит комісії з обласної держадміністрації, котра – знову! – прийшла віднімати кінотеатр (“Вгору” № 10 від 5 грудня 2002 г., “Пристрасті навколо ”України”). Ростіку тоді щойно виповнилося півроку. Він тільки-тільки нагнав у розвитку своїх ровесників.

„Він важив усього 1 кілограм 700 грамів, коли народився. Коли дитя вже повинно тримати голівку, він тільки спав і їв, спав і їв – і ні на що не реагував, розповіла Ірина Рябошапка. _ Дитина в два з половиною місці вже повинна гратися з іграшками, а він тільки почав відкривати очі й усміхатися... Погана погода – йому погано, жарко – йому погано, маленький протяг – йому погано... Я покинула все: старшого сина, чоловіка, роботу, дім. І тільки його підняла, тільки повірила, що вже нічого не треба боятися. І тут...”

Ірину Рябошапку включили в склад обласної комісії прийому-передачі кінотеатру „Україна” (це був черговий „наїзд” влади, який колективу за допомогою коаліції громадських організацій і ЗМІ вдалося відбити). Того дня вона пішла на роботу. Перед тим саме вийшла стаття в газеті. Ірина згадує: „Усі зібралися в холі. Представниця комісії ехидно так мені говорить: - Так что, Ирина Николаевна, это все из-за нас, да? Родила раньше срока, ребеночек маленький, да? Муж похудел, да? И что, неужели это все из-за нас?!”

Отоді терпець її урвався і вона подала в суд позов на працівників правоохоронних органів.

І відразу ж наштовхнулася на спротив системи. Спочатку довго не призначали суддю. Потім суддя довго вивчав заяву... Зателефонувавши 25 листопада 2003 року вона почула, що суд іще навіть не призначали. А коли наступного дня прийшла в суд, їй повідомили, що суддя саме вчора – 25-го листопада – справу розглянув і, оскільки ніхто не прийшов, то він її закрив.

Арина Рябошапка знову збрала документи, знову заплатила мито й знову подала заяву. Але тепер вона ходила в суд регулярно, як на роботу. Кілька разів відповідачі не приходили, засідання переносилося. І, нарешті, 16 липня 2004 року суд відбувся.

У суді були присутні три сторони: позивач – Ірина Рябошапка і відповідачі – представники УМВС в Херсонській області та держказначейства (останні зобов’язані бути присутні, коли відповідач – представник державної влади). Тут, в суді представники УМВС не заперечували своєї вини. Сперечалися лише з приводу того, хто й скільки мусить заплатити. Представник держказначейства наполягав, аби шкоду компенсував той працівник, чії дії були визнані неправомірними. Ірина наполягала, щоб моральну шкоду їй компенсувала саме держава: „Адже убезовець не прийшов до нас сам, просто так. Очевидно, він виконував наказ начальства. Наказ, який у їхній структурі не заведено обговорювати. А начальство теж дав наказ хтось „згори”. Я хочу, щоб у міліції зрозуміли: людям, котрі представляють державну владу, не можна чинити беззаконня”.

Ірина наполягала, що сума компенсації завданої їй моральної шкоди має бути 60 тисяч гривень (щодо матеріальної шкоди, то в неї тільки аптечних чеків збереглося на 636,93 грн). До того, як з нею сталася біда, Ірина не планувала довго бути у відпустці по догляду за дитиною – максимум три місяці. У подружжя Рябошапок вже був один син, і другу дитину вони могли

собі дозволити тільки в розрахунок на те, що працюватимуть і зароблятимуть удвох. І колектив „України” на Ірину розраховував, нікого на її місце не шукав. Але через те, що Ростик народився передчасно, був дуже кволенький, Ірині довелося залишитися вдома. Сім’я ледве-ледве зводила кінці з кінцями.

„В суді мені сказали, що ця сума – 60 тисяч – необґрунтована. Я хотіла пройти судово психоемоційну експертизу, це роблять у психоневрологічних лікарнях. Там спеціалісти визначають, яку насправді психологічну травму перенесла людина. Але суддя сказав, що це тільки затягне час, бо ця експертиза ні на що не вплине. Він сказав, що суддя не зобов’язаний зважати на її результати... І я не зробила цю експертизу. Власне, для мене не так важлива була сума, як захистити своє чесне ім’я”.

Того ж таки 16 липня Суворовський місцевий суд в м. Херсоні ухвалив рішення: стягнути на користь Рябошапки Ірини Миколаївни з державного бюджету 636, 93 гривні в рахунок компенсації за спричинену матеріальну шкоду та 5 тисяч гривень в рахунок компенсації за спричинення їй моральної шкоди діями працівників УМВС України в Херсонській області. Ні державне казначейство, ні УМВС апеляцію не подали.

2004 р.

Історія успіху

Поліна Михайлова

консультант громадської приймальні
Херсонського обласного Фонду
милосердя та здоров’я

1000 гривень моральної шкоди – дієвий виховний засіб

У Херсоні в старому будинку було дві квартири. В одній жила пенсіонерка, а другу купив заможний молодий чоловік і – затіяв євроремонт. За його задумом ремонтники повинні були старі стіни прибрати, а нові поставити. Про Марію Анатоліївну ніхто не згадував, доки спільна із сусідом стіна не впала в її квартиру.

Спочатку сусід ввічливо обіцяв відремонтувати стіну, тим паче, що це було нескладно: робітники є, матеріалів потрібно небагато. Але час ішов, а обіцянки не виконувалися. А потім робітники закінчили ремонт у сусіда й зникли. Марія Анатоліївна просила сусіда дати трохи грошей, щоб вона сама відремонтувала свою стіну. Але той взагалі “перестав упізнавати” її.

Звернення до ЖЕКу не дало результату. Майстер ЖЕКу пожаліла

пенсіонерку й порадила звернутися до громадської приймальні Фонду милосердя та здоров'я. Там юристи підготували позовну заяву до суду про стягнення з сусіда матеріальних витрат на ремонт, а також компенсації моральної шкоди, бо напереживалася й наплакалася пенсіонерка за цей час немало.

Спочатку Марія Анатоліївна суду боялася, тому приходила з бойовими подругами (в молодості вони всі були фронтовими медсестрами). Літні жінки на засіданнях суду сідали лікоть до ліктя – як на фронті. Так Марії Анатоліївні легше було терпіти грізні образливі крики судді, котрому явно більше подобався молодий заможний бізнесмен, ніж бідна бабуся.

Із часом засідання траплялися все рідше, вони увесь час відкладалися з якоюсь причин, і подругам доводилося умовляти втомлену від переживань Марію Анатоліївну, щоб не відступала. Юристи громадської приймальні підтримали пенсіонерку на свій лад: написали скаргу на грубе поводження судді. І врешті-решт витримка фронтовички перемогла: змінився суддя, і новий служитель Феміди віжразу ж виніс постанову на користь пенсіонерки. Марія Анатоліївна отримала від сусіда гроші на ремонт квартири (суму втричі більшу, ніж та, яку просила у нього Марія Анатоліївна) і компенсацію моральної шкоди в сумі 1000 гривень.

Від цієї історії всім користь: Марія Анатоліївна відремонтувала стіну й перестала боятися судів; її молодий сусід отримав урок і, можливо, навіть запам'ятав, що не завжди “крутість” допомагає виграти неправедну справу і що пенсіонерок не варто кривдити, бо це може дорого коштувати; відсторонений від ведення справи суддя отримав уявлення про силу і впливовість громадських організацій; а Фонд милосердя та здоров'я отримав ще одну подяку від усього колектива колишніх фронтових медсестричок.

2003 р.

Історія успіху

Анатолій Іванюченко

голова Миколаївського обласного
Комітету „Правозахисник-І”,
координатор обласної коаліції
“Партнерство за прозоре суспільство”

Неповага до споживача дорого коштує

Із мешканкою м. Миколаєва Ларисою Леонтєвою трапилася ось яка історія. У магазині “Двері”, котрий належить “ПП Бережний С. М”, 23.12.02 вона замовила виготовити їй кілька кімнатних дверей загальною вартістю

4761 грн. Передоплата склала 2376 грн. Попри зобов'язання “ПП Бережний С. М” виконати замовлення до 15.01.03, частину дверей Ларисі Леонтєвій привезли до 30.01.03, частину – 02.02.03, а останню частину - аж 10.04.03. За цей період замовниця сплатила ще 1300 грн. та 838 грн., усього – 4514 грн. І тут замовниця виявила, що і коробки дверей, і самі двері мають числені дефекти. Якийсь час Лариса Леонтєва ходила в магазин “Двері” й намагалася переконати авторів дефектів, що вони повинні все виправити. Вона навіть звернулася до Миколаївського обласного управління із захисту прав споживачів, спеціалісти якого склали детальний акт про дефекти дверей та дверних коробок. Та власник магазину Сергій Бережний виправляти ті дефекти не схотів.

І тоді Лариса Леонтєва звернулася до громадської приймальні незалежної профспілки “Вітрила” (учасника Миколаївської коаліції “Партнерство за прозоре суспільство”). Коаліціанти вирішили допомогти жінці в судовому порядку захистити власні права. Інтереси Леонтєвої представляв голова профспілки Ігор Іванчук. Він підготував позовну заяву та впродовж року відвідував судові засідання, на які не завжди приходили Сергій Бережний та його адвокат.

Розглянувши скаргу Леонтєвої, вивчивши її документи (замовлення № 248, квитанції про сплату грошей, акт про дефекти дверей) вислухавши сторони, Місцевий суд Заводського району м. Миколаєва вирішив, що відповідач не виконав вимогу ст. 12 закону „Про захист прав споживачів” щодо якості наданих послуг, виконаних робіт.

У відповідності до ст. 15 споживач має право відмовитись від договору про виконання робіт та надання послуг та вимагати відшкодування збитків, якщо виконавець своєчасно не почне виконувати договір або не виконає роботи в строк. Згідно з вимогами ст. 14 закону „Про захист прав споживачів”, за кожен день затримки усунення недоліків понад встановлений строк споживачеві сплачується неустойка в розмірі 1 % вартості товару. Термін виконання договору Лариси Леонтєвої вичерпався 15.01.03. Тобто, починаючи від 15.01.03 на момент розгляду справи відповідач затримав усунення недоліків на 305 днів. Таким чином, як сказано в рішенні суду, відповідач повинен виплатити 4514 грн. та неустойку в розмірі 1% x 305 днів, що разом складає 13725 грн. в рахунок відшкодування матеріальної шкоди. На підставі ст. 24 закону „Про захист прав споживачів”, суд вирішує й питання відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Позивачка та її представник зазначили, що відповідач ввів її в оману, бо гарантував якість товару. Психічні та фізичні страждання позивачки відбилися на її родині, було втрачено її душевну рівновагу через побутові проблеми, викликані незадовільною якістю встановлених дверей. Тому суд вирішив, що вимоги позивачки є обґрунтованими, але можуть бути задоволеними частково – в розмірі 1000 грн. Одночасно з відповідача стягнуто на користь позивачки судові витрати в розмірі 145 грн. 75 коп.

Суд ухвалив також зобов'язати Бережного С. М. усунути недоліки виготовлення дверей в комплекті згідно договору та у відповідності до переліку недоліків, зазначених в акті комісії Миколаївського обласного управління із захисту прав споживачів від 02.04.03.

Попри спроби відповідача оскаржити вище згадане рішення, воно вступило в законну силу. Сьогодні, після відмови Бережного добровільно виконати рішення суду, його майно арештовано державними виконавцями. Сподіваємось, цей захід швидко переконає підприємця, що усувати дефекти, допущені працівниками власної фірми, краще відразу і якнайшвидше.

2003 р.

Історія успіху

Іван Мельник

юрист громадської приймальні
Кам'янець-Подільської коаліції
“Партнерство за прозоре
суспільство”

Перемогти монополіста – можливо

Мешканець Кам'янець-Подільська Василь Олинець вирішив відключити свою квартиру від централізованого теплопостачання і встановити індивідуальне опалення. Впродовж двох років він неодноразово звертався до підприємства „Кам'янець-Подільськтеплокомуненерго” з проханням „відрізати” теплопостачання й видати йому технічні умови на встановлення індивідуальної системи опалення у квартирі. І щоразу підприємство безпідставно відмовляло йому в цих законних вимогах і посилалося на лист Держбуду України від 14 грудня 2001 року № 3/12-357, пункт 6.34 ДБН В 2.5-20-2001 „Газопостачання”: нібито в тому листі говорилося, що газові каміни, конвектори, калорифери та інші типи газового опалювального обладнання заводського виготовлення можна встановлювати тільки в нових будинках висотою до 10-ти поверхів (включно). Або під час реконструкції старих, але при умові облаштування поквартального опалення всіх квартир у будинку.

Ми звернулися до Хмельницького обласного територіального відділення Антимонопольного комітету, і його адміністративна колегія визнала дії підприємства „Кам'янець-Подільськтеплокомуненерго” неправомірними – „Кам'янець-Подільськтеплокомуненерго” порушило Закон України “Про захист економічної конкуренції” та створило перешкоди виходу з ринку покупців. За це на „Кам'янець-Подільськтеплокомуненерго” був накладений штраф у розмірі 2000 гривень.

Незважаючи на це, підприємство знову відмовило п. Олинцю, цього разу пояснення було таке: припинення подачі тепла у його квартиру порушить тепловий баланс у сусідніх квартирах.

Відповідно до п. 9 Правил надання населенню послуг з водо-, теплопостачання та водовідведення, затверджених постановою КМУ від 30 грудня 1997 року № 1497 із змінами, станом на 15 травня 2003 року в разі відмови споживача від користування послугами з водо-, теплопостачання та водовідведення останній має право розірвати договір та вимагати відключення відповідних опалювальних систем.

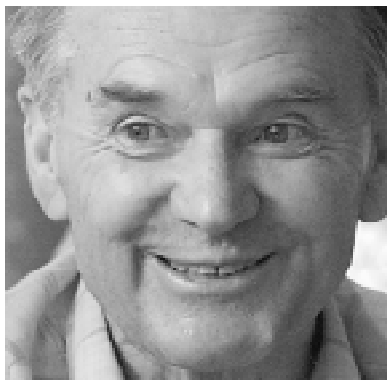
Між Василем Олинцем та підприємством “Кам’янець-Подільськтеплокомуненерго” ніякого договору не було, і він не мав наміру укладати його й оплачувати послуги, про що повідомив підприємство письмово.

Юрист громадської приймальні „Партнерство за прозоре суспільство” допоміг панові Василю Олинцю скласти позовну заяву в суд до підприємства “Кам’янець-Подільськтеплокомуненерго” з вимогою видати технічні умови на відключення від централізованого опалення його та відшкодування йому моральної шкоди.

На судовому засіданні представник “Кам’янець-Подільськтеплокомуненерго” не визнавав законні вимоги Василя Олинця. Він запевняв, що відключення квартири позивача від мереж теплопостачання неможливе, оскільки це може призвести до гідравлічного розрегулювання внутрішньо-будинкових систем центрального опалення, до збільшення питомих витрат теплової енергії в теплових мережах, зниження економічної роботи насосного обладнання, порушення теплового режиму будинку в квартирах, розташованих поряд та інше.

Усі ці мотиви суд визнав безпідставними й 10 лютого 2004 року позов задовольнив: зобов’язав комунальне підприємство “Кам’янець-Подільськтеплокомуненерго” видати Василю Олинцю технічні умови на відключення його квартири від центральної мережі теплопостачання та провести відключення і стягнути на користь п. Олинця 300 гривень компенсації моральної шкоди.

2004р.

Віталій Нікітенко

голова правління Херсонського міського товариства захисту прав споживачів

За грубе попрання Конституції України – 3000 гривень

Коли рейдова бригада Херсонських міських електромереж прибула для перевірки технічного стану електромережі в будинку споживача Миколи Лозовського, вдома була тільки його дванадцятирічна донька Даша.

Контролери постукали в двері, дівчинка запитала: „Хто там?“, – вони представилися. Крізь двері дівчинка відповіла, що батьків немає вдома, про перевірку вона нічого не знає, а відкривати двері незнайомим людям їй заборонено.

Працівники міських електромереж Л. Максак, Ю. Морчун, та І. Сержанюк загроюкали кулаками в двері – та так, що відскочила клямка, двері відчинилися й вони самовільно, без дозволу зайшли на приватну територію, чим порушили гарантовану Конституцією України недоторканість житла.

Дівчинка вирішила, що в дім увірвалися бандити, й дуже злякалася. Стресовий стан дитини контролерів не зупинив, і вони приступили до обшуку квартири. Склали акт про порушення опломбування лічильника (ніби пломба була встановлена не самими ж працівниками електромереж) і примусили дванадцятирічну дитину(!) підписати його. Комісія Херсонських міських електромереж акт розглянула й призначила Миколі Лозовському донарахування – як порушнику Правил користування електроенергією.

За заявою Миколи Лозовського прокуратура Комсомольського району м. Херсона провела розслідування, визнала дії контролерів незаконними й направила на адресу адміністрації Херсонських міських електромереж представлення. Скандал розростався, і керівництво електричної контори притягло винуватців до дисциплінарної відповідальності, а комісія терміново анулювала рішення про донарахування Миколі Лозовському.

Дашині батьки не погодилися з таким незначним покаранням для людей, із чієї вини у дівчинки стався нервовий розлад, порушилося здоров'я – вона три місяці не ходила в школу. Самі батьки дуже тяжко переносили недугу дитини.

У липні 2003 року вони звернулися в громадську приймальню коаліції

„Партнерство за прозоре суспільство” з проханням представляти їхні інтереси в суді за позовом про компенсацію моральної шкоди. За дорученням коаліції інтереси сім’ї Лозових в суді представляв юрист міського товариства захисту прав споживачів Іван Шум.

Суддя місцевого суду Суворовського району м. Херсона 11 лютого 2004 року відмовив позивачам, Він не побачив прямих доказів того, що погіршення здоров’я дитини пов’язане з протиправними діями рейдової бригади. Всі члени коаліції, котрі знали цю історію, були вражені таким „гуманним” ставленням суду до електричного монополіста, і оскаржили його рішення в Апеляційному суді Херсонської області.

Через майже чотири місяці – 02.06.2004 г. колегія суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду визнала незаконність рішення суду Суворовського місцевого суду в м. Херсоні й ухвалила рішення: “Позовні вимоги Лозовського Миколи й Лозовської Ірини задовольнити частково. Стягти з ВАТ „Енергопостачальна компанія” „Херсонобленерго” в рахунок моральної шкоди на користь Лозовського М. М. – 1500 грн., на користь Лозовських І. К. – 1500 грн”.

Суд відмітив і порушення працівниками Херсонських міських електромереж конституційних прав громадян, і порушення ними прав споживачів, і той факт, що своїми діями вони спричинили шкоду здоров’ю неповнолітньої дитини. Особливо порадувало посилення судді на Конституцію України – таке в Херсонських судах поки що трапляється нечасто.

2004 р.

Затягнув ремонт даху – плати 2992 грн.!

Вікторія Олександрівна Терлецькі з неповнолітнім сином живе на 5-му поверсі п’ятиповерхового будинку – у так званій „Хрущові”. У 2000 році їхньому розміреному житті почалися біди.

Над їхньою квартирою продрівився старий дах, і дощі й сніги почали потрапляти в квартиру. На стелі йстінах пообсипалася штукатурка, повідклеювалися й почорніли шпалери, з’явилася пліснява, вікна й двері порозбухали, а підлоги здулися. В усіх кімнатах довелося ставити миски, виварки й тазки, щоб збирати воду.

„Ночами ми з сином не могли заснути від задушливої вологості й запаху плісняви, від монотонного стуку крапель, що падали зі стелі, - розповіла Вікторія Олександрівна. – Іноді пласти штукатурки з шумом падали на підлогу поруч із нашими ліжками. Я зверталася до Господа відвернути від нас біду”.

Вікторія Олександрівна в усній і письмовій формі вимагала від приватного підприємства “Майстер Люкс”, яке зобов’язалося доглядати будинок, щоб воно відремонтувало дах.

Вікторія Олександрівна писала листи і в житлово-комунальний відділ Херсонського бавовняного комбінату, голові правління ХБК. Звідти прислали комісії. Члени комісії уважно обстежували квартиру Терлецької, склали кошториси, жахалися з катастрофічних умов житла, душевно співчували,

але при цьому ніхто й пальцем не поворухнув, щоб хоч щось зробити для порятунку житла.

Відповіді керівників житлово-експлуатаційних організацій були одноманітні: „Немає грошей”. Дехто з них обіцяв відремонтувати дах, навіть називав строки ремонту, але з кожним новим зверненням Вікторії Олександрівни терміни переносились на „пізніше”.

ЖЕО Херсонського бавовняного комбінату (будинок належить цьому підприємству) могло б відремонтувати ці 10 квадратних м діявого даху, домовитися з Вікторією Олександрівною провести ремонт за її рахунок, а потім зарахувати цю суму як квартплату. Але ніхто в житлофонді не хотів цього зробити. Після 4-х років листування з ЖЕКами Вікторія Олександрівна з відчаєм звернулася 17 лютого 2004 року в Херсонську громадську приймальню „Партнерство за прозоре суспільство”. Коаліція доручила вести цю справу Херсонському міському товариству захисту прав споживачів.

Комісія товариства провела ретельно обстежила квартиру Вікторії Олександрівни Терлецької, склала звіт про її технічний стан та кошторис завданої неякісним комунальним обслуговуванням матеріальної шкоди.

Усі документи й вимогу зробити ремонт даху ми відправили на розгляд керівництву ВАТ ХБК. Але й через місяць нічого не змінилося. Після того наша комісія запропонувала Вікторії Олександрівні зібрати необхідні документи й звернутися до суду з вимогою компенсації матеріальної й моральної шкоди.

І, нарешті, 29 липня 2004 року місцевий суд Дніпровського району м. Херсона прийняв рішення: “Стягти з відповідача ВАТ Херсонський бавовняний комбінат на користь позивача Терлецької Вікторії Олександрівни в рахунок компенсації завданої їй квартирі неякісним наданням послуг матеріальної шкоди – 1967 гривень та завданих моральних страждань – 1025 гривень”.

2004 р.

Розділ V.

Європейський суд як
інструмент виховання
власної держави

ПИШІТЬ СКАРГИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ

Із 11 вересня 1997 року, коли в нашій країні набув чинності Закон України «Про ратифікацію Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини» у нас (в тому числі й тих, хто проживає або перебуває проїздом на території України) з'явилася можливість звертатися зі скаргами до Страсбурга – у Європейський Суд з прав людини.

Зверніть увагу: якщо перед тим, як звернутись до Європейського суду Ви поскаржились до Комітету з прав людини ООН Європейський Суд з прав людини не розглядатиме Вашої скарги.

На що можна скаржитися?

Перед тим, як звернутися до Європейського Суду, переконайтеся в тому, що порушення вашого права регламентується Конвенцією про захист прав людини та основних свобод.

Коли, кому в якому випадку?

Право на звернення за міжнародним захистом виникає за умови одночасного дотримання наступних умов:

- **по-перше**, якщо вичерпані всі можливі способи правового захисту всередині країни. Це означає, що спочатку слід пройти першу, апеляційну і касаційну інстанції, розгляд справи у яких залежить від громадянина;
- **по-друге**, якщо не пропущений термін подачі скарги. Звернутися до Європейського Суду можна впродовж півроку від моменту ухвалення остаточного судового рішення.

Як подати заяву?

Європейський Суд приймає заяви на факти порушень прав, захищених Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод.

Короткий перелік основних прав, захищених Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод

Короткий перелік основних прав, захищених Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод

- право на життя (ст. 2 Конвенції);
- право на захист від катувань та іншого жорстокого, нелюдського або принизливого поводження або покарання (ст. 3 Конвенції);
- право на свободу й особисту недоторканність (ст. 5 Конвенції), окрім обмежень на підставах, передбачених законом;
- право на свободу пересування і вибору місця проживання (ст. 2 Протоколу №4 Конвенції);

· право на справедливий судовий розгляд (ст. 6 Конвенції): «Кожна людина при визначенні її громадянських прав і обов'язків або при висуненні проти неї будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону. Судове рішення оголошується прилюдно, але преса і відвідувачі можуть не допускатися в зал засідань протягом усього судового розгляду або якоїсь його частини з метою збереження моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси малолітніх чи захисту конфіденційності особистого життя сторін або у разі крайньої необхідності, якщо, на думку суду, в особливих випадках привселюдність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. Також ця стаття передбачає, що людина, обвинувачена у вчиненні кримінального злочину, вважається невинною доти, поки її вину не буде доведено згідно з законом. При цьому людині, яку обвинувачують у вчиненні кримінального злочину, гарантуються якнайменш такі права:

а) бути негайно і детально поінформованою зрозумілою для неї мовою про характер і причину обвинувачення проти неї;

б) мати достатньо часу й можливостей для підготовки свого захисту;

с) захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника на свій власний вибір або, якщо вона не має коштів для оплати правової допомоги захисника, одержувати таку допомогу безкоштовно, якщо цього вимагають інтереси правосуддя;

д) допитувати свідків, що свідчать проти неї, або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків з її сторони на тих самих умовах, що і свідків, які свідчать проти неї;

е) отримувати безкоштовну допомогу перекладача, якщо вона не розуміє і не розмовляє мовою, яка використовується у суді.

· право на захист від зазіхань на приватне життя (ст. 8 Конвенції);

· право на свободу думки, совісті, релігії (ст. 9 Конвенції);

· право на свободу виявлення поглядів, що включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів (ст. 10 Конвенції);

· право на свободу асоціацій (ст. 11 Конвенції);

· право одружуватися і створювати сім'ю по досягненні шлюбного віку (ст. 12 Конвенції);

· право на ефективні засоби правового захисту перед державою, навіть у тому випадку, якщо таке порушення вчинене особами, що діяли в офіційній якості (ст. 13 Конвенції);

· право на захист від дискримінації (ст. 14 Конвенції).

Аби самостійно звернутися до Європейського Суду, зберіть наступні документи:

- вирок по кримінальній справі або рішення суду першої інстанції по цивільній справі;
 - рішення апеляційної та касаційної інстанцій;
- будь-які документи і матеріали, що підтверджують факт порушення прав людини, про які ви пишете в заяві.

Зверніть увагу!

Писати до Європейського Суду можна **українською і російською мовами!**

Всі документи, що додаються до заяви, також можуть бути російською або українською мовами!

Постарайтеся писати розбірливо. Хоча ви маєте право писати російською мовою, врахуйте, що ви пишете в Європейський Суд, котрий знаходиться у Франції, і вашу заяву читатимуть іноземці. Якщо є можливість, надрукуйте заяву (ця умова не обов'язкова). Додавати оригінали документів і завіряти їх у нотаріуса не потрібно! Важливо, щоб усі копії можна було прочитати без труднощів.

Клопіт доведення фактів порушення прав людини лежить на заявнику. Це справедливо, адже в даному випадку держава виступає в ролі відповідача і їй повинне бути забезпечене право на безсторонній суд.

Пам'ятайте!

Звертатися за міжнародним захистом може **тільки той**, чие право, закріплене в Європейській Конвенції, порушено з боку держави. У виняткових випадках в інтересах потерпілого можуть звернутися його родичі (якщо людина за станом здоров'я сама не може це зробити або якщо її немає в живих, а також батьки неповнолітніх осіб).

Іноді буває дуже важко довести факт порушення прав людини. Якщо не вистачає документів, можна пред'явити побічні докази: посилання на існуючих свідків, їх свідчення, клопотання (які не було задоволено судом) про допит свідків, що можуть підтвердити правоту заявника, докази відсутності реальної можливості рівноправного захисту.

Не підлягає розгляду заява, якщо вона:

- анонімна;
 - є предметом розгляду іншого міжнародного органу;
 - визнана несумісною з положеннями Європейської Конвенції;
 - недостатньо обгрунтована;
 - подана з порушенням термінів, обговорених Європейською Конвенцією, або процедур оскарження усередині країни.
-

Для розгляду скарги в Європейському Суді не обов'язкова (але дуже бажана) особиста присутність заявника або його представника. На процесі обов'язково повинний бути представник держави. Всі витрати по розгляду справи, в тому числі і компенсацію витрат по участі в процесі, несе Рада Європи. Так само Європейський Суд за певних умов може робити безкоштовну юридичну допомогу заявнику, який не має достатніх фінансових можливостей (подібне становище має бути документально підтвердженим).

Ви не несете ніяких витрат під час розгляду вашої скарги!

Багато хто з тих, хто хотів би звернутися до Європейського Суду, не роблять цього. Бояться витрат. Листування, поїздки, проживання – все за рахунок Ради Європи! Державного мита, як у наших судах, немає. Усе безкоштовно. Ці витрати компенсують із кишені держави, винної в порушенні прав людини.

Як відправити заяву

Заяву до Європейського Суду Ви повинні відправити самостійно. Ніякі державні установи (крім пошти) не можуть бути використані в якості посередників для пересилки. Після одержання Вашої заяви Секретаріат Ради Європи направить Вам необхідну інформацію про Ваші подальші дії. Заяву разом із документами, що додаються до неї, відправте за розміщеною вище адресою рекомендованим листом із повідомленням про вручення (можна без повідомлення).

Зверніть увагу: заява в Європейський Суд може бути написана у довільній формі, ніяких спеціальних бланків не потрібно. Достатньо звичайного аркуша з учнівського зошита, або будь-якого іншого аркуша.

І ось ви відправили заяву...

Спочатку вивчаються документи, запитуються відсутні папери і приймається проміжне рішення про те, чи стосується зміст заяви до компетенції Європейського Суду.

Прийнявши позитивне рішення про належність, міжнародний правовий орган дає сторонам можливість залагодити справу замиренням. У разі невдачі починає розглядати скаргу по суті.

Якщо рішення або міра покарання, прийняті судовою або іншою владою всередині держави, цілком або частково суперечать зобов'язанням, що випливають із положень Конвенції, а також якщо внутрішнє право держави, на яку подається скарга, допускає лише часткове відшкодування наслідків такого рішення, Суд приймає рішення на користь потерпілої сторони, тобто визнає, що права людини порушені, і зобов'язує країну – відповідача компенсувати це в грошовому вираженні. Сума компенсації може бути різною – 10 000, 20 000, 30 000 доларів – у залежності від того, наскільки постраждав заявник. Рішення Європейського Суду не підлягає оскарженню й обов'язкове до виконання.

Європейський Суд не є судом в українському розумінні цього слова. Він не переглядає справи як суд більш високої інстанції, не обговорює доведеність обвинувачення, слухність застосування внутрішнього законодавства тієї або іншої країни, не дає оцінку прийнятим або відхиленним судом доказам і мірі покарання (крім проявів несправедливого суду). Європейська Конвенція встановлює, головним чином, цивільні і політичні права і не захищає трудові, житлові права, а також право на гідне життя і тому подібні соціальні права, тому Європейський Суд не розглядає заяви про порушення таких прав. Інакше кажучи, скаржитися потрібно тільки у випадках порушень відповідних статей Конвенції про захист прав людини.

Суд розглядає тільки ті скарги, що спрямовані проти держав, котрі підписали й ратифікували Конвенцію з прав людини, і які відносяться до подій, котрі наступили після ратифікації дійсної Конвенції даною державою. Суд не може розглядати скарги, спрямовані проти приватних осіб або недержавних (комерційних) організацій. На це положення варто звернути особливу увагу. Жодний український громадянин не має права наполягати на задоволенні навіть надзвичайно справедливих вимог, якщо вони адресовані не до держави.

І ще. Європейський Суд приймає до розгляду заяви про випадки, коли не виконуються вже прийняті судові рішення. Наприклад, про виплату вам зарплати, про вселення, про повернення вам вашої власності й ін. Також приймуть заяву про тривалу, без причини, затримку розгляду вашої справи в суді, про неприйняття вашої заяви українським судом.

Процедура розгляду справ у Європейському Суді тривала: іноді вона тягнеться до п'ятих років. Правда, зараз установлені нові тимчасові рамки. Але, як відомо, час летить дуже швидко і якщо ви вважаєте, що не знайшли справедливості у своїй державі – дерзайте. Шанс захистити свої права є.

Адреса Європейського Суду з прав людини:
COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
Conseil de l'Europe
F-67075 Strasbourg Cedex
France.
факс: 8-10-33-88-41-27-30

СУДОВІ РІШЕННЯ СТОСОВНО УКРАЇНИ

За 7 років з моменту ратифікації Україною Конвенції про захист прав та основних свобод людини (1997 р.) до Європейського суду звернулося близько 8000 наших громадян. Із поданих ними скарг в 2000 році було визнано прийнятними для розгляду 26 заяв, а в 2003 році – 156. На вересень 2004 року Європейський суд з прав людини ухвалив 22 рішення стосовно України, в 21 з яких було констатовано порушення в Україні прав, гарантованих Конвенцією. В одному випадку досягнуто мирного врегулювання спору.

За цими позовами Україна вже сплатила 653 тисячі євро.

Багатьох засмучує той факт, що ухвал Європейського суду щодо позовів до України так мало. Це тому, що далеко не всі, навіть у суддівському середовищі, розуміють значення цих ухвал для кожного з нас. Адже в Конституції України чітко записано: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». І тому кожне рішення Європейського суду вказує всім суддям країн, які ратифікували Конвенцію, в тому числі й суддям України, як потрібно використовувати міжнародне право в процесі ухвалення рішення по справі.

Наприклад, 29 червня 2004 року Європейський суд виніс аж три рішення стосовно України – за позовами викладачів Конотопського ПТУ Ірини Ливень та Ганни Жовнір, а також колишнього військовослужбовця Анатолія Войтенка. Їхні заяви стосувалися порушення права на справедливий судовий розгляд в розумні терміни (ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод). Громадяни України скаржилися на тривале невиконання рішень українських судів – заявники свого часу звернулися в суди з позовами про стягнення на їхню користь надбавок за вислугу років та матеріальну допомогу, а також відшкодування за речове довольтво та витрат на проїзд. Незважаючи на те, що рішення були винесені на їхню користь, довгий час вони не виконувалися. Причина, на яку посилалися при цьому відповідачі та державні виконавці – відсутність коштів у бюджеті. Своїми рішеннями Європейський суд вже вкотре визнав, що уряд не може посилатися на відсутність коштів у бюджеті для погашення заборгованості, тому що це – проблема влади, а не громадянина, чиї права порушені. Європейський суд зобов'язав державу Україна виплатити позивачам по 3 тисячі євро в порядку компенсації моральної шкоди, а харків'янину Войтенкові – 2000 євро компенсації моральної шкоди та 440 євро заборгованості по виплатах. Рішення Європейського суду мають виконуватися в тримісячний термін.

Також Європейський суд визнав недостатніми національні засоби захисту прав громадянина на виконання рішення суду та відшкодування боргу держави.

Якщо держава Україна не вживе дієвих заходів для усунення причин порушення прав людини стосовно своєчасності виконання судових рішень, то всі заяви, подані тими, хто зіткнувся з не виправдано затягнутим виконанням судового рішення по відшкодуванню зарплатні або інших виплат

з бюджетних закладів, будуть розглядатися Європейським судом аналогічнодо справ Ливень та Жовнер. Українські суди також зобов'язані орієнтуватися на рішення Європейського суду.

На жаль, ще й досі в Україні не надто багато рішень національних судів з посиланням на Європейську Конвенцію з прав людини та рішення-прецеденти Європейського суду. За епохи правління Леоніда Кучми в багатьох районних центрах та й в обласних містах судді не були забезпечені навіть текстом Європейської Конвенції, не кажучи вже про рішення Європейського Суду. А предмет «Права людини» у більшості юридичних вузів в Україні почали викладати після 2000 року. Міжнародні та українські недержавні організації зробили набагато більше, ніж держава, для навчання українських суддів, забезпечення їх необхідними інформаційними матеріалами на тему захисту прав людини та доступом до мережі Інтернет. Правозахисні організації, такі, як Харківська правозахисна група, Луганський обласний Комітет захисту прав людини першими почали допомагати українським громадянам готувати заяви до Європейського суду.

Юристи Херсонського обласного Фонду милосердя та здоров'я теж мають власний досвід підготовки заяв до Європейського суду з прав людини – 7 заяв вже пройшли попередню експертизу й отримали реєстраційний номер, одна заява визнана прийнятною.

Рішення Європейського суду та справи, що визнані прийнятними, можна знайти на веб-сайті www.echr.coe.int французькою та англійською мовами.

Деякі справи українською мовою є на веб-сайті Харківської правозахисної групи www.khpg.org. Там же є текст Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу 11 з Протоколами 1, 4, 6 і 7, англійською мовою та у перекладі Секретаріату Європейського суду на українську мову. Юридичну силу мають тексти Конвенції на французькій та англійській мовах. На цьому ж сайті є стаття «Звернення до Європейського суду з прав людини» Михайла Буроменського, формуляр заяви до Європейського суду і Пояснювальна записка щодо заповнення формуляру.

Кайсин та інші проти України (№46144/99)

(Перше судове рішення стосовно України)

13 заявників – громадяни України, що працювали на державному гірничо-видобувному комбінаті, 16 жовтня 1998 року подали скаргу щодо невиконання рішення суду міста Червоноград, що підтвердив їхнє право на отримання пенсії по інвалідності і зобов'язав їхнього роботодавця виплатити визначені суми. Стаття 6. Заявники стверджували, що стали жертвами порушення параграфу 1 статті 6 Конвенції через невиконання рішення суду першої інстанції міста Червонограда, відповідно до якого за ними визнавалося право на пенсію за інвалідністю, а шахта № 2 м. Червонограда повинна була виплатити суми, які ті вимагали.

Розглянувши зауваження сторін, 27 січня 2000 року Суд визнав заяву прийнятною. Листом від 12 жовтня 2000 року Уряд повідомив Суд, що сторони уклали угоду, відповідно до якої уряд повинен виплатити заявникам суми, що дорівнюють загалом сумі пенсії за інвалідністю та відшкодування

шкоди:

- першому заявнику - 40574,23 українських гривень, з яких 23000 гривні відшкодування шкоди;
- другому заявнику – 18604,94 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- третьому заявнику – 17765,71 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- четвертому заявнику – 18563,84 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- п'ятому заявнику – 19785,78 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- шостому заявнику – 26956,48 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- сьомому заявнику – 17322,25 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- восьмому заявнику – 12275 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- дев'ятому заявнику – 21288,35 12275 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- десятому заявнику – 25117,88 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- одинадцятому заявнику – 61310,18 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- дванадцятому заявнику – 82359,09 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди;
- тринадцятому заявнику – 16325,17 українських гривень, з яких 5000 гривень відшкодування шкоди.

Листом від 1 грудня 2000 року Уряд повідомив Суд, що 26 жовтня 2000 року на рахунки заявників в Ощадному банку України були переведені відповідні кошти для остаточного врегулювання питань, які стали предметом заяви відповідно до Конвенції. Також Уряд зазначив, що заявники повинні забрати заяви.

Листом від 26 жовтня 2000 року заявники повідомили Суд, що вони отримали зазначені суми відповідно до угоди, укладеної з Урядом 11 жовтня 2000 року і що вони не мають жодних претензій до держави.

Наталія Козаренко

керівник громадської приймальні
коаліції „Партнерство за прозоре
суспільство”

Пенсіонерка виховує державу Україна

„Мадам, в отношении Вашего письма мы имеем честь сообщить Вам...” – так починається лист секретаря Європейського суду, адресований мешканці Херсона, колишній працівниці центрального конструкторського бюро „Ізумруд” Наталі Патріно.

Наталія Олександрівна пенсіонерка. Коли в 2000 році вона звільнилася з роботи, то очікувала, що підприємство виплатить їй і заборгованість по заробітній платі. Принаймні, цього вимагають статті 116, 117 Кодексу законів про працю. Та минуло півроку, а заборгованість залишилася. Тоді Наталія Олександрівна звернулася до суду, і 24.04.2001 року місцевий суд Комсомольського району виніс рішення про стягнення заробітної плати з ЦКБ. Але – нічого не змінилося.

До цього моменту ситуація розвивалася досить стандартно. Але далі одурені пенсіонери „Ізумруду” – а їх було кілька десятків – вирішили, що відстоювати свої права краще гуртом. Вони звернулися в громадську приймальню коаліції „Партнерство за прозоре суспільство”, і юристи допомогли їм створити громадську організацію „Справедливість”. Відтоді вони все робили разом: писали колективні листи в правоохоронні організації, гуртом ходили на прийоми до відповідальних чиновників.

У 2002 році Херсонська міська Асоціація журналістів „Південь” на їхнє прохання провела засідання прес-клубу, на яке, окрім голови громадської організації „Справедливість” Юрія Кузьменка, запросили і заступника начальника Херсонського обласного управління юстиції з питань виконання судових рішень Віталія Оліфіренка. Він при журналістах пообіцяв, що гроші з ЦКБ за рішенням суду стягнуть.

Справді, після прес-конференції пенсіонерам частково виплатили заборгованість. Але потім знову все завмерло. І тоді юристи коаліції „Партнерство за прозоре суспільство” допомогли усім бажаючим скласти

заяви до Європейського суду (прикро, але більшість пенсіонерів ЦКБ зайняли очікувальну позицію й не наважилися подати скарги до Європейського суду – „щоб чого не вийшло”).

Першою заяву подала Наталя Патріно. І ось на початку 2004 року пенсіонерка отримала повідомлення про те, що її скарга визнана прийнятною. А в серпні 2004 року від секретаріату Європейського суду прийшло повідомлення, що суд надіслав державі Україна матеріали справи з проханням надати пояснення, чому в Україні не виконуються рішення суду. А буквально через кілька днів Наталю Олександрівну запросили до бухгалтерії ЦКБ „Ізумруд” і виплатили заборговану зарплатню. Але – без урахування компенсації втрати частини зароблених грошей внаслідок інфляції (у 2001 році гривня „важила” значно більше, ніж зараз).

Наталя Олександрівна не збирається відмовлятися від позову в Європейський суд, вона має твердий намір отримати від держави Україна грошову компенсацію за те, що впродовж трьох років витратила час і нерви, аби добитися виконання рішення суду й отримати чесно зароблені гроші. Пенсіонерка переконана, що громадяни повинні виховувати свою державу, і Європейський суд – підходящий інструмент для цього.

Розділ VI.

Ви зможете все, коли
застосуєте едвокасі

Що таке “Едвокасі”?

Три роки тому, коли вийшло перше видання „Права людини для міцних горішків”, автори проекту витратили чимало часу, щоб знайти в українській мові відповідник терміна “едвокасі” (наголос на першому складі). Те, що вдалося знайти, було швидше пояснення, що таке едвокасі, ніж термін. Явище для нашого суспільства було настільки нове, що навіть не мало назви.

Отож - що таке едвокасі?

“**Едвокасі** – робота з людьми та організаціями, щоб внести зміни”.

(Центр розвитку та діяльності в галузі народонаселення, СЕДПА, США, 1995).

На знімку українські правозахисники – випускники Інституту Едвокасі: вгорі – Ксенія Ляпіна, Людмила Фірсова, Руслан Маринуца, Інна Підлуська, Ігор Камінник, Олексій Шумило, Алла Тютюнник; внизу – співробітники Advocacy Institute старший керівник програм Морін Берк, співдиректор Катлін Д. Шікі, засновник та спів директор інституту Девід Коен. 1999 рік, Вашингтон, США.

“**Едвокасі** – постановка проблеми на порядок денний, розробка рішення для цієї проблеми, побудова підтримки дії над проблемою та над її рішенням”.

(Центр розвитку та діяльності в галузі народонаселення, СЕДПА, США, Вступ до едвокасі, 1977).

“**Едвокасі** – організовані зусилля, спрямовані на системні і незворотні зміни в оточуючому середовищі; захист і представництво інтересів іншого”.

“**Едвокасі** – громадська ініціатива, спрямована на перерозподіл ресурсів. Едвокасі - це лоббіювання в ім'я соціальної справедливості. Лоббіювання з метою досягнення соціальної справедливості є мистецтвом лоббіювання без наявності істотних фінансових можливостей. Такого роду лоббісти повинні бути більш спритними, ніж їхні опоненти. Вони можуть протипоставити моральні

цінності й аргументи, підтримку низів традиційній зброї влади - грошам і викручуванню рук. Люди і їхні таланти є важливими ресурсами, що повинні поповнюватися і підтримуватися”.

(Advocacy Institute, Washington, USA).

„**Адвокасі** – це громадське лобіювання”.

Національний демократичний інститут міжнародних відносин, США.

“**Адвокасі** – техніки ефективних дій на захист суспільства (правові, політичні та публічні дії)”.

(Хельсинський Фонд по правах людини, 1997 р., Варшава).

„**Адвокасі** (представництво та захист прав та інтересів громадян) - це вид діяльності, за якої громадяни та громадські організації висловлюють занепокоєння щодо порушення своїх прав, а також вдаються до активних дій для їх захисту. Наприклад, представники новостворених асоціацій власників будинків (кондомініумів) у різних регіонах України захищають свої інтереси, пропонуючи зміни до чинного законодавства, що дозволять їм відповідати за стан будинків, якими вони нині володіють.

(Мережа громадської активності UCAN) www.ucan-isc.org.ua

У 2003-2004 рр. у громадських організаціях України прижилося 2 терміни, якими називають описану вище діяльність:

- громадське лобіювання;
- представництво та захист прав та інтересів громадян.

Девід Коен

Співголова правління Інституту
Едвокасі, США

Вплив на владу – це теж влада

Громадські правозахисники повинні розуміти і вміти сформулювати значення слова «едвокасі». Едвокасі передбачає новаторство та експериментаторство, засноване на ініціативі, досвіді, на практичних діях, на активній участі.

Ось одне з робочих визначень едвокасі:

Організовані зусилля та дії, які застосовують інструменти демократії з метою зміцнення демократичного процесу. Ці інструменти можуть включати в себе вибори, лобіювання, масові акції, громадянську непокору, переговори, взаємні поступки та звернення до суду. Ці зусилля та дії мають на меті переконати тих, хто має політичну та економічну владу, сформулювати, прийняти і здійснювати таку політичну лінію, яка здатна буде поліпшити життя людей, котрі мають менші економічні можливості та меншу політичну владу в загальноприйнятому розумінні цього слова. Едвокасі ставить за мету досягнення кінцевого результату: зміну громадянських інститутів, а також владних взаємостосунків всередині та між ними таким чином, щоб ті, хто має менше політичних та економічних можливостей, отримав більше і того, й іншого.

Ми, співробітники Інституту Едвокасі, вважаємо, що політика не обмежується партіями, а зачіпає цінності і переконання. Політикою переповненні не лише політичні партії та кандидати, але й громадські проблеми. Ми повинні вітати обговорення цих проблем, а не замовчувати їх. Едвокасі включає в себе політику. Едвокасі має справу з проблемами політики й економічної влади. Едвокасі ставить питання і отримує відповідь на те, хто що отримує, скільки і як швидко.

Ми, громадські правозахисники, повинні домагатися перемін не лише за допомогою виборів, або лише масових акцій, або лише лобіювання, або лише розповсюдження інформації, або лише силами коаліцій чи преси. Ніщо не повинно вважатися єдиним засобом.

Характерні риси едвокасі:

- вимагає участі, певних дій від громадян, організацій, громадських інститутів;
- проводить свої вимоги через політичну систему та механізм прийняття рішень;
- має справу з проблемами, які до цього залишалися без уваги;
- створює проблему та (або) політичний досвід, який інакше не існував би;
- залучає громадян, зацікавлених у рішенні того чи іншого питання, або тих, хто зрозумів, що мусить бути в цьому зацікавлений;

Трибуна для обговорення громадських проблем

Едвокасі створює трибуну для обговорення суспільно значимих проблем. Щоб використати цю трибуну найбільш ефективно, громадські правозахисники повинні продумувати, планувати та використовувати інформацію у відповідності до своїх цінностей і бажаних політичних результатів.

Громадське обговорення вимагає:

- наявності документації та аналізу;
- створення загальної картини (з використанням розповідей та ілюстрацій);
- громадської підтримки.

Громадські обговорення передбачають наявність та участь таких дійових осіб:

- співтовариства;
- тимчасові союзи;
- довгострокові коаліції;
- засоби масової інформації;
- законодавчі гілки влади;
- міжнародні фінансові структури.

Вимагайте підзвітності з боку фінансових інститутів та міжнародних організацій. Вони повинні з повагою ставитися до громадських організацій і відчувати свою підзвітність їм.

Громадські правозахисники повинні знати:

• **Структуру:** Як влаштовані відділ уряду або міністерства? Хто відповідає за прийняття рішень? Яка структура відділу або міністерства? Хто має реальну владу – міністр, заступник, керівник відділу? Яка процедура прийняття рішень?

• **Функції:** Які визначені законом функції міністерства або парламенту? За що вони відповідають? Яким чином?

• **Суть:** Що наповнює офіційні структури і функції? Чи є неформальний елемент у процесі прийняття рішень? На якому рівні приймаються рішення всередині структур? Хто виносить питання для обговорення і прийняття рішень. Хто впливає на стосунки між формальними і неформальними частинами системи?

• **Влада:** Який вплив тієї чи іншої групи політиків на прийняття рішень? З яких питань?

• **Обмеження:** Чим вони обмежені? Чи пов'язані ці обмеження з бюджетом? Чи є ще якісь інші групи відповідальних за рішення політиків в інших структурах?

• **Вплив:** Яким чином можна знайти доступ до відповідальних за прийняття рішень? Чи досить бути знайомим із кимось, хто має знайомих у цих органах? Чи можна це зробити за допомогою друкованих або електронних засобів масової інформації? Чи є у когось із політиків особисті мотиви займатися тими проблемами, які вас хвилюють?

Механізми, які влада може використати проти вас: активна пропаганда, загроза застосування сили, нападки з боку держави, відмова у наданні державних та приватних коштів.

Після того, як громадська організація починає свою багатопланову діяльність, вона повинна бути готова зайнятися стратегічним плануванням. Ви musíte чітко розуміти, що вас обмежує, але при цьому ні в якому разі не применшувати власні сильні сторони. Організація повинна діяти, виходячи зі своїх можливостей (наприклад, що вона вкладає у вирішення громадської проблеми, як вона може вплинути на політиків). Організація мусить розуміти структуру, функції та сутність різних систем, що дозволить реалістично і системно підходити до власних можливостей і політичних дій, які будуть застосовуватися опонентами.

Те, що спочатку може здаватися безвихідною ситуацією, часто вирішується швидко й успішно за умови наполегливості й винахідливості об'єднаних людей. Чудесна перевага нашої роботи у її непередбачуваності. Непередбачуваність таїть у собі великі розчарування і дивовижні сюрпризи. Розуміння системи збільшує шанси сюрпризів і знижує можливості розчарувань.

Особисті та інституціональні переваги участі в едвокасі

Необхідно визнати, що участь в едвокасі дає можливість учасникам особисті переваги. Водночас ці переваги сприяють успіху організації, у якій працює правозахисник. Таким чином едвокасі

- надає почуття впевненості людині і тим, хто з нею має справу;
- знімає наліт загадковості з політичного процесу;
- показує необхідність участі всіх, привертає увагу до різноманітних джерел допомоги та на те, що кожен повинен працювати в команді і мати різні обов'язки;
- дає можливість учасникам втілювати свої ідеї і мати справу з широкою аудиторією;
- вчить користуватися сучасними технічними засобами: аудіо, відео та комп'ютерним обладнанням;
- підкреслює цінність усвідомлення себе, як частини чогось більшого;
- допомагає учасникам подолати ізольованість та почуття самотності.

Окрім того, участь в громадських акціях свідчить про те, що людина, яка цікавиться політикою, виконує свої громадянські обов'язки. Розвиток громадянських взаємовідносин дозволяє громадянам та їх організаціям

зрозуміти сутність і навчитися використовувати власні можливості.

Здатність правозахисника будувати громадські взаєностосунки

Задумайтесь на секунду про ту проблему, над якою ви працюєте (наприклад, якість води, надання житла жертвам землетрусу чи повені, припинення дискримінації жінок і т. п.). Відстоювання своєї позиції вимагатиме від вас налагодження суспільних взаєностосунків на рівні села, району, міста або на рівні парламенту, міністерства, незалежної комісії або законодавчого органа. Як правозахисник, ви мусите знайти засоби відстоювання своєї позиції всередині політичної системи.

Розвиток такої можливості є джерелом впливу і влади для вас і вашої організації. Вплив належить зміцнювати очевидними відкритими засобами, що вимагає постійної перевірки правильності використовуваної вами інформації. Саме ви відповідаєте за правдивість того, що сповіщаєте пресі, офіційним особам та, наприклад, місцевій поліції.

Задля того, щоб збільшити міру свого впливу, ви можете сповістити певним законодавчим органам про те, що проінформуєте виборців про їхню позицію (чи опозицію по відношенню до конкретної проблеми. Влада покарати і влада нагородити може бути великим стимулом, якщо ним користуватися грамотно. Ця влада абсолютно конкретна і залежить від знання системи і обраної людини. Не слід розглядати цю можливість як всемогутню зброю – можливість добитися поразки або перемоги цього депутата на наступних виборах. Покарання може бути ефективно використане, якщо всі дізнаються, що депутат був відсутній під час голосування по ключовому закону, або не зміг правильно розпорядитися часом, відведеним для запитань.

Використання такої влади або, як це інколи трапляється, погрози до неї вдатися, дозволяє вам і вашій організації грати роль у політичному процесі, активізувати громадян, кидати виклик владі і покращувати життя тих, хто обділений політичними й економічними можливостями. Їх сила і здібності, які вони вносять в громадське життя, дають їм можливість діяти й досягати своєї мети як незалежним людям.

Гідність має власну владу і заслуговує на нашу повагу.

**За навчальними матеріалами
Advocacy Institute, 1999 рік.**

1629 K St., NW, #200
Washington, DC 20006
p: 202.777.7575
f: 202.777.7577

e-mail: info@advocacy.org, <http://www.advocacy.org>

Наталя Бімбірайте

голова виконавчого комітету
Херсонського обласного Фонду
милосердя та здоров'я

Як ми з мерією створили Центр Громадського Правозахисту

Громадська приймальня при Херсонському обласному Фонді милосердя та здоров'я працює від початку його створення – із 1989 року. На жаль, проблема правової допомоги малозабезпеченим верствам населення нашою державою не вирішена й досі, і довгий час Фонд був єдиною організацією, де бідняки могли безкоштовно отримати юридичні консультації та допомогу в складанні юридичних документів.

Та чим краще ми працювали, тим більше людей зверталось до нас за допомогою, і скоро ми зрозуміли, що власними силами не зможемо вирішити цю проблему.

Окрім того, що ми надавали правову допомогу малозабезпеченим, до 2000 року наша громадська приймальня була єдиним у Херсонській області місцем, де відбувалося навчання і стажування правозахисників-волонтерів, активістів інших організацій. Згодом і бажаних начатися стало так багато, що ми мусили задуматися над реорганізацією роботи громадської приймальні.

У 2000 році виникла ідея розширити громадську приймальню, залучити до роботи в ній правозахисників інших НДО, студентів юридичних вузів, чиновників та спробувати використати можливості владних структур у справі захисту прав людини.

Перед нами стояло завдання: зробити таку пропозицію владі, від якої вона не зможе відмовитися, отримати додаткове приміщення від міської влади і в той же час не втратити незалежність, оскільки захистом прав людини НДО може ефективно займатися лише доти, доки вона незалежна.

Завдання ускладнювалося тим, що в Херсонській мерії до правозахисних організацій не дуже приязне ставлення, а також тим, що вподобане нами приміщення вже було обіцяне дуже потужній державній організації. Наші симпатії в мерії запевняли, що не варто навіть витратити зусилля. Але ми вирішили спробувати.

1. Ділова пропозиція

Для початку ми написали ділову пропозицію до начальника відділу праці та соціального захисту Херсонського міськвиконкому добродійки Рузгіс О. В., бо саме в цей відділ щодня приходили десятки скаржників, які потребували правової допомоги. Ділова пропозиція виглядала так: один абзац – про нашу організацію, другий абзац – аналіз проблеми, третій абзац – шляхи вирішення проблеми, четвертий абзац – перелік конкретних заходів, які ми пропонуємо здійснити, п'ятий абзац – що це дасть місту, мерії, даному відділу та його працівникам.

2. Програма

Олена Рузгіс, котра щодня мусила приймати скривджених й сушити голову, як їм допомогти, зраділа нашій пропозиції. Разом з нею розробили „Програму взаємодії виконкому Херсонської міської ради та Херсонського обласного Фонду милосердя та здоров'я по організації правової допомоги малозабезпеченим верствам населення”. Фонд зобов'язався організувати прийом і правову допомогу біднякам, залучити до роботи в громадській приймальні правозахисників із інших НДО та студентів юридичних вузів, навчати їх, а працівники відділу зоюув'язалися проводити семінари й консультувати наших волонтерів та студентів-юристів, надати допомогу у створенні інформаційно-довідкової служби про державні органи, створені для соціального захисту малозабезпечених клієнтів, про їхні обов'язки, методи впливу на представників цих структур, про пільги для малозабезпечених та порядок їх отримання тощо. Програму ми узгодили із заступником мера, відповідального за роботу в цій галузі.

Тільки після того ми написали ділову пропозицію до мера міста, доклали до неї розроблену разом з Оленою В'ячеславівною Програму та заяву на отримання в оренду давно вподобаного нами приміщення (з конкретною адресою та інформацією про те, що воно кілька днів тому звільнилося). Пропозицію супроводжував лист підтримки, підписаний лідерами 10-ти громадських організацій області. Заступник мера та Олена В'ячеславівна особисто доповідали меру про нашу Програму та очевидні вигоди її втілення для громади міста й для мерії.

3. Листи підтримки

Через кілька днів до мера почали надходити листи (звичайно ж, не самі по собі, а організовані нами) від керівників обласних державних організацій: заступника голови обласної держадміністрації, начальника служби у справах неповнолітніх, начальника управління у справах сім'ї та молоді та інших. По 1 – 2 листа щодня впродовж 10 днів, щоб справа не забулася в поточних клопотах. Але й після цього рішення не було прийняте.

Тоді листи до мера написали редактори 2-х найтиражніших газет.

Кожен автор – і держслужбовці, й редактори – писали про дуже конкретні акції, проведені разом з нами і завдяки нам, через те загалом вони поступово один за одним розповідали славу біографію нашої організації та описували наші з ними подвиги.

4. Початок роботи

Тим часом відділ Олени В'ячеславівни, не дожидаючи затвердження Програми міськвиконкомом, почав присилати нам скажників, які потребували безкоштовних юридичних консультацій, правової допомоги та представлення інтересів в суді. Працівники облдержадміністрації теж почали присилати до нас клієнтів. Управління та відділи соціального захисту, прокуратури, навіть управління юстиції. Наші волонтери й студенти-юристи приймали, консультували, писали позовні заяви, представляли інтереси й вигравали справи в суді. А потім ще й суддя одного з районів направила до нас бездомну психічно хвору жінку, у якої родичі відняли житло і яка 4 роки не могла ніде добитися захисту, і ми допомогли оформити всі документи й виграти справу.

По правді сказати, ми хотіли займатися тільки правами людини, а не конфліктами між родичами чи суперечками між сусідами. Але основна наша мета була – навчити й надихнути людей відстоювати свої права перед владою. Але для того, щоб людина наважилася відстоювати свої права перед владою, їй потрібно допомогти реанімувати свою людську гідність та отримати певні навички. І для цього можуть згодитися будь-які конфліктні ситуації, в тому числі й з сусідами чи родичами.

Окрім того, у нас на стажуванні на той час вже було 12 студентів-юристів, вони залюбки тренувалися на цивільних справах, навіть якщо це не стосувалося порушення прав людини.

До того ж, спори із сусідами й родичами рідко обходилися без підкупу чи змови однієї зі сторін із чиновниками чи правоохоронцями (особливо якщо йшлося про квартири самотніх людей похилого віку, неповнолітніх, психічно неповносправних), а на цьому рівні неодмінно проявлялося порушення прав людини.

Ще одне: на той час ми вже знали: для отого, щоб знайти одну яскраву переконливу справу для стратегічної тяжби, після якої можуть відбутися системні зміни в суспільстві, іноді потрібно „перелопатити” сотні тонн „руди”.

5. Угода

Власне, програма вже здійснювалася повним ходом, Олена В'ячеславівна навіть провела семінар для нас. А програма все ще не була ухвалена й приміщення, яке ми просили в орунду, все ще було “нічیه”.

Одного дня до нас нагрянула ціла делегація, у якій були працівники мерії та державної організації, котра теж претендувала на приміщення, вони довго оглядали наші кімнати, обміряли спірне приміщення, коридори, не надто доброзичливо допитувалися у працівників та волонтерів Фонду, що тут робиться.

Наші симпатки в мерії сповістили, що на мера дуже “тиснуть згори”. (Хоча ми й не розуміли, де це у мера “гора” – адже за законом він незалежний ні від облдержадміністрації, ні від кого іншого, окрім міської ради).

Після цього ми зробили ще одну спробу “узаконити” наші стосунки з мерією: склали угоду про співпрацю, у якій чітко й детально визначили обов'язки сторін. Тобто, Положення ми виклали у вигляді угоди, в разі

підписання якої мером вона б набула сили юридичного документу. За цією угодою мерія зобов'язана була надати нам приміщення для Громадської приймальні.

Угода лягла на стіл мерові і... залишилася там лежати – мер сказав, що подумає.

5. Публікації в ЗМІ

На той час наша Громадська приймальня вже мала кілька красивих зворушливих історій успіху, які можна було пропонувати ЗМІ. У публікаціях в найтиражніших газетах, у телевізійних репортажах та в інтерв'ю по радіо ми ні словом не дорікали мерії. Ми розповідали про нашу спільну з мерією Програму та про те, яку користь вона дає місту – в цифрах і фактах. Ми порахували, скільки і яких послуг ми надаємо безкоштовно малозабезпеченим людям, не беручи жодної гривні з бюджету міста, і скільки б це коштувало громаді, якби мерія сама взялася б вирішити проблему правової допомоги біднякам. На чиновників мерії суми справили велике враження.

На знімку (зліва направо): студенти-юристи Олександр Бабійчук, Олександр Бурмагін, Денис Костюнін, Інна Червонюк, та керівник проекту Наталя Козаренко, 2000 рік.

Пенсіонери, інваліди, багатодітні мами, що отримали допомогу в нашій громадській приймальні, писали вдячні листи в ЗМІ і, ясна річ, до мерії.

6. Партнерство – велика сила

Коли й після цього мер не підписав угоду, ми звернулися за допомогою до партнерських НДО в інших регіонах України і розіслали їм адресу електронної пошти мерії. Партнери теж почали писати мерові, а копії надсилати нам. Із копій тих листів, які надходили з усієї України, ми дізналися, яка шанована наша організація і які прекрасні у нас друзі.

Траплялися й смішні випадки. Одна з наших колег не зовсім зрозуміла, яке саме приміщення ми хочемо й де воно, й написала, що під таку гарну

Програму треба виділити кімнату у самій мерії.

Більшість із тих листів заслуговують на те, щоб бути виданими окремим збірником для початкуючих НДО. За браком місця наведемо тільки початок і кінець одного з них.

Вельмишановний М. М.!

Правління неприбуткової громадської організації “За професійну допомогу” з м. Комсомольська Полтавської області звертається до Вас зі словами поваги і вдячності за підтримку діяльності Херсонського Обласного Фонду милосердя та здоров'я.
(Далі – опис проектів ХОФМЗ на півсторінки).

Зараз наші організації готуються до реалізації спільного міжрегіонального проекту – проведення Другої Конференції “Доступ до правосуддя” за підтримки Трансатлантичної ініціативи.

Ми висловлюємо щирі поваги за те, що в Херсоні створені умови для діяльності третього сектору.

Сподіваємося на подальшу підтримку суспільних ініціатив як Херсонського Обласного Фонду милосердя та здоров'я, так і інших громадських об'єднань».

7. Результати

Ця кампанія едвокасі тривала 4 місяці. Ні на один день ми не давали мерові забути про нашу Програму. Врешті-решт він виніс питання на засідання міськвиконкому, члени міськвиконкому затвердили Програму, мер підписав угоду про співпрацю, ми отримали приміщення в пільгову оренду. Тепер, коли виникає необхідність захистити чиїсь права, ми в листах, запитах, заявах та інших офіційних документах посилаємося на Програму та нашу з мерією угоду. Це справляє враження на чиновників.

На семінарах, які проводять для нас працівники міськвиконкому, ми дізналися про багато таких обов'язків державних структур, які зазвичай не афішуються й про які ми та наші підопічні навіть не здогадувалися. Таким чином завдяки Програмі нам вдалося розширити наші можливості, знайти додаткові важелі впливу на одні структури завдяки іншим владним структурам.

Ми отримали гарне приміщення в центрі міста в пільгову оренду. Завдяки підтримці Міжнародного Фонду „Відродження” у 2001 році наша громадська приймальня трансформувалася в Центр Громадського Правозахисту, де проходять стажування не лише студенти-юристи й студенти-психологи, а й колеги-правозахисники з Херсонської області та різних регіонів України, де розробляються й проводяться соціологічні дослідження, моніторинги дотримання прав людини, кампанії едвокасі. Разом із чиновниками мерії ми створили при Центрі інформаційно-довідкову службу для малозабезпечених, а в 2004 році видали три довідники: „Херсон – дітям”, Херсон – молоді”, „Херсон – пенсіонерам”.

Автори проекту зібрали інформацію про всі державні структури та органи

місцевого самоврядування м. Херсона, про всі управління, служби й відділи, які надають послуги пенсіонерам, молоді та дітям, надрукували основні закони, які гарантують соціальний захист, інструкції, як цими законами користуватися, й навіть зразки заяв. У кожному довіднику є цілий розділ корисних порад про те, як примусити владу реагувати на наші звернення. Там є адреси й телефони навчальних та медичних закладів, бібліотек, кінотеатрів, музеїв, стадіонів, банків, поштових відділень, кадрових агентств, аварійних служб, громадських приймалень, благодійних фондів та інших корисних установ, а також правоохоронних органів і судів. Є в довідниках адреси й телефони центральних державних органів влади України й міжнародних правозахисних організацій.

Видання довідників стало можливим завдяки сприянню проекту „Підтримка реформ державного управління в Україні” Агенції міжнародного розвитку Швеції. У їх розробці взяли участь Херсонська міська асоціація журналістів „Південь” та Інститут Конкурентного Суспільства (Київ), а також працівники Херсонського міськвиконкому та обласної держадміністрації. Довідники безкоштовно отримали бібліотеки, громадські приймальні, ветеранські, молодіжні та дитячі організації, профспілки, школи, профтехучилища, вузи, відділи державних установ, міськвиконкому та райвиконкомів м. Херсона, центри соціальних служб для молоді, місцеві депутати.

Як і раніше, ми відчуваємося незалежними: наші стосунки з мерією регламентовані угодою, і ми не використовували неправових методів для досягнення мети.

За період із 2000 по 2004 рік включно до нашої громадської приймальні звернулося понад 10028 скаржників, які отримали 13134 консультації (деякі люди зверталися кілька разів), склали 2218 документів. Наші громадські правозахисники (в тому числі й студенти) за цей час взяли участь у 162 судових справах, 271 раз виходили в суд, виграли 122 справи. Іще 66 наших підопічних виграли справи в суді самостійно – завдяки професійно складеним нашими волонтерами заявам та вчасним консультаціям.

Доволі часто нам доводиться виступати проти мерії, захищаючи права людини, але за всі роки на Центр Громадського Правозахисту ніхто не спробував навіть чинити утиски – адже він робить велику корисну роботу, яку вже неможливо зупинити.

У 2004 році завдяки підтримці Програми “Мережа громадянської активності” (UCAN) ми створили громадську приймальню в Новій Каховці, а разом із депутатом обласної ради, головою міжгалузевої обласної ради профспілок Людмилою Задорожною – вона водночас є членом правління Фонду – виїзну громадську приймальню для сільських мешканців Бериславського району Херсонської області.

Спеціалістам виїзної громадської приймальні довелося не лише консультувати окремих скаржників, а й читати просвітницькі лекції, допомагати складати позовні заяви до суду та інші необхідні документи, забезпечували витягами із законів та просвітніми матеріалами. Найбільше нам довелося консультувати голів сільрад і навчати їх, як захищатися від очочих поживитися за рахунок селян. Дуже багато корисної для селян

літератури ми отримали від наших партнерських НДО з інших регіонів – від Чернігівського громадського комітету захисту прав людини, Миколаївського комітету „Правозахисник-І”. Ми самі видали брошуру „Буквар скаржника” накладом 2 тисячі примірників й роздаємо в усіх селах, де працює громадська приймальня. Кожну перемогу селян, які вчаться захищати свої права, ми друкуємо в газеті „Вгору” (засновники – Херсонський обласний Фонд милосердя та здоров’я і Херсонська міська Асоціація журналістів „Південь”). Через рік безупинної роботи ми можемо сказати, що ситуація в селах Бериславського району змінилася – селяни повірили, що можуть захистити свої права, й почали діяти активніше. В 4-х селах за допомогою наших спеціалістів створені громадські правозахисні організації, які вже зуміли добитися успіхів.

Таким чином наш Центр Громадського Правозахисту став у Херсонській області тим осередком, який поширює знання про едвокасі й надихає громадян широко застосовувати їх у житті.

Історія успіху

Андрій Матросов

голова правління ХМАЖ «Південь»

Як ми перемогли ДАІ

Яскравий приклад боротьби за права людини – це постанова та швидке скасування наказу МВС, що дозволив, всупереч Конституції України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, вилучати посвідчення водія за будь-яке порушення Правил дорожнього руху.

На Херсонщині ця історія почалася з виступів у багатьох ЗМІ керівників ДАІ, які сповістили: інспекторам повернули право вилучати посвідчення водія, це зроблено, аби підвищити дисципліну на автошляхах України. Після цієї «інформаційної обробки» співробітники ДАІ почали діяти за межами наданих їм законами повноважень, оскільки на той момент жоден з законів не надавав їм права вилучати посвідчення водіїв. На практиці це призвело до нової хвилі корупції на дорозі: водії платили хабарі, аби інспектори не вилучали посвідчення.

Через тиждень після інформаційної хвилі від ДАІ в газеті «Вгору» (засновники – Херсонський обласний Фонд Милосердя та здоров’я та

Херсонська міська Асоціація журналістів „Південь”) з’явилася публікація юриста ХОФМЗ і ХМАЖ «Південь» Олександра Бурмагіна, в якій стверджувалося, що ДАІ не має права вилучати посвідчення водія. Автор, аналізуючи законодавство, доводив, що згідно діючого законодавства у ДАІ є тільки право «не повертати», але «не повертати» та «вилучати» – це різні процесуальні дії, які не можна підмінювати.

Стаття викликала резонанс, а представники ДАІ були дуже обурені появою альтернативної думки. Редакція отримала письмову вимогу спростувати недостовірну інформацію, яка «підбурює водіїв до конфлікту». Юрист ХМАЖ «Південь» склав письмову відповідь з відмовою у спростуванні, оскільки стаття «У ДАІ немає права вилучати права» – це виключно точка зору автора на певну проблему, а, згідно діючого законодавства України, точки зору будь-кого спростуванню не підлягають.

Після цього відділ ДАІ організував прес-конференцію.

Ми знали, що на прес-конференції керівники обласного управління ДАІ будуть всіма методами відстоювати свою точку зору й спробують дискредитувати автора статті «У ДАІ немає права вилучати права», звинуватити його у незнанні законодавства. Група, що розробляла стратегію й тактику кампанії, провела нараду, ми розподілили ролі й вирішили застосувати майже дитячий „трюк”, аби „вибити” опонентів з ролі всезнаючих самовпевнених начальників.

Коли на прес-конференції начальник обласного ДАІ заявив, що стаття про протиправність дій інспекторів – це маячня, а у нього є нова Інструкція, яка дозволяє вилучати посвідчення, слова попросив автор статті Олександр Бурмагін, голосно сповістив присутнім, що він – юрист ХОФМЗ і ХМАЖ «Південь», і продемонстрував диплом Харківського Національного університету внутрішніх справ. А вже після цього роз’яснив усім присутнім журналістам юридичні аспекти протизаконності вилучення водійських посвідчень працівниками ДАІ. В результаті у херсонському медіа-просторі з’явилися дві точки зору: перша – ДАІ має право вилучати посвідчення, оскільки є Закон України «Про дорожній рух» та Інструкція, друга – у ДАІ не має права вилучати посвідчення, оскільки такі дії порушують Конституцію України та не відповідають Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Газета «Вгору», що першою виступила проти беззаконня ДАІ, за допомогою юриста приймальні ХМАЖ «Південь» направила інформаційні запити до двох комітетів Верховної Ради України та до МВС. Народні депутати відповіли, що дії співробітників ДАІ порушують ст.41 Конституції України, яка захищає право власності. Вони також підтвердили, що після внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у 2001 році інспекторів ДАІ було позбавлено права вилучати посвідчення водія. Ці відповіді також були опубліковані.

Наша група едвокасі зв’язалася з партнерськими громадськими організаціями та редакціями в інших містах України, ми передали отриману інформацію та отримали від колег нові докази протизаконних дій інспекторів ДАІ, які знову ж таки опублікували. Юристи Миколаївського обласного комітету „Правозахник-І” робили експертизи дій ДАІ й теж розсилали їх по

нашій мережі правозахисній мережі.

Громадська організація “Спілка водіїв” м. Рівне, профспілка водіїв м. Дніпропетровська надіслали всім партнерам коаліції зразки листів до Кабінету Міністрів України, Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України для врегулювання суперечностей в законодавстві, завдяки цьому десятки листів щодня приходили в ці установи з усіх регіонів.

І ми, й наші партнери виступали в ЗМІ, залучали до обговорення проблеми на сторінках преси народних депутатів, правоохоронців та фахівців в галузі права з цього приводу. Публікації також відсилали до Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, до Верховної Ради й Кабміну.

Скоро по всій країні протизаконні дії інспекторів ДАІ почали викликати все більший опір громадськості. Водії за підтримки громадських організацій почали звертатися до суду й оскаржувати вилучення посвідчень співробітниками ДАІ.

У січні 2004 року, через 2 місяці після введення практики вилучень посвідчень за протестом Генеральної прокуратури Міністерство внутрішніх справ скасувало частину Інструкції, за якою діяли працівники ДАІ, У січні 2004 року, через 2 місяці після введення практики вилучень посвідчень за протестом Генеральної прокуратури Міністерство внутрішніх справ скасувало частину Інструкції, за якою діяли працівники ДАІ, визнавши таким чином її незаконність.

2004 р.

Історія успіху

Теодор Дяків

заступник голови асоціації платників податків у Львівській області, директором фірми “Формула”, член коаліції “Партнерство за прозоре суспільство”

Розмову веде **Уляна Куйдич**, “Львівська газета”.

Мерія не має права встановлювати тарифи на воду та тепло

Початок весни 2004 року у Львові ознаменувався своєрідною “війною” за тарифи: мерія ухвалила рішення про підняття з 1 березня тарифів на водопостачання та водовідведення на 44%.

Натомість на черговій сесії міська рада прийняла ухвалу про скасування цього рішення. Проте мер наклав на неї вето. Згодом міська рада подолала заборону – і нові тарифи таки не набули чинності. Тим часом деякі експерти заявили, що встановлення тарифів такого роду не є компетенцією міськвиконкому. Саме про це розповідає заступник голови Асоціації платників

податків у Львівській області Теодор Дяків.

– Низкою законів та нормативних актів України передбачено, що встановлення тарифів на послуги суб'єктів природних монополій, якими є МКП “Львівводоканал” і МКП “Львівтеплоенерго”, – це компетенція саме обласної державної адміністрації, а не міськвиконкому. Зокрема, про це йдеться в законах “Про природні монополії”, “Про ціни та ціноутворення”, в Постанові Кабінету Міністрів “Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)”. У всіх інших нормативних актах також чітко зазначено: тарифи на послуги централізованого теплопостачання, водопостачання та водовідведення, які надають суб'єкти природних монополій, встановлюють обласні державні адміністрації. Там чітко вказано порядок аналізу структури витрат підприємства-монополіста, терміни такого аналізу, а також те, що печатку про погодження тарифів (за умови такого погодження) обласне відділення Антимонопольного комітету України має поставити в лівому верхньому куті документа. Проте не лише мерія, але й облдержадміністрація вперто ігнорують вимоги законодавства. Незрозумілим є також ухиляння Львівського відділення Антимонопольного комітету від виконання функції державного контролю. Тому позовна заява нашої фірми в Господарський суд із цього питання залишається актуальною. Щодо тарифів на послуги з теплопостачання, то рішення міськвиконкому №378 від 18 жовтня 2002 року, яким їх встановили, також є незаконним і оскарженим у суді на тих самих підставах, що й рішення щодо води. “Формула” судилася з МКП “Львівтеплоенерго” і нині сплачує за послуги за старими тарифами.

– Як саме звучала позовна заява до “Львівтеплоенерго”?

– Власне, до суду подало “Львівтеплоенерго”, вимагаючи стягнення боргу, який нам нарахували згідно з новими тарифами. Господарський суд Львівської області задовольнив позов. Але ми оскаржили це рішення в Апеляційному суді, який виніс постанову на користь нашого підприємства. Апеляційний суд керувався, серед іншого, тим, що тарифи, встановлені рішенням Львівського міськвиконкому №378, не врегульовані належним чином. Окрім того, “Львівтеплоенерго” неправомірно трактує законодавство. Зокрема, в Постанові Кабінету Міністрів зазначено, що “встановлення побудинкових лічильників дає змогу зекономити до 30% коштів споживачів, а поквартирних – до 50%”. Натомість теплоенерго це положення трактує так: якщо у вас зламався лічильник або його немає, то ви сплачуєте, відповідно, на 30% та 50% більше. Але ж немає значення: є лічильник чи він відсутній – кількість спожитого тепла від цього не змінюється. Навіть у суді “Львівтеплоенерго” не змогло надати розрахунку реального споживання тепла для конкретного споживача. А різний тариф за рівнозначними угодами (мешканці та юридичні особи) – це хіба не пряме порушення антимонопольного законодавства?

– Чим може закінчитися протистояння мера та міськкради в питанні тарифів?

– Переконалий, що міськкрада з часом наведе лад, і не лише в цьому питанні. Економіку комунальних підприємств, особливо монополістів, серйозно проаналізують визначені законом організації, після чого буде

встановлено реальні тарифи. Особливо приємно, що після величезної кількості емоційних публікацій, виступів, пікетів і навіть страйку профспілок з'явилася перша аналітична, з конкретними цифрами, публікація депутата Юрія Кужелюка у “Високому Замку” за 5 квітня.

– Що може бути причиною “тарифної війни”?

– Думаю, їх декілька. Зокрема, намагання певних осіб шляхом штучного роздування боргів споживачів і процедурою надання підприємства в концесію або доведення до банкрутства “прихватувати” майно територіальної громади – стосовно заводів це вже відбулося. Але головна причина – самоусунення державної влади від виконання своїх обов'язків. Якщо впродовж двох тижнів від дати публікації цього інтерв'ю Уповноважені (термін взятий із нормативного акта) організації й установи не зроблять конкретних і практичних кроків на виконання своїх функцій щодо встановлення тарифів, проти них порушать судові справи. Ми платимо податки, і поки що по-доброму нагадуємо державним службовцям про зміст тої Присяги, текст якої лежить у їхніх особових справах.

– Навіщо вам це: суди з владою, тяганина?

– Деградація людини починається з відмови відстоювати свої права й інтереси будь у чому. Хтось із древніх сказав: “Для людини поразка не є ганьбою, ганьбою є відмова від захисту своїх прав і ница покірність злу”. А ще я переконаний – рано чи пізно тарифи будуть встановлювати прозоро, з дотриманням законної процедури та інтересів як постачальників, так і споживачів. Тільки робити це будуть, швидше за все, інші люди. У кожному разі коаліція громадських організацій у рамках проекту “Партнерство за прозоре суспільство” здійснюватиме моніторинг цього питання до його остаточного вирішення.

2004 р.

Коаліція – це те, що робить нас СИЛЬНИМИ

Коаліція – це організація, яка поєднує інші організації для досягнення загальної мети при збереженні автономності організацій-учасників.

У чому полягає важливість коаліції

Коаліції дають:

- Силу, яка полягає в масовості – захист передбачає залучення інших. Діяльність з едвокасі має більше шансів на успіх при збільшенні кількості залучених людей.
- Силу, яка полягає в різноманітності, – коаліція часто підсилюється завдяки залученню до неї членів, які зазвичай не розглядаються як партнери.
- Розширені можливості й навички – різноманітні навички й знання дозволяють краще вирішувати складні питання й накопичувати більший досвід.

Вибір правильних завдань для створення і підсилення коаліції

Завдання мають бути:

- Достатньо глобальними, щоб значити щось.
- Достатньо невеликими, щоб давати результат.
- Відбивати основну мету коаліції.
- Розбудовувати базу для наступних союзів.
- Закласти основу майбутніх кампаній.
- Збільшити досвід мас, оскільки це підвищує вміння й упевненість людей.
- Сприйматися широким загалом.

Інструменти коаліції

Поради щодо роботи коаліції:

- Уникайте формалізованої структури.
- Усвідомлюйте обмеження, які кожна група має сама по собі.
- Делегуйте відповідальність.
- Приймайте основні рішення групою.
- Інформуйте всіх учасників.

Поради з подолання непорозумінь у побудові коаліції та її діяльності:

- Усвідомте, що конфлікт виникне, незалежно від того, наскільки добрі наміри у членів коаліції.
- Не можна уникнути змішаної лояльності. Члени коаліції лояльні передусім до власної організації.
- Коаліції мають відповідати їх меті й місії. Вони іноді мають діяти швидко, Але це не повинно дивувати їх членів.

• Необхідний баланс єдності й різноманіття. Уникнути проблем можна, відслідковуючи, чи будуть підніматися питання, які можуть призвести до конфлікту. Враховуйте:

- Різницю у формулюванні мети.
- Різницю ідеологій.
- Різність очікувань від результатів заходів і зусиль.
- Нерівномірність впливу всередині коаліції.
- Різний рівень відданості й участі у справах коаліції.
- Різницю у фінансовій ситуації й поглядах.
- Різницю в стилі організації між групами різних масштабів.

Розроблено Інститутом Едвокасі, Вашингтон, округ Колумбія, 2003.

Історія успіху

Алла Тютюнник

Президент Херсонського обласного
Фонду милосердя та здоров'я

Дотепер я схиляюся перед мужністю й цілеспрямованістю тих, хто перший почав рух за порятунок дитячого курорту в Скадовську і безкінечно вдячна їм за те, що дали мені можливість взяти участь у цій важливій і шляхетній справі. Особлива любов і подяка – лікарям Оксані Білінській і Лідії Гук, засновникам екологічного товариства «Джарилгач», надзвичайно мужнім, незламним і невідкупним борцям – моїм першим вчителям в галузі представлення інтересів і захисту прав громадян.

Як рятували дитячий курорт

Обґрунтування необхідності проведення кампанії

На березі Джарилгацької затоки Чорного моря у місті Скадовську та його околицях розташовано понад 170 літніх дитячих таборів, пансіонатів та санаторіїв. Це унікальний дитячий курорт: Джарилгацька затока мілка, добре прогрівається, має високу концентрацію йоду та інших лікувальних речовин.

У 1967 році на берегах затоки почали вирощувати рис. Технологія була недосконалою, гербіциди і пестициди – неякісні. Насичену отрутохімікатами воду з рисових полів 5 – 6 разів на сезон скидали

у Джарилгацьку затоку, де купалися діти. Над полями літали літаки й розсипали отруту, яку вітром розносило на пляжі. Вирощений рис містив у собі шкідливі речовини, ним годували дітей у дитячих садках та санаторіях, продавали населенню.

Через 20 років у Скадовську виросло покоління молодих людей, які почали народжувати немовлят із раковими захворюваннями, без шлунків, без стравоходів, без репродуктивних систем. Різко зросла дитяча смертність. На той час у Джарилгацькій затоці не лишилося ні риби, ні крабів, ні креветок – самі медузи. Необхідно було припинити отруєння дитячого курорту й очистити довкілля.

Мета кампанії

Захист Джарилгацької затоки від забруднення та відновлення її цілющих властивостей.

Цілі кампанії

У 1987 році троє лікарів і один журналіст міста Скадовська звернулися до мене з проханням допомогти надрукувати правду про наслідки отруєння Джарилгацької затоки. Місцева преса вся була під впливом комуністичної партії. Комуністична влада рисосіяння підтримувала, оскільки її керівники мали з цього великі гроші.

Правду вдалося надрукувати аж у Києві, після чого комуністична влада організувала в усіх місцевих газетах, по радіо і телебаченню виступи на захист рисосіяння. Кожного дня в усіх ЗМІ нас лаяли не тільки вчені-аграрники та партійні лідери, а й доярки, трактористи, студенти. Причому, вони сварили нас не по одному, а цілими колективами. Наприклад, колектив педагогів та студентів сільськогосподарського інституту. Нас намагалися скомпрометувати не тільки як непрофесіоналів, але й як людей.

Ми вперше на собі відчули, що таке добре спланована й організована кампанія. І ми зрозуміли, що мусимо навчитися діяти ще спланованіше й організованіше. Для початку ми створили екологічне товариство “Джарилгач”, у якому було всього 11 осіб.

Було абсолютно очевидно, що нам потрібно багато однодумців. Ми почали агітувати людей і зробили першу дуже велику помилку. Коли, вислухавши нас, люди питали: “Що треба зробити? Чого ви добиваєтеся?” – Ми говорили: “Треба припинити сіяти рис на узбережжі, тому що це шкодить довкіллю”. Така ціль не надихала людей, здавалася їм нереальною. Вони питали: а що треба сіяти на цих полях? А де будуть працювати люди, які тепер вирощують рис? Наші противники заявили, що ми хочемо безробіття і голоду.

Тоді ми сформулювали мету інакше: “Ми нічого не маємо проти рису, але виступаємо за збереження чистоти й цілющих властивостей затоки. Хай ті, хто сіє рис, користуються сучасними технологіями, щоб і довкілля, і рис були чистими”. Це більше надихало людей і не давало можливості нас звинувачувати.

Отже, ми визначили цілі так:

- добитися від уряду постанови про заборону скидати отруєну воду із рисових полів у Джарилгацьку затоку;
- добитися від уряду постанови про заборону розсипати над узбережжям пестициди за допомогою авіації;
- добитися від місцевої влади рішення про постійний незалежний контроль за хімічним складом води у Джарилгацькій затоці;
- добитися від місцевої влади рішення про постійний незалежний контроль за якістю вирощеного на узбережжі рису;
- добитися від місцевої влади рішення про регулярне оприлюднення результатів аналізів води та рисового зерна через засоби масової інформації.

Стратегія й тактика кампанії

А. Побудова коаліції

По правді сказати, в ту пору ми туманно уявляли, що таке коаліція. Але відчували: чим більше нас буде, тим швидше досягнемо мети. Ми активно розбудовували організацію і робили при цьому багато помилок.

Кількість людей в організації росла, ми не встигали давати усім чіткі завдання, не окреслювали коло обов'язків кожного, не казучи про контроль. Люди почали діяти на власний розсуд, але від імені організації: давали безглузді агресивні інтерв'ю, з яких потім усі сміялися, ходили в кабінети офіційних осіб і влаштовували скандали. Довелося розробляти чіткі плани та інструкції і контролювати, як вони виконуються. Анархічні й агресивні люди покинули організацію. Зате ті, що лишилися, почали працювати, як організація.

Ми зрозуміли, що не завжди кількість людей визначає якість організації й встановили певні критерії відбору. Щодо критеріїв, то ми знову помилилися.

Ми були лідери й вирішили, що нам потрібні такі ж сміливі й активні, як ми самі. Ми зневажали слабких і несміливих, міркуючи так: якщо нам розбивають вікна у квартирах, погрожують по телефону вночі, перекидають наші машини, утискають на роботі й ганьблять у газетах, то ми герої, а слабакам серед нас не місце. Але згодом ми помітили, що в нашій організації всі хочуть тільки керувати, і багато справ не робиться через те, що ніхто не хоче займатися чорною роботою. Ми почали залучати людей для конкретної роботи.

Один тихий мовчазний слюсар, який ніколи не ходив на мітинги і боявся посадових осіб, щодня перечитував усі місцеві газети і вирізав із них все, що писалося з приводу нашої проблеми.

Ще одна тиха няня дитячого садочку заклеювала у конверти листи, які збирали інші активісти, і надсилала у столицю в ЦК компартії та в різні міністерства. Вона б ніколи не наважилася піти від дверей до дверей збирати підписи під листами, зате ревно слідкувала, щоб листи рівними порціями щотижня надходили одним і тим же посадовим особам – безперебійно. Ніхто з нас, лідерів, не здатен був би довго виконувати таку рутинну роботу. Ця жінка надсилала листи впродовж 4 років. Коли листів було багато, вона притримувала частину про запас, а коли не вистачало, вона просила родичів писати їх знову і знову. Хоч один лист із одним підписом, але кожного тижня – так вона працювала.

Ці люди зробили для справи не менше, ніж лідери та герої.

У 1988 році в Херсонській області було всього три незалежні громадські організації: РУХ, товариство “Просвіта” і “Меморіал”. Ми всі були членами РУХУ та “Просвіти”, через те загітували обидві організації включитися в екологічну роботу. Але це були дуже політизовані організації, проти яких комуністи вели шалену пропаганду і залякували ними простих людей. Комуністи оголосили нас ворогами народу. Преса знову накинута на нас. До того ж, обидві організації мали дуже багато власної політичної роботи і не могли працювати над екологічною проблемою стільки, як було необхідно.

Восени 1988 року було створене Всеукраїнське товариство “Зелений світ”. Усі ми дружно вступили до нього, створили обласне відділення “Зеленого світу” й обрали керівником одного з лідерів нашої організації. Завдяки цьому у нас з’явилася потужна підтримка екологів усюї України.

В січні 1989 року був створений обласний Фонд милосердя і здоров’я, мене обрали президентом Фонду. Зрозуміло, що весь Фонд відразу ж виступив на захист Джарилгацької затоки і дитячого курорту. Потім ми створили Асоціацію дитячих лікарів Скадовська, Об’єднання працівників дитячих садків Скадовська, дитячий екологічний Клуб “Джарилгач”, Товариство матерів дітей-інвалідів Скадовська, Координаційну Раду пошуку альтернативних технологій рисосіяння, Лігу незалежних експертів-гідробіологів. Більшість цих організацій очолили наші лідери. А ще ми створили прес-центр коаліції.

Боротися з нами стало набагато важче. Якщо раніше вся преса лаяла товариство “Джарилгач”, то лаяти десяток різних організацій було неможливо – ніхто б не повірив, що всі вони погані. До того ж, серед них були об’єднання за професією, їх ніхто не міг звинуватити у непрофесійному підході або дилетанстві. На наше щастя, у країні почалися демократичні процеси і редактори газет вже не ризикували відмовляти стільком організаціям у праві висловити свою думку. Тим паче, якщо йшлося про загрозу здоров’ю населення цілого району. А деякі редактори поділяли наші погляди і, як могли, сприяли нам.

Б. Вплив на обраних та призначених офіційних осіб

У ту пору вибори у нашій країні не були демократичними, обрані особи були чисто декоративними й нічого не вирішували.

Нам доводилося мати справу тільки з керівниками комуністичної партії та призначеними офіційними особами. Вже в 1989 - 1990 роках стало можливим друкувати колективні відкриті листи в пресі, адресовані конкретній офіційній особі. Наші організації писали такі листи за узгодженим графіком. Так само за графіком перед вікнами кабінету якогось чиновника з’являлися діти із плакатом: “Будь ласка, не труїть нас, ми хочемо жити”, або молодь із плакатом “Дозвольте нам народити здорових дітей”.

Ще ми винайшли оригінальний спосіб впливу на чиновників. У нашій області на той час з’явилася дуже агресивна, дуже заполітизована громадська організація націоналістичного забарвлення. Її керівники хотіли вступити до коаліції, але це було не дуже добре для репутації в очах місцевого населення. Нам вдалося переконати цих людей, що коли ми будемо

взаємодіяти, не афішуючи зв'язків, результат буде кращий. Робилося це так: коли ми хотіли добитися якоїсь поступки від чиновника, ми не йшли туди самі, а посилали членів цієї організації. Ми давали їм завдання вимагати у чиновника усе відразу і якомога більше. Наприклад, нам потрібне було приміщення для публічних диспутів. Ця делегація грубо і крикливо вимагала приміщення для наших диспутів, приміщення для своєї організації, негайного перейменування вулиць, заміни пам'ятників на українські і, ясна річ, негайної заборони рисосіяння у курортній зоні. Вони доводили чиновника до хрипоти і знемоги. Через день-два приходила делегація від нашої коаліції – дуже чемні й готові до конструктивного співробітництва люди. Ми просили тільки приміщення для публічних диспутів. Чиновник скаржився нам на “тих хуліганів”, ми йому співчували і запрошували взяти участь у диспуті. Як правило, ми отримували те, що хотіли. Наші таємні партнери дуже пишалися своєю роллю.

У ту пору ми припускалися багатьох помилок, які гальмували роботу. Наприклад, ми ділили світ на чорне і біле, людей на хороших і поганих. Усі

Кожного року на пляжах Скадовська оздоровлюються тисячі дітей.

офіційні особи в наших очах були противниками – монолітний ворожий табір.

У Скадовському районі був керівник дуже високого рангу, у якого дочка довго хворіла на діабет, потім стала інвалідом. Керівник жив на самому березі затоки. Лікарі вважали, що її хвороба спричинена отрутохімікатами, які виявили в затоці.

Ми знали, що районний керівник навіть дуже високого рангу не може приймати самостійних рішень. Він зобов'язаний виконувати вказівки обласних керівників. Окрім того, йому доручено було займатися зовсім іншою галуззю, а не курортом чи рисосіянням. Ми не могли сподіватися, що він відкрито підтримає нас просто як людина, бо тоді б він втратив своє крісло.

Лікарка, яка доглядала його дочку, була одним із лідерів кампанії за чистоту й збереження цілющих властивостей затоки, вона постійно розповідала йому про нашу боротьбу.

Ми ні разу не були у нього на прийомі, ні про що не просили. Але кожного

разу, коли противники збиралися провести проти нас якусь акцію, він попереджав про це лікарку. Ми встигали підготувати свою акцію у відповідь.

Таким чином ми дізналися, що партійні керівники планують провести “круглий стіл” у прямому ефірі з проблем екології та рисосіяння. Запрошені були тільки наші опоненти. Ми підготували своїх фахівців і за годину до прямого ефіру прийшли у студію. Нас не пускали, тоді ми порадили організаторам “круглого столу” поглянути у вікна – там стояв пікет з плакатами. Врешті-решт нас пустили на “круглий стіл” і надали слово.

А ще якось лікарка випадково знайшла документи з грифом „секретно”, де йшлося про заплановане урядом знищення курортної зони у зв’язку з рисосіянням. Ми оприлюднили ці документи в ЗМІ, чим викликали хвилю обурення усього населення в нашому регіоні.

Пізніше серед чиновників різних рангів у нас з’явилися таємні прихильники, які теж забезпечували цінною інформацією. І тільки в 1989 році нас відкрито у пресі підтримав голова виконавчої влади Херсонської області. Лідери компартії почали проти нього запеклу боротьбу й через рік усунули з посади. Але за цей рік він встиг багато зробити для врятування дитячого курорту.

В. Підготовка та розповсюдження інформації

Уся здобута нашими підрозділами інформація надходила у прес-центр, де працювали 4 журналіста-добровольця. Вони інформацію обробляли і частково друкували у своїх газетах, частково розсилали в інші.

Коли траплялася інформація, яку не хотіла друкувати жодна газета, нам доводилося робити листівки і роздавати людям.

Зараз смішно згадувати, як ми ображалися, коли якась газета друкувала критичну статтю про нашу організацію або про когось із її членів. Пізніше ми навчилися користуватися законом, за яким ця газета зобов’язана була надати нам стільки ж місця для спростування, як і для критики, і раділи, коли противники на нас нападали у пресі. Право на спростування критики ми використовували для публікації потрібної нам інформації: результатів аналізів води у затоці, аналізів рисового зерна, захворюваності серед дітей, тощо.

У 1988 році мені вдалося умовити директора студії “Укртелефільм” зняти документальний кінофільм “Підземні води”. Я написала сценарій, фільм був знятий, але жоден телеканал не хотів його показувати. Тоді ми з режисером Василем Вітром вирішили возити його за свій кошт по містах і селах вздовж Джарилгацької затоки, показувати в кінотеатрах і сільських клубах, щоб люди взнали всю правду про те, що чекає на них і на їхніх дітей, якщо не припиниться отруєння затоки. Місцева влада спробувала нам заборонити це. Тоді ми пообіцяли, що повеземо фільм у Москву в ЦК компартії, і вони не наважилися заборонити. Ми возили й показували фільм три тижні, спілкувалися з глядачами, збирали підписи під петиціями, і це дуже активізувало людей. Потім фільм показали ще й по телебаченню.

Г. Спілкування, спрямоване на конкретну, цільову аудиторію та широкий загал

Двічі на рік ми проводили наукові конференції, на які запрошували вчених-

гідробіологів, спеціалістів сільського господарства, науковців з медичних науково-дослідних інститутів, економістів, керівників Скадовського району та Херсонської області і, звичайно ж, представників ЗМІ. Матеріали конференцій ми надсилали в ЦК компартії, в міністерства, у Верховну Раду.

Із широким загалом ми спілкувалися на громадських диспутах, які проводили в основному в Херсоні і в Скадовську. Окрім запрошених фахівців та офіційних осіб на диспути збиралися всі бажаючі. Промовці записувалися на виступи заздалегідь, а організатори слідкували за тим, щоб жодна сторона не мала переваги перед іншою ні у кількості виступів, ні у часі.

Після перегляду нашого фільму на громадський диспут у Скадовськ з навколишніх сіл з'їхалося понад 3 тисячі чоловік. Вони стояли навколо будинку культури 12 годин і слухали промовців через динаміки. Наші активісти збирали у них підписи під черговим зверненням до керівників ЦК компартії, міністерств, Верховної Ради.

Восени 1989 року ми були делегатами з'їзду товариства “Зелений світ”, у якому брали участь представники з усієї України. Добитися слова для виступу було надзвичайно складно, усі члени нашої делегації три дні писали записки організаторам, підстерігали їх у фойє та буфеті в перервах. Врешті решт мені дали 5 хвилин, з трибуни з'їзду я звернулася до делегатів з проханням підтримати вимоги нашої коаліції й включити в резолюцію з'їзду. Делегати проголосували “за”. Наступного дня ми розіслали копії резолюції в ЦК компартії, в міністерства, у Верховну Раду.

Д. Підтримка уваги з боку ЗМІ

Без участі ЗМІ, без їхньої підтримки ніяка серйозна кампанія взагалі неможлива. Будь-яка суспільно важлива подія не є подія, поки про неї не напишуть газети, не розповість радіо, не покаже телебачення. Якщо про організацію не пишуть газети, то чи існує така організація взагалі? Дуже сумнівно.

Загальновідомо, що ЗМІ над усе на світі люблять події і сенсації. Влаштуйте подію, а ще краще – сенсацію, і всі ЗМІ самі примчать до вас.

І в ті далекі роки, про які я розповідаю, і нині кожного разу, коли ми плануємо роботу нашої організації чи розробляємо стратегію й тактику якоїсь кампанії, ми закладаємо в наші плани акції, які можуть зацікавити ЗМІ. Діти з плакатиком “Будь ласка, не труїть нас, ми хочемо жити” ефектно виглядають на знімку в газеті та на телеекрані. Лідер організації може сісти в студію перед камерою та розповісти про захист довкілля – це буде “голова, що говорить”, яку дуже не люблять тележурналісти. І той же лідер з командою активістів може організувати цілодобову засідку біля каналу, по якому незаконно спід тишка продовжують спускати отруєну воду в затоку. Яке телебачення відмовиться зняти таку акцію? (Навіть у ті далекі часи, коли з нами боровся увесь обком компартії, журналісти знімали наші засідки й передавали в Київ на центральний телеканал).

Коли ми навчилися планувати і влаштовувати шоу для ЗМІ, виникло чимало інших проблем: як навчитися переконливо виглядати на екрані, навіть коли тобі задають неприємні запитання? Як сказати те, що потрібно тобі, а не те, чого добивається журналіст, і при цьому з ним не посваритися? Як

уникнути провокацій під час багатолюдних акцій? Ми з подивом виявили, що громадський правозахист вимагає такого ж професіоналізму, як і будь-яка інша справа.

Результати

Під тиском громадськості 22 грудня 1989 р. у спільній постанові Міністерства навколишнього середовища та Міністерства охорони здоров'я прийнято рішення, що забороняє вирощування рису за існуючими технологіями (себто, із застосуванням пестицидів та скиданням іригаційних вод у затоку в Скадовській медичній зоні). Це був перший великий успіх зелених та громадськості. На кілька років нищення затоки припинилося.

Деякі господарства перейшли на більш сучасні і безпечні технології вирощування рису. Деякі господарства взагалі відмовилися від рису й вирощують традиційні культури -кавуни і соняшники. Із 1990 по 1993 рік у районній газеті двічі на місяць друкувалися результати аналізів води в затоці. Продовжувалося чергування біля каналів, з яких час від часу вночі таємно скидали отруєну воду ті, хто не хотів втратити "легкі" прибутки. Кожен такий

Пляж на острові Джарилгач

викид широко висвітлювався в пресі, винуватців штрафували. Врешті-решт найзапекліші опоненти вимушені були відмовитися від шкідливих технологій вирощування рису.

Джарилгацька затока повністю очистилася, у ній знову з'явилася риба, краби і креветки. Унікальний дитячий курорт знову набув лікувальних властивостей. На узбережжя знов почали приїздити діти з усієї України, Латвії, Литви, Естонії, Росії, Білорусії й навіть Німеччини, Канади та Англії. На узбережжі є озера з лікувальними грязями та цілющі джерела.

Продовження кампанії

Минув час, демократія в Україні не була побудована, натомість Україна перетворилася на криміналізовану феодальну державу, де закони майже не

діють. За останні чотири роки площі рисосіяння в Скадовському районі знову почали зростати, а отже, відновилися і скиди води з отрутохімікатами з рисових чеків у затоку.

У 2001 році рисівники створили комерційні підприємства, взяли в оренду великі площі землі на узбережжі й знову засіяли рисом. А вже наступного року в затоці різко зменшилася кількість риби, креветок і крабів. У районі збільшилася кількість захворювань на алергію, враження дихальних шляхів, судинні хвороби.

Впродовж останніх трьох років активісти ХОФМЗ спільно з товариством «Джарилгач», Херсонською міською Асоціацією журналістів «Південь», Херсонською обласною Асоціацією власників оздоровчих закладів, місцевими депутатами та депутатами ВР України проводять кампанію по врятуванню затоки від отруєння.

У 2003-2004 роках нам вдалося добитися від уряду заборони сіяти рис у 2-кілометровій водоохоронній зоні в місцевості Цукур, після чого у цій частині затоки знову з'явилися креветки, краби й риба.

Ми провели аналіз ситуації й виявили: проблему можливо вирішити дуже швидко, якщо Верховна Рада ухвалить Закон „Про дитячий курорт Скадовськ”. Тоді на території узбережжя раз і назавжди буде заборонене застосування отрутохімікатів.

На даному етапі ми визначили нашу місію так:

Місія проекту ХОФМЗ „Чисте море для дітей України” – допомогти мешканцям Скадовського району Херсонської області у проведенні успішної кампанії громадського лобіювання з метою прийняття Верховною Радою України Закону „Про дитячий курорт Скадовськ” для захисту Джарилгацької затоки та її узбережжя від забруднення отрутохімікатами.

Під тиском громадських лобістів у квітні 2004 року ВРУ прийняла Постанову, якою зобов'язала Кабмін підготувати документи для прийняття Закону України „Про дитячий курорт Скадовськ”. Кабмін доручив місцевим органам влади підготувати обґрунтування для надання Скадовську статусу курорту.

Зараз нам доводиться долати спротив місцевої влади, яка не поспішає готувати обґрунтування, й через депутатів контролювати цей процес.

Ми закінчуємо роботу над фільмом „Джарилгач” – мрія дитинства” про цінність затоки для народу України, про небезпеку, що їй загрожує, про кампанію едвокасі за збереження унікального дитячого курорту.

Зміна мети кампанії вплинула на вибір тактики – тепер ми більше займаємося лобіюванням, ніж акціями.

І останнє: ця кампанія навчила усіх нас великому терпінню й розумінню того, що великий результат вимагає великої роботи. Поставивши глобальну мету, треба усвідомлювати, що, можливо, їти до неї доведеться десятки років.

Переваги й недоліки коаліцій

Групи можуть вивчити переваги й недоліки коаліцій, а також розвіяти міф про надзвичайну силу коаліцій методом активного обговорення. Створення списку переваг і недоліків дозволяє організаціям усвідомити вигоди від приєднання до коаліції.

ПЕРЕВАГИ:

- Надає більше ресурсів для досягнення мети: члени альянсу можуть використовувати людські й матеріальні ресурси й досягти таким чином більшого.
- Збільшує довіру й помітність: особи, які приймають рішення, а також широкий загал скоріше звернуть увагу на об'єднання з десяти організацій, ніж одну чи дві.
- Збільшує безпеку завдяки масовості: державі важче зломити декілька груп, ніж загрожувати одній.
- Розширює вашу базу підтримки: об'єднання зусиль зближує різних спостерігачів, із якими працює кожен з учасників.
- Створює можливості для нових лідерів: коли дійсні лідери очолюють альянс, вони можуть створити можливості для просування інших.
- Створює можливості для навчання; працюючи разом над питанням, люди навчаються культури демократії.
- Розширює межі діяльності кожної організації: робота в коаліції підсилює діяльність і потенціальний вплив кожної організації.
- Робить внесок у підсилення громадянського суспільства: чим більше члени громадянського суспільства спілкуються, тим більше воно в змозі контролювати осіб, які приймають рішення.

НЕДОЛІКИ

- Відволікає від іншої роботи: справи коаліції можуть заважати працювати над пріоритетами організації.
- Нерівномірний розподіл діяльності: менш значні учасники коаліції користуються результатами роботи більших, яких це може образити.
- Для утримання єдності в коаліції необхідно йти на компроміси, що, як вважають деякі учасники, робить їх завдання менш важливими.
- Створює незгоду через нерівність сил: оскільки учасники відрізняються за ресурсами, навичками, досвідом тощо, відбувається дисбаланс сил, декілька потужних організацій можуть домінувати, навіть якщо меншим учасникам є що запропонувати коаліції.
- Обмежує організаційну прозорість: внесок кожного з учасників може бути не оцінено по справедливості.
- Створює ризики для вашої репутації: якщо один з членів має проблеми, це може загрожувати всій групі; один учасник може нашкодити коаліції в цілому.

Розроблено Інститутом Едвокасі,
Вашингтон, округ Колумбія, 2003.

Від редколегії

У 2001 році в Україні розпочала роботу Програма „Партнерство за прозоре суспільство” – проект USAID, який здійснюється компанією Development Alternatives, Inc. Діяльність програми була націлена на розбудову громадянського суспільства, підвищення участі громадян у прийнятті рішень, розширення співпраці між громадою і владою та покращення поінформованості суспільства про корупцію та її негативні наслідки.

Основна ідея була – створити в різних містах України постійно діючі коаліції громадських організацій, які співпрацюватимуть між собою. Пам’ятаючи пораду Інституту Едвокасі щодо створення коаліції – „Уникайте формалізованої структури” – ми все ж наважилися провести експеримент і створити постійно діючу до певної міри формалізовану коаліцію, запросивши до неї 8 партнерських організацій.

У перший же рік спільної роботи ми вповні відчули усі недоліки, описані вище, і навіть більше. І тільки після того, як подолали ці труднощі, ми відчули переваги коаліції – вони були варті наших попередніх зусиль.

Для тих лідерів громадських організацій, хто прагне створити коаліцію, пропонуємо почати з чіткого формулювання мети, напрямків діяльності, принципів та процедур.

Ось документ, який допомагає Херсонській коаліції НДО і до сьогодні успішно долати перешкоди.

Положення про Херсонську обласну коаліцію громадських організацій „Партнерство за прозоре суспільство” (Затверджено на зборах коаліції 21 січня 2002 року, протокол № 2).

Організації-члени коаліції:

Херсонський обласний Фонд милосердя та здоров’я, Херсонська обласна організація Комітету виборців України, Херсонська обласна філія Спілки аудиторів України, Херсонська міська асоціація журналістів “Південь”, Херсонське міське товариство захисту прав споживачів, Херсонська міська організація “Громадський інститут розвитку місцевого самоврядування”, Херсонське міське відділення Асоціації міжнародного співробітництва „Атлантична Рада України”, Херсонська міська організація “Центр молодіжних ініціатив”Тотем”, Новокаховське міське товариство охорони природи.

Мета: сприяння розбудові демократичного громадянського суспільства, утвердження верховенства права, поліпшення суспільного клімату та підвищення участі громадян у виробленні політичних та економічних рішень.

Напрямки діяльності:

- правозахист, едвокасі, громадське лобіювання;
- інформаційні програми в ЗМІ;
- просвітницькі програми;
- моніторинги;

Принципи:

- 1). Неухильне дотримання мети коаліції “Партнерство за прозоре суспільство”.
- 2). Позапартійність.
- 3). Публічність і прозорість.
- 4). Толерантність у внутрішніх та зовнішніх відносинах.
- 5). Повага до внутрішніх правил кожної окремої організації.
- 6). Робота на зміцнення позитивної репутації коаліції, кожної НДО-члена коаліції, кожного учасника коаліції особисто.
- 7). Принцип взаємопідтримки.
- 8). Принцип: “ділись інформацією”.
- 9). Коаліція не структурована.
- 10). Коаліція для конкретних проєктів і заходів, спрямованих на досягнення мети.
- 11). Добровільність у розподілі діяльності.

Процедури:

- 1). Збори коаліції скликаються за ініціативою координатора або однієї із уповноважених осіб НДО-членів коаліції за потребою, але не рідше, ніж 1 раз на 3 місяці.
- 2). Рішення в коаліції приймаються на зборах відкритим голосуванням з перевагою не менше 2/3 голосів (від кількості членів коаліції).
- 3). Одна НДО-учасниця має 1 голос.
- 4). Тексти заяв від імені коаліції затверджуються на зборах відкритим голосуванням з перевагою не менше 2/3 голосів (від кількості членів коаліції).
- 5). Членом коаліції може стати будь-яка НДО, яка надасть офіційну переконливу інформацію про успішну статутну діяльність, ресурси, пропонує внесок (у матеріальному чи нематеріальному вигляді) у здійснення програми “Партнерство за прозоре суспільство” та 2 (дві) рекомендації членів коаліції.
- 6). Рішення про прийняття нових членів коаліції приймається на зборах відкритим голосуванням з перевагою не менше 2/3 голосів (від кількості членів коаліції).
- 7). Для виходу з коаліції достатньо письмової заяви від уповноваженої особи НДО-учасниці коаліції.
- 8). Рішення про санкції за недотримання принципів та процедур приймається на зборах коаліції відкритим голосуванням з перевагою не менше 2/3 голосів (від кількості членів коаліції).

Програма завершилася восени 2004 року, але створені за її підтримки 11 коаліцій громадських організацій в Донецьку, Кам'янець-Подільському, Лубнах, Луганську, Львові, Миколаєві, Сумах, Харкові, Херсоні, Чернівцях, Дрогобичі, Бориславі, Трускавці, Стебнику продовжують співпрацювати між собою й проводять кампанії едвокасі.

ЕДВОКАСІ У ЗМІ

Едвокасі у ЗМІ – це стратегічне використання ЗМІ захисниками соціальної справедливості й організаціями для спілкування з великою аудиторією з метою вирішення соціальних або державних питань або зміни ставлення громадськості до важливих суспільних питань.

Доступ до ЗМІ

- Пересвідчитися в тому, що настав слушний момент.
- Продемонструйте зв'язок локальної ситуації з обговорюваною темою.
- Виділіть в обговорюваній ситуації тему захисту інтересів людини.
- Продемонструйте підтримку вашої справи особою, яка користується довірою і не належить до вашої організації.
- Користуйтеся поважними джерелами – їм довіряють.

Основа адвокати у ЗМІ – визначення аргументів доступу й аргументів змісту

Аргументуйте необхідність доступу:

- Бажанням полемізувати.
- Необхідністю боротьби з несправедливістю.
- Місцевими причинами.
- Особистими причинами.
- Новими обставинами (наприклад, зростання цін).
- Річницею досягнення або трагедії.
- Участю визначних осіб, які мають певний досвід і користуються довірою.
- Відеоматеріалами, що висвітлюють питання.

Аргументація змісту й формування громадського обговорення:

- Перенесіть індивідуальні проблеми на загальний рівень.
- Покладіть відповідальність за проблеми, що виникли, на політичну чи соціальну систему й назвіть осіб, які відповідальні за те, що проблему й досі не вирішено.
- Презентуйте робоче рішення, яке підходить іншим і підтримується ними.
- Запропонуйте практичні кроки, які можуть здійснити відповідальні особи.
- Підготуйте розповідь:
- Використовуйте незаперечні матеріали й символи.
- Підготуйте цитати зі ЗМІ, які підкреслюють аргументацію.
- Використовуйте числа, які чітко вимальовують проблему.

Розроблено Інститутом Едвокасі, Вашингтон, округ Колумбія, 2003

Як ми захищали свободу слова

Алла Тютюнник,

член правління Херсонської
міської Асоціації журналістів
„Південь”, шеф-редактор газети
„Вгору”

Олександр Бурмагін,

експерт з питань дотримання
права на свободу слова та
доступу до інформації

Що робити, коли влада у відповідь на критику починає репресії? Коли для реалізації каральної акції проти сміливців об'єднуються прокуратура, міліція й суди й перетворюються з державних органів на „за гонщиків”? І ніхто навіть не намагається приховати, що всі разом вони виконують „замовлення”?

Позов до суду як метод розправи

У першій половині 2004 року в херсонській газеті „Честное слово” з'явилось кілька викривальних статей про протизаконні діяння відомої фірми „К” під прикриттям владних структур. У липні фірма „К” подала позов до суду на газету, вимагаючи компенсувати їй моральну шкоду – 1700 гривень. Пізніше позов збільшився до 10 000. Газета продовжувала друкувати викривальні матеріали, постійно запитуючи правоохоронні органи, чому вони таке беззаконня допускають?

Але позов фірми „К” до газети суд так і не розглянув – позивач на засідання не з'явився і нічого більше не вимагав.

Минуло майже півроку, і ось 6 грудня 2004 року газета надрукувала журналістське розслідування про розорення заводу фруктових соків „Сепро”. Автор звинуватив у змові проти заводу з метою заволодіти його майном представників прокуратури, міліції та судів, вказавши конкретні факти й підтвердивши це документами.

Наступного ж дня – 7 грудня – старий позов фірми „К” до газети збільшився з 10 тисяч до 100 тисяч гривень, судове засідання було призначене на 13 грудня. На той самий день в тому ж суді був призначений розгляд позову тієї ж самої фірми „К” до ще однієї газети – „ВІК”, яка в своїх публікаціях прямо вказувала, що директор фірми використовує свої зв'язки в судах, у прокуратурі та УМВС. Інтереси обох газет готувався захищати адвокат Ярослав Ващук.

Але 10 грудня (п'ятниця!) адвоката запросили в Дніпровський відділ міліції „на бесіду”, одягли наручники й закрили в ізоляторі тимчасового утримання – „за підозрою у скоєні злочину”. А в понеділок 13 грудня херсонську незалежну газету „Честное слово” суддя Суворовського районного суду В. П. Бойко зобов'язав компенсувати моральну шкоду фірмі „К” в розмірі 100 тис. гривень. Того ж дня той же суддя виніс рішення стягти з газети „ВІК” 20 тис. грн. Обидва рішення були винесені у відсутність представників газет і адвоката.

У судовому рішенні щодо газети „Честное слово” не було жодного обґрунтування того, чому моральна шкода оцінена в 100 тисяч гривень, а не 10000 і не мільйон. Факт моральної шкоди в суді підтвердив усього лише один свідок – генеральний директор фірми „К”! Те ж саме і з газетою „ВІК”.

(Для порівняння: в херсонських судах із убивць на користь родичів убитого стягують в середньому 10-15 тисяч грн. відшкодування моральної шкоди).

Медіа-клуб „Південь” – інструмент едвокасі

Батько Ярослава Ващука, його колега адвокат Олег Іванюта, редактор газети „Честное слово” звернулися до коаліції „Партнерство за прозоре суспільство” за допомогою.

Асоціація журналістів „Південь” зголосилася терміново провести засідання медіа-клубу й запросити прокурора Херсонської області, прокурора Дніпровського району м. Херсона, начальника управління МВС в Херсонській області, слідчого Дніпровського ВМ, голову Апеляційного суду Херсонської області, суддю місцевого суду Дніпровського району.

Жоден із них не прийшов 6 січня на засідання медіа-клубу поспілкуватися із журналістами. Про це написали всі незалежні ЗМІ області, розповіли місцеві радіо та телебачення. Газети опублікували історію розправи з адвокатом та газетами, телебачення показало виступи захисника Ярослава Ващука, редактора газети „Чесне слово”. Ця історія викликала велике обурення у громадян Херсонщини.

Була б людина, а стаття знайдеться?

Ярослав Ващук понад 10 днів утримувався в СІЗО без пред’явлення звинувачення, що є грубим порушенням кримінально-процесуального закону.

І тільки пізніше слідчий звинуватив його у підробці протоколів зборів засновників ТОВ і заволодінні шахрайським шляхом акціями на суму 700 тис. грн. Остання стаття кримінального кодексу передбачає до 12 років позбавлення волі і вважається особливо тяжким злочином. По спору між засновниками ТОВ (від імені одного з них за довіреністю діяв адвокат) ще в 2001 році була порушена кримінальна справа, яку закрили восени 2004 року через відсутність складу злочину, сторони уклали мирову угоду, ніхто не постраждав. А тут минуло менше місяця – і склад злочину знайдений, а справа в суді.

Підозрілим було й те, що його утримували за ґратами, незважаючи на те, що раніше він не був під судом, працює, живе в Херсоні з дружиною й маленькою дочкою. Куди й для чого йому втікати? Дивно було й те, що суддя, вирішуючи закрити його в СІЗО, проігнорував вимогу Ярослава Ващука надати йому захисника й вести аудіо запис процесу.

Більше того, законодавство надає адвокатам України певні гарантії діяльності. Зокрема, кримінальна справа проти адвоката може бути порушена лише Генеральним прокурором України або обласним і прирівняними до нього прокурорами. На думку захисника адвоката, міліція не мала права затримувати Ярослава Ващука без санкції прокурора області, а в даному випадку санкцію на затримання дав районний прокурор.

Журналісти об'єдналися

Ми проаналізували ситуацію й дійшли висновку, що єдиний порятунок для адвоката й оштрафуваних газет у цій справі – це якнайширше висвітлення судового процесу. На той час Асоціація „Південь” вже мала успішний досвід об'єднання журналістів різних ЗМІ для захисту права на свободу слова, відстоювання права на здійснення професійної діяльності. Іще в 2003 році Асоціація започаткувала проект „Свободі слова у Херсонській області – юридичну підтримку”, а в липні 2004 року – „Журналісти Херсонщини за вільний доступ до інформації”.

Але у даному випадку журналістам потрібно було проявити особливу рішучість – адже місцеві судді звикли забороняти журналістам користуватися відеокамерами, фотоапаратами, диктофонами під час засідань. І досі всі їм підкорялися. Два дні ініціативна група розробляла стратегію й

Адвокат Ярослав Ващук за ґратами у залі засідань місцевого суду.

тактику відстоювання права на професійну діяльність в судах, потім голова правління Асоціації та експерти з едвокасі провели тренінг для учасників кампанії.

І справді, у місцевому суді Дніпровського району охоронці намагалися заборонити знімати відеокамерою в залі суду під час розгляду справи адвоката Ярослава Ващука – за їхніми словами, таке розпорядження (усне!) дала їм суддя Вікторія Ратушна. Пояснити, на підставі яких законів вона це заборонила, охоронці не змогли, але повідомлення про те, що вони виконують протизаконний наказ, охоронців знітило. Завдяки цьому журналістам вдалося прорватися до зали суду через заслон міліціонерів. Тут вже суддя спробувала заборонити їм вести аудіо, відео запис та фотографувати: „Записуйте в блокнот!”, – заявила вона. У відповідь на це журналісти подарували судді підбірку витягів із законів України, які закріплюють гласність і відкритість судового процесу. Згідно законів України суддя не має права заборонити використання портативних технічних засобів для фіксації процесу, якщо це не порушує порядку ведення процесу. Після того журналісти безперешкодно користувалися диктофонами, фотоапаратами та невеликими відеокамерами.

Сила гласності

Усі незалежні газети Херсонщини в кожному випуску описували хід судового процесу над Ярославом Ващуком. Шеф-редактору газети „Вгору” телефонували додому незнайомці й погрожували, тележурналістку, котра робила телерепортажі із залу суду, по телефону теж намагалися залякати. Редактора газети „Честное слово” викликали до прокуратури й обіцяли порушити проти нього кримінальну справу за те, що він нібито готував замах на суддю – такий висновок прокурор зробив із публікації в газеті... Але було відчутно, що в таборі противника – розгубленість: кого залякувати, коли щоразу в залі суду 10-15 журналістів із різних ЗМІ?

На перше засідання 11 січня потерпілий і свідки не з’явилися. Ярослав Ващук просив відпустити його на підписку про невиїзд або під заставу – суддя не погодилася. Він просив про це щоразу, і щоразу суд відмовляв йому. Ярослав заявив ще 2 клопотання – про те, щоб його справа розглядалася не одним суддею, а колегією з 3-х суддів, та про повну аудіо фіксацію судового процесу. Слухання знову перенесли ще на один день...

Нарешті, 13 січня прийшли свідки й потерпілий – співзасновник ТОВ, який нібито постраждав від дій адвоката Ярослава Ващука. Жоден свідок, в тому числі й потерпілий, навіть не намагалися довести суду, що Ярослав Ващук в результаті своїх дій отримав акції на суму 700 тис. грн. На прямиє питання Ярослава потерпілому: „Що я отримав, скажіть?”, той відповів: „Ти? Ну, я не знаю...”.

Але справжньою сенсацією був виступ в суді головного „свідка звинувачення”. На її свідченнях, отриманих нібито під час допиту в Дніпровському відділі міліції 15 грудня 2004 року, було побудоване все звинувачення Ярослава Ващука в шахрайстві. І ось 18 січня перед колегією суддів свідок заявила, що 15 грудня вона не була в Дніпровському райвідділі! Вона була там 18 грудня, але ніяких свідчень не давала й ніяких документів не підписувала! Вона всього лише відповіла на 2 усних питання... Коли їй показали протокол, свідок заявила, що під ним стоїть не її підпис, і що цей протокол вона бачить вперше.

Представник обласної прокуратури раптом побачила: звинувачення Ярослава Ващука згідно статей нового КК – не зовсім законне (адвокат заявляв про це ще 11 січня!)...

І це теж надрукували незалежні ЗМІ, це прозвучало по радіо й телебаченню.

І все ж таки колегія суддів місцевого суду Дніпровського району визнала адвоката Я. Ващука винним у шахрайстві та підробці документів і приговорила до 2-х років позбавлення волі, штрафу в 2 тисячі гривень і відразу ж звільнила від усіх покарань – за амністією в зв’язку із закінченням термінів давності притягнення до кримінальної відповідальності. А як їм було визнати адвоката не винним після того, як його півтора місяці ні за що протримали в СІЗО? Адже тоді він мав би повне право вимагати від міліції й прокуратури компенсації матеріальної та моральної шкоди за те, що без жодних підстав його „мурижили” в СІЗО.

І про це також писали журналісти. І про те, що Ярослава „просто так”

позбавили свободи, що „просто так” його намагалися звинуватити у вчиненні тяжких злочинів. При цьому правоохоронці з вищою юридичною освітою (!) чомусь застосовували „не той” кримінальний закон, допускали купу порушень процесуального законодавства. Прокуратура, де теж працюють фахівці з вищою юридичною освітою (!), все це узгоджувала, та ще й підтримувала фактично бездоказове, юридично безглузде обвинувачення в судді! А судді, фахівці-юристи вищої ланки, визнали Ярослава винуватим!

I знову медіа-клуб

I знову жоден із запрошених представників судових та правоохоронних органів не прийшов на зустріч із журналістами.

Звільнений з-під варті адвокат подякував журналістам за підтримку й розповів, як правоохоронці не раз за ці дні говорили йому: не трать сили, все одно отримаєш 5 років, через років 3 вийдеш, це вже вирішено, тобі ніякі захисники не допоможуть. Ярослав Ващук сказав журналістам: „Якби не ви, так і було б”. Він повідомив, що оскаржив рішення суду і заявив, що буде боротися до кінця.

Поки тривав процес, ініціативна група Асоціації журналістів „Південь” допомагала батькам Ярослава Ващука складати скарги до голови Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією Володимира Стретовича, до Уповноваженої з прав людини ВРУ Ніни Карпачової.

Мати адвоката, ще до Нового року зверталась до Володимира Стретовича і на початку лютого отримала від нього відповідь: Генеральна прокуратура перевірить всі обставини кримінального переслідування адвоката Ярослава Ващука: „Зазначені факти дають всі підстави вважати, що притягнення до кримінальної відповідальності Я.Ващука і його арешт були незаконними, здійснені на замовлення провладних сил і є розправою...”

Наприкінці звернення до Генерального прокурора Володимир Стретович просить Святослава Піскуна: „...організувати перевірку викладених фактів... та вирішити питання про порушення стосовно Херсонського обласного прокурора, Дніпровського районного прокурора м. Херсона, слідчого Паламарчука В. кримінальної справи за ознаками складу злочинів, передбачених ст.ст. 364, 366, 371, 374 КК України”. Але, крім справи Ващука, головний антикорупціонер України зацікавився інформацію, яку опублікувала газета „Честное слово” щодо можливої причетності високопосадовців Херсонщини до злочинів: „Крім того, прошу перевірити опубліковані в газеті „Честное слово” №46 від 6-12 грудня 2004 р. факти причетності голови апеляційного суду Херсонської області Іваніщука А.П. і колишнього прокурора Херсонської області Банчука Н. до вчинення злочинів організованими злочинними групами”.

Перевірку викладених фактів пан Стретович попросив доручити працівникам апарату Генпрокуратури, після чого надати йому ґрунтовну інформацію про це за особистим підписом Генерального прокурора.

I подяка Ярослава Ващука, і реакція Володимира Стретовича також з’явилися на шпальтах газет, прозвучали в ефірі.

Реакція громадськості

Через тиждень після того, як почався процес над Ярославом Вашуком, під стінами Апеляційного суду з'явився пікет, на плакатах якого була вимога: “Продажного голову Апеляційного суду – у відставку!”. З кожним днем пікетників стає все більше. До них приєднуються окремі скривджені судами громадяни й цілі громадські організації. Вони обіцяють, що стоятимуть доти, доки не буде звільнений голова Апеляційного суду.

При Апеляційному суді – вперше за всю історію його існування – раптом відкрився прес-центр. Журналістів запросили на першу прес-конференцію. Голова Апеляційного суду розповів про труднощі роботи й закликав до співпраці. Правда, редактора газети „Честное слово” на прес-конференцію не пустили охоронці, пославшись на розпорядження начальства. Журналісти написали і про це також.

За результатами ця кампанія, можна сказати, найбільш значима для розвитку демократії в Херсонській області. Тому що саме від того, які будуть у нас суди, залежить і рівень дотримання свободи слова, і рівень демократії в суспільстві.

Окрім того, що коаліції „Партнерство за прозоре суспільство” та Асоціації журналістів „Південь” вдалося захистити Ярослава Ващука, іще важливіше те, що нам вдалося змінити усталену практику повної закритості й свавілля херсонських суддів, практику перешкоджання виконанню журналістами професійних обов'язків. Це перший важливий крок до зміни якості наших судів на краще.

P. S.

Проект „Журналісти Херсонщини – за вільний доступ до інформації” у 2004 році підтримали Міжнародний Фонд “Відродження” та Офіс з питань демократичних і соціальних перетворень, Бюро по країнах Європи та ННД Агентства США з міжнародного розвитку.

Додаткова література

1. Європейський Суд з прав людини, Міністерство юстиції України, Видавничий дім «Ін Юре», Київ, 2000.
2. Права людини в Україні, щорічник, Українська Правнича Фундація, Київ.
3. Судді та журналісти в країнах Східної Європи в період переходу до демократії. Freedom House, Київ, 1998.
4. Як захиститись в суді від влади, Інститут Громадянського Суспільства, Київ 1998.
5. Короткий путівник по Європейській Конвенції з Прав Людини, Українська Правнича Фундація, Львів, 1998.
6. Дотримання прав людини в Україні 1 1998 році, Харківська правозахисна група, Харків 1999.
7. Свобода висловлювань і приватність, Харківська правозахисна група, Харків, 1999.
8. Український часопис прав людини, Українська Правнича Фундація, Київ, 1999.
9. Звернення до Європейського Суду. Анатолій Іванюченко, Миколаїв, 2000.
10. Звернення до Європейського Суду. Михайло Буроменський, Харківська правозахисна група, 2001.
11. Марек Новицький “Что такое права человека”, лекція. Хельсинкский Фонд по правам человека, 2000 г.
12. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Т.2, Изд-во БЕК, М., 1995.
13. Права людини. Бюлетень Харківської Правозахисної Групи. Правовий коментар Харківської Правозахисної Групи до перебігу політичних подій в Україні. №4 (224) 2001 р. та за 2000 р.
14. “Український часопис прав людини” за 1999 год, Українська правнича фундація.
15. Палиук В.П. “Моральный вред”. Изд-во Одесской государственной юридической академии, 1999.
16. Психологический словарь. М., изд-во “Педагогика-пресс”, 1999.
17. Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. “Європейське право у галузі прав людини”, Київ “АртЕк”, Будапешт “Інститут Конституційної і Законодавчої Політики (COLPI), 1997.
18. Баранов А.А., Брыжко В.М., Базанов Ю.К. “Права человека и защита персональных данных”, Киев, 2000.
19. Волочай О.В., Волочай С.П. “Про забезпечення конституційного права особи на відшкодування моральної шкоди”. Матеріали науково-практичної конференції. Механізми захисту прав і свобод людини в Україні”. Інститут адвокатури при Київському університеті ім. Т. Шевченка, Київ, 1999.
20. Андрущенко А. “Если вас окатил грязью автомобиль, вы можете потребовать через суд с его водителя компенсацию морального ущерба”. Газета “Факты и комментарии”, №34 (0611) 23.02.2000 г.
21. Захист прав споживачів. В. Паліюк, Миколаїв. Можливості Кіммерії, 1996;
22. Судовий захист честі, гідності та ділової репутації. А. Іванюченко, В. Паліюк, А. Чернушенко. Одеса. ОІВС МВС України, 1998;
23. Правове регулювання діяльності журналістів в Україні. КВУ. Київ. Факт, 2000;

24. Закон захищає тебе. КВУ. Київ. Солітюд, 2000;
25. Судовий захист ваших прав. А. Іванюченко. КВУ. Київ. Факт, 2000;
26. Все вирішує стратегія. Київ. Гурт, 1998;
27. Все вирішує співпраця. Гурт. Київ. КМ Академія, 2000;
28. Практика Європейського суду з прав людини при застосуванні ст. 10 Європейської Конвенції з Прав Людини. Українська правнича фундація. Київ, 1999;
29. Свобода висловлювань і приватність. Харківська правозахисна група. Харків, 2000;
30. Юридичний довідник для населення. М. Мельник. М. Хавронюк. Київ, 1999;
31. Правничі засади діяльності журналістів в Україні. Н. Петрова, В. Ситцевої. IREX ПроМедіа. Київ, 1999;
32. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Українська правнича фундація. Київ, 1995;
33. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Українська правнича фундація. Київ, 1995;

Корисні веб-сайти

Сервер Верховної Ради [<http://www.rada.kiev.ua>]

На сервері знаходиться база даних по законодавству України, українська Конституція.

Сервер Верховного Суду України [<http://www.scourt.gov.ua/>]

Інформація про Верховний Суд України.

Кабінет Міністрів України [<http://www.kmu.gov.ua/>]

Інформація про уряд України, органах влади, новини.

Законопроекти України [<http://www.zakon.gov.ua>]

На цьому сайті ви маєте можливість безпосередньо спостерігати за розвитком законотворчого процесу, а також відігравати в ньому не останню роль

Інститут проблем законодавства [<http://www.legality.kiev.ua>]

Сайт містить тексти законопроектів і коментарів до них, а також інші роботи Інституту на тему відповідності законодавства України нормам Світової Організації Торгівлі, аналітичні матеріали, підготовлені експертами Інституту.

Харківська правозахисна група [<http://www.khpg.org/>]

Веб-сайт Харківської правозахисної групи. Багато корисної інформації на правову тематику

Судові проблеми [<http://www.vybor.8m.com>]

Інформація про судову систему, сповідь судді, як поводитися в суді, як написати скаргу в Європейський Суд, проблеми страти.

Пенсійне забезпечення в Україні [<http://www.pension.kiev.ua>]
Інформація про хід здійснення пенсійної реформи в Україні, про діюче пенсійному забезпеченні.

Правовий захист [<http://legalpro.hypemart.net/konstsud1.html>]
Рішення Конституційного Суду України

UApravo [<http://www.uapravo.org>]
На допомогу лідерам НДО, громадським правозахисникам. Розділи: “Методичні рекомендації”, “Статті”, “Закони”, “Каталог” (корисні веб-сайти інших організацій), “Організації”, “Юридичні консультації”, “Міцний горішок”.

Програма UCAN [http://www.ucan-isc.org.ua/ukr/civil_society/what_is_advocacy]

На сайті розміщений підручник з едвокасі, розроблений для групи українських правозахисників Інститутом Едвокасі у 2003 році.

Громадський портал [<http://www.civicua.org>]
Вичерпна інформація про життя та діяльність українських громадських організацій.

“Хто є хто в Україні” [<http://www.whoiswho.com.ua>]
Сайт пропонує необхідну контактну інформацію про органи державного керування. Дасться довідкова інформація з номерами телефонів, адресами, біографіями чиновників і т.п.

Адреси центральних органів влади

Адміністрація Президента України
01220, м. Київ, вул. Банкова, 11, 01220, м. Київ, вул. Банкова, 11,
тел.: (044) 291-53-33.

**Управління з питань звернень громадян при Адміністрації
Президента України**
тел.: (044) 291-51-24, 291-60-45.

Верховна Рада України
01008, м. Київ, вул. М. Грушевського, 5,
тел.: (044) 226-22-92, 254-08-90.

Відділ з питань звернень громадян при Верховній Раді України
01008, м. Київ, вул. Інститутська, 8,
тел.: (044) 254-07-11, 293-23-15.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
01008, м. Київ, вул. Інститутська, 21/8,
тел.: (044) 291-75-61, 293-40-22.

Кабінет міністрів України
01008, м. Київ, вул. М. Грушевського, 12/2,
тел.: (044) 293-16-63.
Підрозділи:
Сектор прийому громадян, тел.: (044) 293-24-43.
Сектор листів, тел.: (044) 226-33-86.

Міністерство внутрішніх справ України
01024, м. Київ, вул. Академіка Богомольця, 10,
тел.: (044) 291-35-05.

Міністерство освіти і науки України
01003, м. Київ, проспект Перемоги, 10,
тел.: (044) 216-24-42, 274-10-49.

Міністерство культури і мистецтв України
01030, м. Київ, вул. І.Франка, 19,
тел.: (044) 235-23-78,
факс: (044) 235-32-57.

Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді
01025, м. Київ, вул. Десятинна, 14,
тел.: (044) 229-11-24.

Міністерство охорони здоров'я України
01021, м. Київ, вул. М. Грушевського, 7,
тел.: (044) 293-24-72.

Головне санітарно-епідеміологічне управління
тел.: (044) 253-94-17.

Міністерство праці та соціальної політики України
01023, м. Київ, вул. Еспланадна, 8/10,
тел.: (044) 226-24-45.

Департамент державного соціального захисту населення
тел.: (044) 220-04-62.

Пенсійний фонд України
01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9,
тел.: (044) 294-42-01.

Міністерство юстиції України

01001, м. Київ, вул. Архітектора Городецького, 13,
тел.: (044) 229-66-64.

Департамент державної виконавчої служби

тел.: (044) 226-25-20.

Управління розгляду звернень і прийому громадян

тел.: (044) 224-15-35.

Національне бюро у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини

тел.: (044) 229-02-46.

Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту

01023, м. Київ, вул. Еспланадна, 42,
тел.: (044) 220-03-66,
факс: (044) 220-12-94.

Державна податкова адміністрація України

04655, м. Київ-53, площа Львівська, 6,
тел.: (044) 212-44-02.

Генеральна прокуратура України

01601, м. Київ, вул. Резницька, 13/15,
тел.: (044) 291-27-01.

Конституційний суд України

01601, м. Київ, вул. Жилинська, 14,
тел.: (044) 238-10-11.

Верховний суд України

01024, м. Київ, вул. П. Орлика, 4,
тел.: (044) 226-23-04.

Вищий господарський суд України

01011, м. Київ, вул. О.Копиленка, 6,
тел.: (044) 536-18-01.

Вища рада юстиції

01025, м. Київ, вул. Велика Житомирська, 15-а,
тел.: (044) 228-57-16.

Управління верховного комісара ООН у справах біженців

01001, м. Київ, вул. Січневого Повстання, 32-а,
тел.: (044) 573-96-86.

Херсонський обласний
Фонд милосердя та
здоров'я – неурядова
неприбуткова
позапартійна
благодійна організація,
заснована в 1989 році.

Місія Херсонського обласного фонду милосердя та здоров'я –

надихати громадян України на активні відповідальні дії, сприяти зміцненню почуття людської гідності задля здійснення принципів верховенства права й демократії в Україні. З цією метою Фонд здійснює навчальні програми, кампанії громадського лобювання та захисту прав людини, поширює власний досвід, досвід партнерських НУО України та інших країн.

У 2000-2001 рр. ХОФМЗ разом із Херсонською міською Асоціацією „Південь” заснували веб-сайти „Uapravo” www.uapravo.org та „Юрист-XXI” www.u21.org.ua.

У 2002 році ХОФМЗ разом із Херсонською міською Асоціацією „Південь” заснували газету „Вгору”, формат А-3, 8 сторінок, наклад 10000.

На сьогоднішній день у правозахисних та благодійних програмах Фонду з різною частотою і мірою участі працюють понад 450 добровольців. Серед проектів Фонду: “Дослідницько-просвітницький центр “Едвокасі для НДО”, “Центр Громадського Правозахисту”, “Мережа едвокасі-НДО в 10-ти містах України”, “Чисте море для дітей України”, “Добра справа”.

Адреса:
73000, м. Херсон, вул. Фрунзе, 2, к. 24,
тел/факс: 38 (0552) 24-60-03,
e-mail: fmz@uapravo.org, vgoru@uapravo.org

Херсонська міська Асоціація журналістів “Південь” –

неурядова неприбуткова позапартійна громадська організація, заснована в 1998 році з метою сприяння розвитку незалежної журналістики, об'єднання демократично спрямованих журналістів, пропаганди загальнолюдських та християнських цінностей, а також опанування та розповсюдження спеціальних знань у галузі журналістики, соціології, політології, прав людини та ін., популяризація досягнень третього сектору в громадській політиці, створення освітніх програм для молодих журналістів та лідерів НДО, захисту прав журналістів.

При Асоціації працює медіа-клуб “Південь”.

У 2002 році разом із ХОФМЗ заснували газету “Вгору”, формат А-3, 8 сторінок, наклад 10000.

Серед реалізованих проектів Асоціації: серія “круглих столів” із представниками влади, депутатами, лідерами партій, НДО і ЗМІ на тему: “Взаємодія влади і громади”, просвітницька програма для студентської молоді “Час вибирати!”, “Телевізійний журнал “Правобережжя”, семінари й тренінги “НДО+ЗМІ заради захисту прав людини”, “Право на свободу слова”.

Нині Асоціація здійснює проекти “Журналістам Херсонщини – юридичну підтримку” та “Журналісти Херсонщини – за вільний доступ до інформації”.

Адреса:
73000, м. Херсон, вул. Леніна, 18,
тел.: 38 (0552) 26-50-39, 42-47-94,
e-mail: pivden@tlc.kherson.ua